

Анні Ерно

ПРИСТРАТЬ

Annie Ernaux
PASSION SIMPLE

СУЧАСНИЙ ФРАНЦУЗЬКИЙ ЖІНОЧИЙ РОМАН

Анні Ерно

ПРИСТРАСТЬ

Переклад Євгенії Кононенко

Annie Ernaux

PASSION
SIMPLE

Roman

Editions Gallimard

1991

Annie Ernaux

LA FEMME
GELÉE

Roman

Editions Gallimard

1981

Анні Ерно

ПРИСТРАСТЬ

Романи

Переклад Євгенії Кононенко

ББК 84.4ФРА
Е75

Перекладено за виданням:
Annie Ernaux. *Passion simple: Roman.* —
Paris: Editions Gallimard, 1991
Annie Ernaux. *La Femme gelée: Roman.* —
Paris: Editions Gallimard, 1981

Переклад з французької
Євгенії Кононенко

Обкладинка
Інокентія Вирового

Cet ouvrage a été publié dans le cadre du Programme
d'Aide à la Publication «SCOVORODA» de l'Ambassade
de France en Ukraine et du Ministère français
des Affaires Etrangères

Це видання було здійснене в рамках Програми сприяння
видавничій справі «СКОВОРОДА» Посольства Франції
в Україні та Міністерства закордонних справ Франції

© Editions Gallimard, 1991
© Editions Gallimard, 1981
© Переклад, Є. Кононенко, 2002
© Обкладинка, І. Вировий, 2002

ISBN 966-664-055-4 © Дизайн, макет «Факт», 2002

ПРИСТРАТЬ 7

ЗАСТИГЛА ЖІНКА 43

ПРИСТРАСТЬ

Цього літа я вперше дивилася фільм в нічному кінозалі, визначений як «фільм тільки для дорослих». Мій телевізор не має відповідного декодера, і тому зображення на екрані розпливчасте, замість голосу чуєш дивні шуми, потріскування, виляски, щось на кшталт чужої незрозумілої мови. Можна розгледіти лише силует жінки в панчохах, чоловіка. Їхню історію зрозуміти неможливо, не знаєш, що означають їхні жести й дії. І от великим планом з'являється статевий орган жінки, його можна добре розгледіти в мерехтінні екрану, потім напружений орган чоловіка, який входить у жінку. І довго, довго вони рухаються, і їх показують під різними кутами. І от він опиняється в руках чоловіка, і по животі жінки розливається сперма. Звичайно, до цієї картини звикаєш, але коли бачиш її вперше, вона вражає. Спливають століття, минають сотні поколінь, але зараз у тебе в голові одне: єднання чоловіка й жінки, потік сперми — те, від чого мало не помираєш, — виявляється простим, як потиск рук.

Мені здається, варто писати з ніжністю про відчуття, які викликає сцена статевого акту, про тугу, про заціпеніння, про ту сферу, де тимчасово не діють жодні закони моральності.

Від вересня минулого року я більше нічого не робила, тільки чекала на чоловіка. Він телефонував, а потім приходив. Я ходила в магазини та кінотеатри, я швидко натягала на себе якийсь одяг, я читала, редагувала тексти, я все робила, як завжди, але якби не багаторічна звичка, я б не могла робити всього того, хіба що ціною надлюдських зусиль. Про такий стан кажуть: живе на автопілоті. Слова, речення і навіть сміх народжувалися в моєму роті незалежно від моїх думок і моєї волі. В мене лишилися дуже туманні спогади про фільми, які я бачила тоді, про людей, з якими зустрічалася. В цілому моя поведінка була штучною. Моя воля, моє бажання, мій інтелект (передбачати, оцінювати обставини, зважувати всі за й проти) були пов'язані виключно з тим чоловіком:

почитати в газеті матеріали про його країну
(він був іноземець)

підібрати вбрання й косметику

знайти, що почитати йому

поміняти постіль і поставити квіти у кімнаті

занотувати те, що варто сказати йому в наступну зустріч з того, що могло б цікавити його

купити віскі, фрукти, закуски для нашої вечері
удвох

уявити, де ми кохатимемось, коли він прийде.

Коли я розмовляла з людьми, єдиним, що могло привернути мою увагу, було те, що якимось стосувалося того чоловіка: того, чим він займався, країни, звідки він прибув, місьць, де побував. Ніхто й не підозрював, чому раптом у мене виникав такий інтерес до якихось

несуттєвих деталей, а не до основного предмета розмови. Я раптом згадувала, що десять років тому, працюючи в Гавані, А. був саме в тому нічному клубі, «Фьорентино», що про нього мовилось, і мені починали детально описувати той клуб, побачивши моє надмірне ним зацікавлення. Коли я щось читала, то мою увагу привертали виключно ті місця, де йшлося про стосунки чоловіка й жінки. Мені здавалося, що я зможу довідатись щось нове про себе і А., а також щось таке, що мене особливо цікавило. Так, наприклад, у книзі Гросмана «Життя і доля» мені запам'яталася єдина фраза: «коли любиш, то заплющувеш очі, цілуючи»; вона змушувала мене думати про те, ніби А. мене любить, бо цілував він саме так. Усе решта в книзі стало для мене виключно засобом чимось заповнити час між побаченнями.

Моє майбутнє визначалось телефонною розмовою, під час якої ми домовлялися про побачення. Я намагалася якомога швидше покінчити зі своїми професійними справами, поспішаючи додому, щоб він не зателефонував, доки мене нема. Я намагалася не користуватися пілососом або феном для волосся, які заважають чути телефон. Я жила надією: дзвонить він! — але часто вона зникала після мого «алло!» Почувши, що то не він, я впадала в таку депресію, яка жахала навіть співрозмовника на протилежному кінці дроту. Я чекала голосу А. безмежно, скорботно, ревно, а розчарування приходило так блискавично, що я вмить божеволіла і дуже довго не могла повернутися до нормального стану. Мене вражала звичайність того голосу і те, як невиправдано багато все це для мене значило.

Якщо він раптом телефонував і казав, що буде за годину — раптом так сталося, що можна затриматись і не давати пояснень дружині, — наставало інше чекання, без думок, навіть без бажання, коли була готова спитати себе: а чи, власне, потрібна мені та насолода; чекання, сповненого гарячкової енергії, спрямованої на якісь автоматичні дії: прийняти душ, вийняти склянки, покрити лаком нігті... Я й сама не знала, чого чекала. Я просто була у лещатах моменту, наближення якого завжди викликало в мене невимовний жах, коли я прислухалася до звуку гальм, до рипу вхідних дверей, до кроків на сходах.

Коли він давав мені більше часу — три або чотири дні — між тим, як дзвонив, і тим, як приходив, я з огидою уявляла собі ту роботу, яку мала робити, і друзів, з якими мала вечеряти, перш ніж знов побачу його. Я б воліла нічого не робити, тільки чекати. А ще мене жажала думка, ніби якісь непередбачені обставини можуть завадити нашому побаченню. Коли ввечері я поверталася додому машиною, а він мав приїхати за півгодини, у мене блискавично зринала думка: а раптом гальма відмовлять? Щось на кшталт: «Не знаю, чи я зараз зупинюсь».

Вимита й причесана, чекаючи на нього у прибраному домі, я була нездатна редагувати свої тексти або

* Я маю звичку врівноважувати бажання уявним нещасним випадком, жертвою якого я могла б стати, якусь хворобу або щось інше, більш-менш трагічне. Це досить-таки непоганий спосіб виміряти силу свого бажання, а також, можливо, випробувати долю, оцінюючи, що ти зможеш заплатити у своїй уяві: «Нехай навіть мій дім згорить, але я таки усе це допишу!»

читати. Я не хотіла витратити себе на якісь інші речі, окрім чекання А. Іноді я писала на клаптику паперу дату, час і «він має прийти». Ввечері я поверталася до цього клаптика, пишучи «він прийшов», безладно занотовуючи деталі тієї зустрічі. Потім я загнано роздивлялася списаний аркуш, де два абзаци читалися підряд, без пробілів. Серед того, що я описувала, були слова й жести, які всім іншим видались би смішними, так само як і ця писанина, за допомогою якої я намагалася зафіксувати їх. Проміжок часу, обмежений прибуттям і від'їздом його R 25, як я тоді була певна, є найважливішим у моєму житті; ні діти, ні перемоги в конкурсах, ні далекі подорожі ніколи не стануть більш значущими, ніж вечірне залягання в ліжку з тим чоловіком.

Це тривало не більше кількох годин. Я знімала годинника, коли А. приходив. Він же залишав свій на руці, і я боялася того моменту, коли він починав поглядати на нього. Коли я йшла в кухню по склянки, то дивилася на настінний годинник: «лишилося більше двох годин», «ще година», або «за годину я буду тут, а він піде». Я отупіло питала себе: «Де ж він, теперішній час?»

Перш ніж піти, він неквапно одягався. Я дивилась, як він застібав гудзики сорочки, натягав шкарпетки, труси, штани, підходив до дзеркала, щоб зав'язати краватку. Коли він одягав піджак, все закінчувалось. Від тої миті для мене знов існувало тільки минуле.

А ще, коли він ішов, мене долала страшенна втома. Я не відразу починала прибирати в домі. Я дивилась на склянки, тарілки з недоїдками, попільничку, повну недопалків, на одяг, на зіжмакану білизну, яка валялася в коридорі, на простирадла, зім'яті на кушетці. Мені хотілося якомога довше зберігати цей безлад, де кожна річ зберігала якийсь жест, якийсь момент, і все це ніби утворювало картину, яка для мене своєю силою й тугою ніколи не дорівнюється до жодної з тих, що висять у музеї. Звичайно, я не милася до ранку наступного дня, щоб зберегти на собі його сперму.

Я рахувала, скільки разів ми кохалися. В мене складалося враження, ніби кожного разу до наших стосунків додавалося щось нове, але у наших жестах і в тому, як приходила насолода, було й щось таке, що віддаляло нас одне від одного. Бажання втрачало свою владу над нами. Те, що набувалося в процесі фізичного єднання, із часом губилося.

Я забувалася в напівсні, і мені марилося, ніби він забрав з собою моє тіло. Наступного дня я жила в заціпенінні, без кінця пригадуючи, як він пестив мене і які слова говорив. Він не знав непристойних французьких слів або не хотів їх вимовляти, можливо, через те, що вони для нього були позбавлені табу, тобто були такими самими словами, як всі інші (як і для мене грубі слова його мови). У метро чи в магазині я чула його шепіт: «візьми в ротик». Занурена у свої мрії, я пропускала в метро потяги, в які мала сісти.

Коли це запаморочення минало, я починала знову чекати дзвінка, з тим більшою тугою, з тим гострішим стражданням, чим більше віддалялася в часі

попередня зустріч. Як після всяких іспитів, чим більше минало часу після випробування, тим більше я була певна, що завалила, так і тут, чим більше днів минало без його дзвінка, тим певніше я відчувала, що мене покинули.

Єдині щасливі моменти, пережиті без нього, я пізнала тоді, коли купувала нові сукні, сережки, панчохи і міряла їх перед дзеркалом, прагнучи досягти неможливого ідеалу, щоб він щоразу бачив мене в іншому вбранні. Він приділяв не більше п'яти хвилин моїм кофтинкам і новим черевичкам, які валялися абсолютно непотрібні, поки він не йшов. Я знала про цілковиту непотрібність мого шмаття, яке збуджувало його для іншої жінки. Але з'являтися перед ним у тому, в чому він мене уже бачив, я вважала за зраду того прагнення досконалості, крізь призму якого я розглядала свої стосунки з ним. З тим самим прагненням досконалості я гортала сторінки великої книги «Техніка фізичного кохання». На першій сторінці було зазначено: «700 000 примірників продано».

Часто мені здається: пережити ту пристрасть було для мене все одно, що написати книгу: та сама потреба напружено пережити кожну сцену, те саме джерело всіх необхідних деталей. І та сама думка: це треба прожити до кінця — не усвідомлюючи остаточного сенсу отого «до кінця», ніби я могла померти, закінчивши все це описувати.

Я робила все, щоб люди, з якими я тоді спілкувалася, із моїх слів не здогадувались про моє божевілля,

і це вимагало від мене невсипущої пильності. В перукарні я бачила вкрай балакучу жінку, з якою всі спілкувалися цілком нормально, поки вона, коли її голову занурили до умивальника, не зізнавалася: «я лікую нерви». І з тієї миті весь персонал починав насторожено відсуватися від неї, ніби те зізнання стало неспростовним доказом ментального розладу. І я боялася виглядати такою ж ненормальною, якщо раптом скажу: «зараз я переживаю пристрасть». А коли я опинялась серед жінок десь біля каси в магазині або в банку, я питала себе: чи всі вони, так само, як і я, без упину думають про чоловіка, і як вони в такому стані можуть працювати — чи вони, так само, як і я до того, живуть лише тим, як би дочекатися вихідних, повечеряти в ресторані, піти на заняття з аеробіки або які оцінки у дітей в школі: усім тим, що мучило мене або до чого я тоді була байдужою.

У мене виникало бажання поговорити дуже відверто з жінкою або з чоловіком, хто також пережив «божевільне кохання» або, як то кажуть, «дуже серйозні стосунки з протилежною статтю». Але коли минала ейфорія довірливості, мені хотілося йти подальше. Розмови, у яких я відповідала на розпитування чимось на кшталт «і я також, це дуже схоже на мій випадок, я робила те саме», мені раптом починали видаватися абсолютно непотрібними, ніяким чином не пов'язаними з реальністю моєї пристрасті. Щось губилося у тих відвертостях.

Я не відкривалася своїм синам-студентам, які не мешкали зі мною, а отже, ніхто не перешкоджав мені

жити моєю пристрастю. Звичайно, вони могли б телефонувати і запитувати, чи приходити їм, і могли б, якщо треба, бути вдома до приходу А. Такий стан справ не створював би — принаймні зовні — ніяких труднощів. Але мені хотілося тримати цю історію в цілковитій таємниці від дітей, так само, як раніше завжди приховувала від батьків свої флірти й романи. То було безсумнівне бажання уникнути їхнього суду. Бо батьки й діти найбільш болісно сприймають прояви сексуальності найближчих кровних родичів, з якими їм не можна мати нічого подібного. І діти не люблять прихованого вогню пристрасті в очах матері, вважаючи її нетерплячою кішкою, яка тікає від кошенят, тільки-но ті підросли.

В той період я зовсім не слухала класичної музики, віддаючи перевагу пісням. Найбільш сентиментальні, на які я не звертала уваги раніше, хвилювали мене. Вони відверто говорили про пристрасть і про її всеохопність. Слухаючи, як Сільві Ватран співала «ти фатальна тварина», я переконувалась, що хтось іще пережив таке. Пісні супроводжували й узаконювали те, що я відчувала у житті.

жіночі журнали я починала читати з гороскопів

мені хотілося негайно подивитись ті фільми,
в яких я сподівалась побачити історію, схожу

В жіночому часописі «Marie-Claire» опитані молоді люди однозначно засуджують любовні пригоди своїх розлучених матерів. Дівчина люто каже: «Коханці моєї матері тільки на те й здатні, що змушують її мріяти». То невже вони справді нічого не варті?

на мою, і була дуже засмучена, якщо виявлялося, що вони старі й ніде не ідуть, як, наприклад «Імперія почуттів» Осіми

я подавала жебракам у метро — чоловікам і жінкам, задумуючи бажання: щоб він зателефонував мені увечері. Я обіцяла пожертвувати 200 франків на громадський порятунок, якщо раптом побачу його до призначеної дати. Мої звички змінилися, тепер я легко розставалася з грошима. Це було для мене частиною тієї жертви, яка була необхідна, щоб пережити пристрась до А. ... До неї належав також і час, витрачений на п'янки мрії й чекання, і, звичайно, тілесні втрати: після кохання я вмирала від втоми, бо віддавалась йому, наче востаннє. (А хто міг гарантувати мені, що кожен з тих разів не виявиться останнім?)

одного вечора, коли він був у мене, я пропала дірку на килимі у вітальні, поставивши на нього гарячий кавник. Але мені було байдуже. Я навіть була щаслива від самого погляду на ту мітку, бо вона нагадувала про вечір з ним

мене не цікавили буденні проблеми. Мене не турбував двомісячний страйк поштарів, бо А. не надсилав мені листів (через обережність одруженої людини). Я терпляче чекала в транспортних пробках, біля віконечок у банку, і мене не дратували похмурі пики офіційних службовців. Ніщо не виводило мене з рівноваги.

До людей я відчувала суміш співчуття, туги й братерства. Я розуміла і клошарів, які спали на лавках на вулицях, і клієнтів повій, і тих, хто в транспорті читав арлекінівські книжки (але не могла знайти в тих книжках нічого для себе)

одного разу, коли я, гола, йшла до холодильника по пиво, то згадала жінок із кварталу, де я жила в дитинстві, самотніх або й одружених, матерів родин, які крадькома вечорами приймали мужчин (всі про це знали, але я не могла зрозуміти, чи сусіди дорікають їм поганою поведінкою, чи тим, що вони витрачають час на насолоду, замість того, щоб мити вікна у своєму домі). Я думала про них із почуттям великого задоволення

Весь той час у мене було враження, що я переживаю свою пристрасть дуже романтично, але зараз я не знаю, до чого більше подібний мій опис — чи це свідчення, чи відвертість штибу жіночих журналів, чи це маніфест, чи протокол, чи коментар.

Я не вибудовую зв'язну розповідь, я не розповідаю історії (яка не дається мені) з точною хронологією типу: «він прийшов 11 листопада» або з приблизною: «минали тижні». Я не мислю його в такому ракурсі, я знала лише його наявність або відсутність. Я лише накопичую свідчення пристрасті, які пульсують у проміжку між «зараз» і «завжди», ніби цей інвентар може дати змогу відтворити реальність тої пристрасті. І в цьому перерахуванні й описі фактів

нема ні іронії, ні насмішки, які виникають, коли говориш про це іншим або й собі, і якої не відчуваєш у даний момент.

Щодо витоків моєї пристрасті, то я не маю наміру копірситися ні в історії мого попереднього життя, як це роблять психоаналітики, ні в культурних моделях почуттів, під впливом яких я була у дитинстві (твори, прочитані в школі, або пісні, які співалися тоді, наприклад пісні Едіт Піаф, були так само доле-носні, як і едіпів комплекс). Я не хочу пояснювати мою пристрасть, — тоді доведеться оцінювати її як помилку або безлад, а хочу просто говорити про неї.

Єдине, що варто врахувати, це такі конкретні речі, як час і свобода, які в мене були і які дали мені змогу прожити усе те.

Він любив костюми від Сен-Лорана і краватки Церутті, а також великі авта. Він вів їх швидко, блимаючи фарами, не розмовляючи; добре вдягнений, він впадав у вічі на французьких трасах. Сам він був зі східної країни. Йому подобалось, що його вважали схожим на Алена Делона. Мені здавалося, наскільки я можу судити про іноземця, що мистецькі й інтелектуальні здобутки мало цікавили його, хоча він ставився до них із повагою. На телебаченні він віддавав перевагу іграм та серіалам. Мені те було байдуже. А. був іноземцем, і я могла розглядати його смаки як культурну різницю; аби він був французом, я б розглядала ту різницю як соціальну. А може, я вдовольнялась, відзначаючи, що А. був більшою мірою «парвеню», аніж я сама: в дорослому віці я лишалася підлітком, який «тащився» від суконь, дисків

і подорожей, бо колись була позбавлена цього серед друзів, які все це мали. Що ж до А., то він разом з усім своїм народом був позбавлений фірмових сорочок і апаратури з вітрини західних магазинів.

Він багато пив, як п'ють на Сході. Мене це лякало, бо я боялася, що він може потрапити в аварію, але це в жодному разі не викликало огиди до нього. Навіть коли він, бува, хитався або відригував, обнімаючи мене. Навпаки, я була щаслива єднатися з ним від самого початку падіння.

Я не знаю, яку природу мали наші стосунки. Спочатку мені здавалося, ніби він відчуває таку саму пристрасть, як і я — його щасливий вигляд, коли він мовчки дивився на мене, а потім казав: «Я гнав машину, як скажений, їдучи до тебе», або те, як він розповідав мені про своє дитинство. Потім ця впевненість похитнулася. Він часом видавався мені більш потайним, менш схильним до відвертості, але досить було йому розповісти мені про свого батька і про малину, яку він збирав у лісі, коли йому було дванадцять, і я змінювала думку. Він нічого не дарував мені — коли хтось із друзів дарував мені квіти або книгу, я думала про ті знаки уваги, які він вважав непотрібними, та, однак, він дарував мені своє бажання. Я жадібно збирала його фрази, які можна

* Цей чоловік і досі живе десь на цій землі. Я більш не хочу подавати впізнаваних деталей, за якими хтось зможе ідентифікувати його. Десь там він живе своїм життям, і для нього немає нічого важливішого за те, щоб воно відбулося. Нехай він іде своїм життєвим шляхом, а я не буду розкривати його особистості. Нехай його не буде у моїй книзі, тільки в моєму житті.

було вважати свідченням ревнощів, єдиною, як на мене, ознакою кохання. Але потім я відчула: «що ти робиш на Різдво?» було для нього або традиційним, або ж практичним запитанням — чи призначати чергове побачення; він зовсім не цікавився, чи я їду кататися на лижах з іншим чоловіком, чи з приятелькою. Я питала себе: що означає для нього те, що ми кохалися того вечора? Ще один статевий акт в його житті, більш нічого. В будь-якому випадку не було сенсу шукати глибших причин його дій. Я могла бути певною тільки в одному: бажав він чи бажання не було. Це єдине, що було істиною, і що було видно очима або відчутно навпомацки.

Оскільки він був іноземцем, то навряд чи я могла пояснити його поведінку, змодельовану культурою, яку знала хіба що в дуже загальних рисах. Спершу я була знічена цими обмеженнями взаєморозуміння, посиленими тим, що, хоч він і добре говорив по-французьки, але я не знала його мови. Потім я припускала, що така ситуація створює ілюзію ідеального спілкування і навіть злиття. У ледь помітному акценті його французької, у тому ваганні, яке я відчувала, коли він вживав слова трошки не в тому сенсі, щомиті чувся відхід від звичних значень слів. І щоразу я відчувала сум'яття отупіння: чоловік, якого я кохаю, — іноземець.

Скутість, зумовлена його станом одруженого чоловіка — не телефонувати й не писати йому, а також не дарувати йому нічого такого, чого б він не міг пояснити — усе це були його проблеми, мене це не обурювало.

я давала йому свої листи, коли він ішов від мене. Підозра, що, ледь прочитавши, він викидав їх, подерши на дрібні клаптики, не заважала мені писати й далі

я стежила, щоб не лишити свого сліду на його одязі й шкірі. Для того, щоб дружина не влаштувала йому сцен, а також, щоб він не розсердився й не кинув мене. З цієї самої причини я намагалась не бувати в тих місцях, де він буває з дружиною. Я боялася видати себе перед нею якимось неусвідомленим жестом, — торкнутися його потилиці, поправити якусь деталь його одягу. (Я не хотіла зайвий раз безглуздо страждати, побачивши її, і думаючи, що з нею, такою нікчемною, він теж кохається, а також від того, що, походжаючи з дружиною «під ручку», він не розумів, яку муку я відчувала, коли бачила їх.)

Ці обмеження були джерелом млосного чекання. Він завжди дзвонив мені з телефонів-автоматів, і нерідко, коли я піднімала слухавку, телефон мовчав. Згодом я вже знала, що після цього «неправильного» дзвоника принаймні за чверть години буде правильний, що поки що він шукає телефон-автомат, який працює. Цей перший німий дзвоник був передвісником його голосу і рідкісною обіцянкою неймовірного щастя; а проміжок часу, який відділяв мене від наступного дзвінка, коли вимовлялося мое ім'я і питалося, чи ми побачимось, був найщасливішим моментом, який тільки міг статися.

Ввечері перед телевізором я питала себе, чи він зараз дивиться ту саму передачу або той самий фільм, особливо якщо темою було кохання чи еротика, якщо сценарій якимось чином нагадував нашу ситуацію. Я уявляла, як він дивиться «Жінку поряд», ставлячи нас на місце персонажів. Коли він казав мені, що таки дивився саме цей фільм, я починала думати, що він вибрав його того вечора через нас із ним, і що на екрані наша історія мала виглядати якщо не естетичнішою, то принаймні більш обґрунтованою. (Природно, я швидко відкидала думку, ніби наш зв'язок міг видаватися йому небезпечним, адже в кіно всі позашлюбні зв'язки закінчувались погано.)

Іноді я казала собі, що він, можливо, за цілий день жодного разу не згадує мене. Я бачила, як він встає, п'є каву, розмовляє, сміється, ніби мене зовсім не існує. Мене вражало, наскільки все це відрізняється від мого божевілля. Як це так? Напевно, він би дуже здивувався, коли б довідався, що я думала про нього з ранку до вечора. Безглуздо було порівнювати моє ставлення до нього і його до мене. В якомусь сенсі мені пощастило більше.

Коли я йшла паризькими бульварами, роздивляючись навколо, то, побачивши велике авто, що їхало назустріч і в якому був тільки водій, мені здавалося, наче я бачу А., заклопотаного своїми справами, перш за все кар'єрою, до якої додавалося трошки еротики, можливо, кохання до нової жінки. Я втрачала розум від того. Я думала, що більше не побачу його. Я була певна, ніби він байдужий до мене, так само як мені

не було ніякого діла до тих охайних водіїв BMW або R25. Але я йшла далі, до одягу й білизни у вітринах, які ніби віщували наступні побачення.

Ці миті ефемерного віддалення приходили ззовні, я не прагла їх. Навпаки, я уникала всього, що могло послабити моє божевілля: читання, зустрічі, будь-якої діяльності, якою я із задоволенням займалася раніше. Я рішуче відмовлялася від додаткової роботи, яку мені пропонував мій шеф, мало не посилаючи його подалі по телефону. Мені здавалося, що я маю повне право безмежно віддатися почуттям і мріям моєї пристрасті.

В метро, автобусах, чекаючи на поїзд — в усіх місцях, де людина приречена нічого не робити, я поринала у мрії про А. Щоразу, входячи у цей стан, я відчувала судоми щастя. У мене було враження, що я відчуваю гостру фізичну насолоду, і мій мозок, повторюючи ті самі образи зі спогадів, може стати таким самим сексуальним органом, як і інші.

Природно, я не відчуваю ніякого сорому, запишуючи усе це, бо відтоді минув певний час, а перш ніж це читатимуть люди, з якими, на мою думку, таке ніколи не трапиться, мине ще якийсь час. Я ще можу потрапити в аварію, померти, може початися війна або революція. Тому я й пишу про все це з тією самою відвагою, з якою у шістнадцять засмагала гола серед білого дня, а в двадцять кохалася без контрацепції, не думаючи про наслідки.

(І тому помилково було б порівнювати того, хто відверто пише про своє життя, з ексгібіціоністами,

бо останніми керує єдине бажання: показувати себе і бути побаченими.)

По весні моє чекання стало нестерпним. На початку травня прийшла рання спека. На вулицях з'явилися літні сукні, на терасах кафе було повно людей. Без упину чулася екзотична танцювальна мелодія ламбади, яку співав низький жіночий голос. Все свідчило про те, що А. має всі можливості шукати інших насолод, крім тих, які мав зі мною. Його посада, його повноваження у Франції видавалися мені дуже піднесеними, такими, що мали викликати захоплення всіх, без винятку, жінок, а себе я цінувала не дуже високо, і гадала, що нічим не зможу втримати його. Йдучи Парижем світ за очі, я весь час думала, що от-от побачу його в автомобілі з якоюсь жінкою поряд. Я йшла, вже наперед удаючи гордовиту індиферентність на випадок такої зустрічі. Мені навіть було прикро, що таке ніколи не станеться: я йшла, вся вкрита потом, під його уявним поглядом по Італійському бульвару, а він тим часом був десь далеко, і ніхто не знає, що він тоді робив. Мене переслідував його фантом у машині з опущеними вікнами, з музикою, по дорозі до Вінсенського лісу.

Одного дня мені потрапив на очі репортаж про танцювальну трупу з Куби, яка приїхала до Парижа на гастролі. Автор матеріалу писав про чуттєвість і розкутість кубинців. На фото була танцівниця, в якій брали інтерв'ю: висока, чорнява, з довгими неприкритими ногами. Чим далі я читала про це, тим більше починала вірити, що А., який добре знав Кубу,

зустрічався з жінкою на фото. Я бачила їх у номері готелю, і ніхто не зміг би мене переконати, що цього не було. Навпаки, зворотне припущення видавалося мені неймовірним.

Хоча він і надалі телефонував, а потім приходив, його довгоочікуваний дзвінок нічого не міняв, я перебувала у тій самій болісній напрузі. Я була в такому стані, що навіть реальність його голосу не робила мене щасливою. Все було погано, окрім часу, коли ми кохалися. Проте навіть тоді мене не облишала думка: він піде, піде. Я переживала насолоду як майбутній біль.

Постійно хотілося все закінчити, щоб більше не залежати від того телефонного дзвінка, більше не страждати, але в той же час я усвідомлювала, що настане після розриву: дні, коли нічого не чекаєш. За будь-яку ціну я хотіла продовжувати стосунки — нехай у нього є ще одна жінка, ще багато жінок (тобто страждання без нього буде ще більшим, ніж із ним). Порівняно з тим, яким мені ввижалося небуття, моя ситуація видавалася щастям, ревності — чимось на кшталт вибраності, і було б божевіллям хотіти, щоб усе скінчилося. Бо кінець все одно настане, але без моєї участі. Коли він поїде або покине мене.

Я уникала зустрічей з ним на людях, бо ненавиділа бачити його просто аби побачити. Так я не пішла на одну презентацію, куди було запрошено і його; одначе увесь вечір мене переслідував спогад про його посмішку і про те, який він був шляхетний із дамами,

і, зокрема, зі мною, коли ми познайомились. А потім хтось розповів, що того вечора чоловіків було втричі більше, ніж жінок. Мені невідомо чому стало легше, ніби існує якийсь зв'язок між атмосферою прийняття, кількістю запрошених жінок і тим, що стається тільки випадково — може цілком вистачити однієї жінки та згоди чоловіка бути спокушеним.

Я намагалася знати, як він відпочиває, куди ходить на вихідні. Я думала: зараз він у лісі Фонтенбло, займається йогою — він по дорозі до Довіля — на пляжі поряд зі своєю дружиною і т. ін. Я була певна, що він саме там, де я думала, що я маю владу відпровадити його в той чи інший момент в те чи інше місце, і це рятувало мене від його зрад. (Я твердо вірила в те, що маю здатність, уявляючи місце, де гуляли або відпочивали мої сини, тим самим ніби оберігати їх від нещасного випадку, від наркотиків чи від стихійного лиха.)

Того літа мені не хотілося їхати у відпустку, щоб не прокидатися вранці у номері готелю, маючи попереду день, коли не чекаєш його дзвінка. Але відмовитися від поїздки означало зізнатися йому у своїй пристрасті ясніше, ніж просто сказати: «я божеволю від тебе». Одного дня, коли я була близька до того, щоб з усім покінчити, я вирішила за два місяці взяти квиток на потяг, замовити готель і вирушити до Флоренції. Я була дуже задоволена цією формою розриву, коли не треба нічого казати. Пригнічена, із відчуттям непотрібності, я чекала моменту від'їзду, як екзамену, який мені було призначено дуже давно і до якого я не готувалася. Сидячи на кушетці спального

вагона, я весь час уявляла себе у потязі, який через вісім днів повезе мене у зворотному напрямку, назад у Париж: то була перспектива майже неймовірного щастя (а може, я помру у Флоренції і більше не побачу його?), і я боялася їхати з Парижа на такий нескінченно жахливий період.

Найжахливішим було те, що я не могла лишатися в номері готелю цілий день, чекаючи від'їзду. Треба було відвідувати культурні пам'ятки, як зазвичай під час відпустки. Годинами я блукала по Олтрарно, по саду Боболі до самої п'яцця Сан Мікель-Анжело, Сан Мініато. Я заходила до всіх церков, які були відчинені, тричі задумувала бажання (бо вірила, що хоча б одне здійсниться — усі три, звичайно, стосувалися А.), і сиділа в холодку, в тиші, програючи один з численних сценаріїв (відпочивати разом у Флоренції, разом сідати в літак), які не давали мені спокою від ранку до вечора.

Не розумію, що люди знаходять, цікавлячись датами створення картин, поясненням їхнього сюжету, якщо це ніяк не пов'язано з їхнім життям. Мене у творах мистецтва приваблює лише їхня пасіонарність. Я верталася до церкви Бадіа, тому що саме там Данте зустрів Беатріче. Напівстерті фрески Санта Кроче вразили мене зв'язком із моєю історією, бо я подумала: одного дня все поблякне і в моїй, і в його пам'яті, як ці знебарвлені ягнята.

В музеях я бачила тільки образи кохання. Мене вабили статуї, що зображували голих чоловіків. Я бачила плечі А., його живіт, його член, і особливо вигин його сідниць. Я не могла відійти від Давида,

здивована болем в очах чоловіка, не жінки, який, мабуть, символізує безмежність краси чоловічого тіла. Навіть якщо це можна пояснити вищим становищем жінок, відсутність чогось подібного в жіночій іпостасі, мені, як завжди, здавалося вадою.

Коли я їхала назад потягом, то почувалась так, ніби детально змалювала свою пристрасть у Флоренції, ходячи тими вулицями, відвідуючи музеї, весь час уявляючи, що А. йде поряд, що ми їмо й спимо разом у тому гомінкому готелі на березі Арно. Якщо я знов приїду туди, то зможу прочитати історію жінки, закоханої в чоловіка, який належить їй. Ті вісім днів, коли я ні з ким не розмовляла, окрім офіціантів у ресторані, повсякчас думаючи про А. (так ревно, що люди, які траплялися поблизу, мабуть, бачили його прозорий фантом навколо мого тіла), виявилися врешті-решт для мене тим випробуванням, яке вдосконалює кохання. Щось на зразок залежності, але цього разу від уяви й бажання, коли його немає поруч.

Півроку тому він поїхав з Франції і повернувся до своєї країни. Напевне, я його більше ніколи не побачу. Спочатку, коли я прокидалася о другій ночі, мені було все одно, чи жити, чи померти. Боліло все тіло. Я шукала джерело болю, але боліло все. Я хотіла, щоб у мій дім прийшов грабіжник і вбив мене. Вдень

* Так, я дуже шкодую, що немає провокативної картини, написаної жінкою, яка б викликала такі самі невимовні почуття, як полотно Курбе, де на перший план виведено спраглу жіночу стать, де нема обличчя, і яке називається «Витоки світу».

я безперестанку воліла чимось займатися, щоб не сидіти без діла, оскільки боялася стати пропашкою (туманний сенс цього слова тяжів над моєю депресією, змушуючи мене пити і т. ін.). З тією ж метою я намагалася одягатися і правильно користуватися косметикою, носити лінзи замість окулярів, хоча та маніпуляція вимагала від мене чимало мужності. Я не могла ані дивитися телевізор, ані проглядати журнали, навіть реклами парфумів, хутра і мікрохвильових печей, бо всюди було те саме: жінка чекає чоловіка. Я просто не могла бачити вітрини магазинів білизни.

Коли мені стало зовсім погано, я відчула непереборне бажання піти до ворожки; мені здавалося, то було єдине, що могло допомогти мені. Я читала довгий список пророчиць у газеті оголошень. Одну з них характеризували як особу, яка передбачила землетрус у Сан-Франциско і смерть Даліди. Перебираючи їхні прізвища й номери телефонів, я відчувала таке саме піднесення, як і місяць тому, коли міряла нові сукні для нього. Врешті-решт я не зателефонувала жодній пророчиці, бо злякалася, що мені можуть сказати: він ніколи не вернеться. Я без здивування подумала: «я також не вернуся туди». Я не знала, чому, власне, я не повернуся туди.

Якось уночі я відчула бажання перевіритися на СНІД: «Він міг би залишити мені хоча б це!»

З усіх сил я прагла пригадати усе його тіло, від голови до ніг. Мені вдалося ніби побачити його зелені очі, його зморшки на лобі, криву його плечей. Я відчувала його зуби, рот, форму його стегон, родимки

на його тілі. Ті спогади більше нагадували галюцинації, то було щось дуже близьке до божевілля.

Одного разу, лежачи на животі, я почала рухатися, мені здалося, що він піді мною.

Протягом тижнів:

я прокидалася вночі, і до ранку перебувала в якомусь непевному стані, без сну і без думок я хотіла заснути, але весь час відчувала його поряд

я не хотіла вставати. Попереду був день без будь-якої мети. Відчуття того, що час для мене йде даремно, призводило до старіння

в магазині я думала: «мені це більше непотрібно» (віскі, мигдаль, і т. ін.)

я дивилась на одяг і взуття, яке купувала для того чоловіка і яке стало просто ні на що не придатним мотлохом. Чи можна віддати комусь ці речі, щоб вони послужили коханню? Мені була потрібна шаль, бо було холодно: «Він не побачить цього»

я нікого не сприймала. Люди, з якими я була змушена спілкуватися, були тими самими, кого я знала під час моїх стосунків з А. Вони були частиною моєї пристрасті. І хоча вони не становили для мене ні найменшого інтересу чи цінності, я відчувала до них певну ніжність. Але я не могла бачити на екрані телевізора акторів, які мали манери, міміку, очі А. Його

риси в інших були для мене оманною, брехнею.
Я ненавиділа типів, схожих на А.

я загадувала бажання: якщо він зателефонує до кінця місяця, я пожертвую п'ятсот франків на благодійну організацію

я уявляла, ніби він зараз в готелі, в аеропорту, що він пише мені листа. Я відповідала йому на слова, яких він мені ніколи не скаже, ніколи не напише

коли я потрапляла в місце, де бувала минулого року, коли він ще був тут, наприклад, до стоматолога, або на збори викладачів, я намагалася відтворити ті самі обставини, що склались рік тому, і починала вірити, що він зателефонує мені цього вечора. Лягаючи опівночі, розбита, я відчувала, що й справді весь день чекала того дзвінка.

Під час свого безсоння я подумки переносилася до Венеції, де провела тиждень відпустки перед тим, як познайомилася з А. Я намагалась відтворити свій тогочасний розклад, свій дорожній маршрут, подумки переносилася на Заттере, на вулички Джудекки. Я згадувала у подробицях свій номер у готелі Ла Кальчіна, намагаючись пригадати все: вузьке ліжко, вікно, що виходило на внутрішнє подвір'я кафе Куччильо, стіл, застелений білою скатертиною, на який я поклала книги — я пам'ятала, які саме. Я перебирала в уяві речі, які були там: я хотіла пригадати їх усі, відтворюючи в пам'яті те місце, де перебувала безпосередньо перед тим, як почалась моя історія

з А., ніби той ідеальний інвентар дасть змогу знову пережити її. Невже досить буде повернутися до Венеції в той самий готель, до тієї самої кімнати?

У той час всіма думками, всіма діями я намагалася повторити минуле. Я хотіла, щоб теперішнє стало минулим, яке було відкрите до щастя.

Я постійно підраховувала: «він поїхав два тижні тому, п'ять тижнів тому» або «минулого року в цей час він був тут, а я робила те або те». Про що б не йшлося — про відкриття комерційного центру, про візит Горбачова до Парижа, про перемогу Чанга над Роланом Гарро, — миттєво виникала думка: «Це було, коли він був тут.» Я воскрешала в пам'яті моменти того періоду, хоча в них не було нічого особливого — я в залі каталогів у Сорбонні, я йду бульваром Вольтер, я міряю спідницю в магазині Бенеттон, — весь час я питала себе, чому не можна знову навідатися в той час з легкістю, з якою переходиш з однієї кімнати до іншої.

Я мріяла про зворотний хід часу. У своїх снах я розмовляла і сперечалася зі своєю небіжчицею-матір'ю, але в тих снах я знала, — і вона також знала, — що померла. В цьому не було нічого незвичайного, її смерть була поза її теперішнім існуванням, так би мовити, в доконаній формі дієслова «вмирати». (Здається, мені той сон снівся часто.) Або ще була маленька дівчинка в трусиках, яка кудись зникала. В тих снах відбувались якісь злочини. Дитину воскрешали, щоб у такий спосіб довідатись, що призвело до її смерті. Але для судді знання істини ускладнює відтворення

ситуації. В інших снах я губила сумку або дорогу, не встигала зібрати валізу перед неминучим потягом. Я знову бачила А. серед тисяч людей, а він мене не бачив. Ми були поряд у таксі, я пестила його статеві органи, а він лишався інертним. Потім він приходив до мене, сповнений бажання. Він з'являвся в туалетах кафе, на вулицях біля стін, він мовчки брав мене.

На вихідні я мала щось робити, тяжко працювати фізично, вдома або в саду. Увечері я дуже втомлювалась, руки й ноги німіли, як після зустрічі з А. Але то була порожня втома, де не було спогадів про інше тіло, і це викликало в мене жах.

Я почала свою розповідь словами «Від вересня минулого року я більше нічого не робила, тільки чекала на чоловіка» десь через два місяці після від'їзду А., не знаю точно, в який день. І хоча я можу пригадати геть усе, пов'язане з А.: жовтневий заколот в Алжирі, спеку і каламутне небо 14 липня 89 року, і навіть такі незначні деталі, як купівля міксеру у червні напередодні рандеву, я не можу пов'язати першу сторінку із дощем або з подіями, які трапилися у світі: падіння Берлінської стіни, страта Чаушеску. Час писання йде зовсім не так, як час пристрасті.

Одначе, коли я почала писати, то робила це для того, щоб лишатися в тому часі, де все було по-старому — від репертуару кінофільмів до відтінків помади. Далі мені хотілося писати й писати: «в ті часи життя було кращим». Прийшла тута, яка заступила безглузде чекання дзвінків і призначених побачень. (Я перечитую сьогодні перші сторінки з тих самих сумних

спонук, що змушують мене дивитись, доторкатися до махрового халата, який він одягав, будучи у мене, поки не перевдягався перед самим виходом у те, в чому прийшов. Різниця тільки в тому, що сторінки завжди матимуть якийсь сенс для мене і, можливо, ще для когось, а халат — тільки для мене, і цей час вже скінчився, я маю покласти його до клунка разом з іншим шматтям тої доби. Написавши це, йду шукати той халат.)

Я й далі живу. Себто, хоча я й пишу, все одно це не заважає мені у хвилини спокою відчувати, як мені бракує чоловіка, що говорить з іноземним акцентом, чоловіка, до якого я не можу дістатися в його холодному місті, яке я навіть уявити собі не можу. Але він десь-таки живе, значно реальніший за того, про кого я пишу, кого позначила ініціалом А. Отже, я й далі роблю все, щоб долати тугу, здобути надію, коли її нема: подаю по десять франків жебракам, задумуючи бажання: «Нехай він зателефонує, нехай він прийде». (І, можливо, писати — також один із засобів долати тугу).

Незважаючи на свою нелюбов до зайвих зустрічей, я погодилась взяти участь у конференції в Копенгагені, бо то була нагода подати йому якийсь знак, послати поштову картку, на яку, я була певна, він буде змушений відповісти. Прибувши в Копенгаген, я думала тільки про це. Я купила картку, написала на ній кілька речень, які я ретельно продумала ще вдома, знайшла поштову скриньку. В літаку на зворотному шляху я сказала собі, що літала до Данії з єдиною метою: послати чоловікові поштову картку.

Мені захотілось перечитати щось із тих книжок, які я проглядала, коли А. був тут, бо мені здавалося, що всі мої тогочасні чекання і мрії відбилися там, і що я знов знайду пристрасть, якою жила тоді. Одначе я забобонно вирішила не робити того, ніби «Анна Кареніна» була езотеричною працею, де наперед обумовлено не перегортати ту чи іншу сторінку.

Одного дня мені страшенно захотілося пройти-ся пасажем Кардіне, вулицею XVII століття, де мені двадцять років тому зробили нелегальний аборт. Мені здалося, що я маю неодмінно побачити знов ту вулицю, будинок, піднятися до помешкання, де все те відбулося. Я ніби сподівалася, що давній біль міг якийсь чином послабити теперішній.

Я зійшла на станції Малерб і вийшла на майдан, назва якого нічого не значила для мене. Я маю спитати дорогу до овочевої крамниці. Напівстерта табличка вказує напрямок до пасажу Кардіне. Білі фасади поштукатурені. Я йду до будинку, номер якого пригадую, і штовхаю двері. На стіні список мешканців. Стара медсестра померла або переїхала до притулку для старих у передмістя, зараз тут мешкають заможні люди. Йдучи вбік мосту Кардіне, я бачу себе поряд з тією жінкою, вона проводить мене до найближчого вокзалу, щоб напевне знати, що я не впаду, закривавлена, із зондом в утробі, прямо перед її будинком. Я думаю: «колись я тут була». Я шукаю різницю між тією реальністю, яка минула, і між вигадкою; можливо, це всього-на-всього відчуття невіри, ніби я таки була тут одного дня, якого я б не могла пережити з персонажем роману.

Я повернулась до станції метро Малерб. Цей похід нічого не змінив, але я була задоволена, що здійснила його, відчувши давній біль, причиною якого також був мужчина.

(Чи хтось іще, крім мене, вертався на місце аборту? Я питаю себе: а може, я пишу для того, щоб дізнатися, чи хтось іще пережив щось подібне, а може, щоб вони зрозуміли: те, що вони відчули, є нормальним. І навіть щоб вони забули, що десь колись читали про це.)

Зараз квітень. Цього ранку я прокинулась без думки про А. Ідея повернутися до «маленьких радощів життя» — зустрічатися з друзями, ходити в кіно, на вечері — вже не видається мені такою жахливою. Час пристрасті ще не завершився (бо я й досі констатую, що прокидаюсь без думки про нього), але все це перестало бути єдино важливим.

Деталі зустрічей, слова, які він мені говорив, згадувалися зненацька. Наприклад, на виставі московського цирку, під час виступу дресирувальника котів. Раптом мене охопив цілковитий спокій, як після пробудження, коли я напевне знала, що він мені наснився, але сон забувся. Відчуття, що все стало на свої місця, «все буде гаразд». Потім я відзначаю, що

* Я не можу простежити день за днем трансформацію моєї пристрасті до А., я тільки зупиняюсь на образах, не згадуючи ознак реальності, яких не можна ідентифікувати за моєю розповіддю.

це стосується чогось дуже далекого, тим часом минула вже друга зима, і дресирувальник котів, можливо, пішов з цирку. Він «неймовірним чином» належить до реальності, термін зберігання якої вичерпався.

А одного дня я відчула, ніби мені раптом став зрозумілим той аспект наших стосунків, якого не могла уявити собі раніше. Колега, з яким я пила каву, відкрився мені, що мав серйозний фізичний зв'язок із жінкою, старшою за нього: «Коли я йшов від неї увечері, то вдихав повітря вулиці і переживав незрівнянне відчуття себе як повноцінного чоловіка». Я подумала, що, мабуть, А. відчував те саме. Я була щаслива від того відкриття, яке було неможливо перевірити, і, одначе, я збагнула щось більше, ніж дають спогади, щось нетлінне.

Того вечора дві дівчини розмовляли в метро поряд зі мною. Я почула: «вони в павільйоні Барбізон». Я напружила пам'ять: що нагадує мені та назва, і за кілька хвилин згадала, що А. розповідав мені, як ходив туди в неділю з дружиною. Це був спокійний спогад, як, буває, згадують зниклих з поля зору друзів. Отже, у світі почало існувати щось іще, крім А.? Дресирувальник котів з московського цирку, махровий халат, Барбізон змусили мене пригадати все, починаючи від першої ночі, з усіма образами, жестами, словами — ансамбль символів, вони складають ненаписаний роман про пристрасть, яка починає блякнути. Цей живий текст є ніщо інше як осад, незначний блідий відбиток. Як і все інше, одного дня все це стало для мене нічим.

Я не змогла облишити писати усе це, так само, як навесні не змогла покинути А. — тоді моє чекання і моє бажання було нездоланим. Пізнавши все, включно зі зворотним боком життя, я нічого не чекала від писання, яке не прояснює нічого, крім того, що є. Продовжувати — це ще й відхиляти бажання дати це почитати іншим. Оскільки мною володіла потреба писати, я не переймалася такою можливістю. Тепер я дійшла до краю цієї потреби і розглядаю списані сторінки зі здивуванням і соромом, якого не відчувала раніше. А отже, я повернулася до «нормальних» суджень і цінностей цього світу, які посилювались тим більше, чим ближчою ставала публікація тексту. (Можливо, виникне потреба відповідати на запитання типу «це автобіографічне?», як буває, коли текст зіставляють з реальністю, що заважає бачити сутність книги, у формі роману, де дотримано правил пристойності, це зовсім інакше.)

А тут, на аркушиках паперу, списаних моєю рукою, яких, крім мене, ніхто не вчитає, занотоване щось дуже вузькоособисте, майже дитяче, воно не має ніякого сенсу, як освідчення у коханні або непристойні слова, які я писала на обкладинках моїх зошитів, — все, що пишеться, коли певен, що його ніхто не читатиме. Коли я почала друкувати цей текст на машинці, тим самим надаючи йому публічного характеру, моя невинність скінчилася.

лютий, 91

Я могла б завершити попередньою фразою, ніби ніщо з того, що трапилося в світі і в моєму житті,

не втрутилося в цей текст. Щоб це читалося як випадання із загального плину часу. Але оскільки ці сторінки є також і особистими, і на сьогодні дуже недавніми, письмо є все ще відкритим. Мені здалося дуже важливим додати те, що дописала реальність.

Отже, між тим часом, коли я закінчила писати, тобто між минулим травнем і теперішнім часом, а саме 6 лютого 91 року, вибухнув конфлікт між Іраком і західною коаліцією. Почалася так звана «чиста» війна, коли, як писала газета Монд, на Ірак було скинуто «більше бомб, ніж на Німеччину протягом Другої світової війни», а свідки розповідали, як оглухлі діти ходили вулицями Багдаду і хиталися, як п'яниці. Доводилося чекати наступних подій, які не відбувалися: наступальний наземний удар «союзників», хімічну атаку Саддама Хусейна, яка передбачалася в Галері Лафайет*. Те саме прагнення, те саме бажання — і неможливість дізнатися правду, як і в час пристрасті. На цьому закінчується подібність. Тут нема ні снів, ні фантазій.

У першу неділю війни, ввечері, задзвонив телефон. Голос А. В перші кілька секунд мене охопив жах. Плачучи, я повторювала його ім'я. Він повільно повторював «це я, це я». Він хотів негайно побачити мене, збирався брати таксі. За ті півгодини, які він мені дав перед своїм приїздом, я наклала на лице макіяж, додаючи до гриму кольори божевілля. Я чекала на нього

* Галері Лафайет — мережа великих магазинів у Парижі. — Прим. пер.

в передпокої, загорнувшись у шаль, якої він у мене не бачив. Я отупіло дивилась на двері. Він увійшов, не постукавши, як і тоді. Він чимало випив перед тим, він хитався, стискаючи мене в обіймах, а поки піднімався по сходах, спотикався.

Він не хотів нічого, тільки кави. Зовні його життя не змінилося, працює більше на Сході, ніж у Франції, дітей немає, хоча його дружина хотіла б мати одну. Він все ще виглядає дуже молодо у свої тридцять вісім років, але обличчя стало більш потертим. Його нігті стали менш охайними, а руки грубішими, без сумніву, причиною тому є морози в його країні. Він розсміявся, коли я дорікнула йому, що він не озивався після від'їзду: «Я зателефоную тобі, скажу: добрий день, як справи, а потім що?» Він не отримав поштової картки з Данії, яку я надсилала йому на старе місце роботи в Парижі. Ми зібрали з підлоги наш переплутаний одяг, і я провела його до готелю поблизу майдану Етуаль. На червоному світлі біля Пон-де-Неллі ми цілувалися й пестили одне одного.

На зворотному шляху біля тунелю Дефанс я подумала: «а де, власне, моя історія?» І потім: «мені більше немає чого чекати».

Він поїхав за три дні, і ми більше не бачились. По телефону перед від'їздом він сказав: «я тобі зателефоную». Не знаю, що він мав на увазі — що зателефонує зі своєї країни чи з Парижа, коли знову трапиться приїхати. Я не спитала його про те.

Мені здається, він більше не приходив до мене. Він десь лишився у часі нашої пристрасті. А 20 січня до мене приходив не той чоловік, якого я носила в собі протягом року, не той, про кого я писала. Я більше не зустріну того чоловіка. І одначе, те ірреальне повернення, якого, здається, не було, дало моїй пристрасті той сенс, якого я не могла збагнути протягом двох років реальності: чим більш жагучої, тим менш збагненої.

На цьому не дуже чіткому фото, єдиному, яке я маю, я бачу високого білявого чоловіка, який чимось нагадує Алена Делона. Все в ньому було дороге мені: його очі, його рот, його стать, його спогади дитинства, його манера швидко хапати предмети, його погляд.

Я хотіла вивчити його мову. Я довго не мила склянку, з якої він пив.

Я хотіла, щоб літак, на якому я верталася з Копенгагена, розбився, якщо я більше не побачу його.

Минулого літа я прикладала це фото до огорожі на могилі святого Антонія разом з людьми, які несли туди носовички або зігнуті клаптики паперу, благаючи про одне: щоб він вернувся.

Чи він це «заслужив», чи ні, не має для мене жодного значення. І нехай він стане мені настільки чужим, що я стану байдужою до його наступних романів, — це нічого не міняє: завдяки йому я наблизилась до тих меж, які відділяють мене від іншого.

Я вимірювала час по-іншому, усім своїм тілом.

Я відкрила, на що ми можемо бути здатними: власне, на все. Безмежні згубні бажання, відсутність гідності, вірування й способи поведінки, які я вважала безглуздими в інших, стали прихистком для мене. Сам того не знаючи, він пов'язав мене зі світом.

Він сказав мені: «ти не напишеш книги про мене». Але я написала книгу не про нього і не про себе. Я тільки висловила словами — він не прочитає цього, воно й не для нього писалося — те, що дало мені його існування саме по собі. Щось на кшталт щедрого дару.

Коли я була дитиною, розкіш життя полягала для мене в тому, щоб мати шуби, довгі сукні та вілли на березі моря. Потім я вважала, що це інтелектуальне життя. А тепер мені здається, що це також і змога прожити пристрасть до чоловіка або жінки.

ЗАСТИГЛА ЖІНКА

À Philippe

Тендітні, невагомі жінки, феї з ніжними руками, схожі на маленьких домашніх духів, які в тиші народжують красу і лад, безголосі, покірливі жінки, о, таких іще треба пошукати, їх було небагато на обширах мого дитинства. Було негусто навіть осіб більш відомого зразка — з ганчірками й натирачами підлоги, які не дивляться у дзеркала, які вважають за потрібне прилаштовуватись до решти, які, вчасно поробивши усі справи, прибігають зустрічати дітей зі школи за півгодини до кінця уроків, які розпланували своє життя наперед аж до самої смерті. Ті жінки, яких я знала, усі говорили дуже голосно, всі погано виглядали, були або занадто огрядні, або занадто висушені; в них були грубі пальці і вульгарно розмальовані пики — яскраво намазюкані губи і грубо нарум'янені щоки. Їхнє кулінарне мистецтво обмежувалось кроликом з підливою та пирогом з рисом, до речі, досить-таки клейким; вони навіть не здогадувались, що пил у домі треба витирати щодня. Усі вони працювали в полі чи на заводі, або займалися дрібною комерцією. Усі вони мали старих батьків, до яких ходили в гості у неділю з крихітною пляшечкою лікерчику до кави. Ці чорні огрядні жінки, чий спідниці пахли згірклим маслом, не мали нічого

спільного із солодкавими бабусями з дитячих книжечок із сніжно-білими сивинами, які няньчили своїх онуків, і, сюсюкаючи, розповідали їм казочки про фей. Моя бабуся та її сестри були зовсім не такі, вони не мали звички стрибати перед кимсь, тільки «цьом» при зустрічі й на прощання, і, крім сто разів повтореного «ти вже виросла» або «чи все гаразд у школі» їм не було ЧОГО мені сказати, вони говорили діалектом з моїми батьками про те, яке дороге життя, про ґрунти, про сусідів, а іноді посміювалися з мене. До тітки Кароліни влітку щонеділі треба було їхати на велосипеді дорогою через поле, яка ставала неймовірно брудною після кожної зливи, на край світу, себто у село серед рівнин, яке складалося з двох чи трьох господарств. Ніколи не можна було знати, чи вона вдома, бо тітка могла піти в сусідній будинок. Вона могла в'язати цибулю в пучки або приймати телят. Вона поверталася, мішала вариво у своїх каstrулях, наламувала хмизу для грубки, готувала для нас на сніданок якийсь супчик, некруто зварені яйця, хліб з маслом, так званий лікер для янголів. Вона була настільки проста, що їй можна було сказати будь-що, і це викликало у мене захоплення: «ти весь час псуєш повітря, Кароліно! Тобі не набридло?» Вона сміялася, заперечуючи: «що ти хочеш, я весь час зайнята». Мені забивало памороки від сказаного. Вона удавала здивування, мружила очі: «чого ти хочеш у моему віці?» Я слухала не уважно, йшла до калюжі вздовж глухої стіни будинку, де куші кропиви стояли вищі за мене, а потім продиралася крізь гори тарілок і консервних банок, які тітка тримала там і в яких було повно води й комах. Кароліна проводжала нас, йдучи

в гарну погоду поряд з нашими велосипедами добрий кілометр. А потім було видно, як, стоячи серед поля, вона ставала все меншою й меншою. Я знала, що ця вісімдесятирічна жінка, яка навіть у страшну спеку одягала по кілька корсажів та спідниць, не потребує ні співчуття, ні захисту. Так само, як і тітка Еліза, з якої сало так і капало, жвава рухлива замазура, вдома в неї на що не сядеш, весь одяг буде в баранячих ворсинках, і я довго обнюхувала брудну ложку, перш ніж наважувалася підчепити нею зморшкувату шкірку груші в компоті. Вона, не розуміючи, дивилась на мене: «чого не їси?», а потім реготала: «від цього тебе не запре!» Так само й моя бабуся, яка мешкала в бараку між залізничними коліями й деревообробним комбінатом у кварталі Гайете. Прийдеш до неї, а вона церує, мішає їжу кроликам або щось пере, і моя мама починає нервувати: «чи не могла б ти хоча б у своєму віці трошки відпочити!» Це дуже драгувало мою бабуся, ці дорікання. Кілька років тому вона дерлася до залізниці, чіпляючись за траву, щоб продавати яблука й сидр американським солдатам. Вона бурчала, а потім приносила каструлю із гарячою кавою з білуватими плямами вершків і наливала кожному тої бурди в чашку, до дна якої прилип цукор. Всі по черзі споліскували чашку бурдою, ледь погойдуючи її вмістом. Вони говорили про сусідів і про хазяїв, які не хотіли знижувати платню, я трохи нудьгувала в тому маленькому будинку, де не було ні минулого, ні майбутнього, де не було чого їсти, де бабуся жадібно сьорбала зі своєї чашки. Я дивилась на її високі вилиці, вони були такого самого жовтого кольору, як і її грибок для церування

шкарпеток. Іноді вона ходила за маленьким стоячи, розставивши ноги під довгою чорною спідницею у кутку саду, коли думала, що її ніхто не бачить. І при тому свого часу вона була першою ученицею в класі і могла б стати учителькою, але прабабуся сказала нізащо, ти найстарша, ти мені потрібна вдома, щоб допомагати піднімати ще п'ятьох. Історія, переказувана безліч разів, виправдання занепащеного життя. Вона, так само, як і я, ніколи ні в чому не сумнівалася, вона ходила до школи, і нещастя раптово звалилося на неї, п'ять малюків тримали її, все, кінець. Чого я не розуміла, так це того, як можна було народити шістьох і не отримувати ніякої допомоги. Немає потреби зайвий раз повторювати, що малюки, дрібнота, як казали всі в моїх колах, — це джерело нестатків, абсолютна катастрофа. Але з іншого боку, це ще і якась злочинна недбалість чи хитрощі злидарів. Численні багатодітні родини — то були когорти шмаркачів, жінки, які тягнуть додому гуркітливі вагони харчів, а потім скаржаться, що не знають, як їм усім дожити до кінця місяця. Бабуся була змушена їх мати, але не варто було плакатися, тоді це було нормально, шість, десять дітей, це зараз усе по-іншому. Всі мої дядьки й тітки так переситилися великими родинами, що я зусібіч оточена двоюрідними братами й сестрами — єдиними дітьми своїх батьків. І я також одиначка, до того ж пізня, належу до числа дітей, які народилися від запізнілого бажання, коли батьки, які були вирішили не мати дітей, раптом змінили свою думку. Я була перша й остання. Мене завжди захоплювала та думка, що мені дуже пощастило.

Винятком була тітка Соланж, ця нещасна Соланж зі своїм виводком, як казала моя мати. Вона також мешкала у кварталі Гайете, і ми у неділю нерідко ходили туди. Це було щось на кшталт великої перерви без будь-яких заборон і територіальних обмежень. Влітку разом із сімома своїми двоюрідними братами й сестрами, а також сусідськими дітьми, рипіння дерев'яних гойдалок поряд із заводом, а взимку гра у квача в єдиній великій кімнаті, де було повно койок. Шал і запал, в який я несамовито поринала, понад усе я хотіла б жити з ними. Але самої тітки Соланж, яка весь час товклася на кухні, не старої й не молодої, з перекривленим ротом, я боялася. Протягом місяців вона, бувало, розмовляла з нами із глибини свого ліжка, — казали, її матка випадала з живота. І коли вона то відчиняла, то зачиняла вікно, гучно переставляла стільці і кричала, що помре від своїх дітей, що вона завжди була така нещасна, мій дядько спокійно сидів біля столу зі склянкою в руці і нічого не казав їй у відповідь, хіба що «ти знала, що робила, ненормальна». Вона кидалася на подвір'я зі сльозами: «Я хочу втопитися у цистерні». Діти або сусіди перехоплювали її. Ми йшли звідти, тільки-но починалися матюки. Коли я на прощання оберталася до того дому, то бачила за вікном заплакане, з розкритим ротом, обличчя найменшої дівчинки, приплющене до скла.

Не знаю, чи були щасливими інші тітки, але вони не виглядали такими побляклими, як Соланж, і все ще крутили своїми задами. Жваві, аж дикі, з напомадженими вустами, з нарум'яненними вилицями, вони завше поспішали, здається, вони весь час щось

щобетали, ледь зупинялись, підхопивши під пахву торбу з продуктами, щоб нахилитися і гучно цьомкнути мене, як твої справи, моя дівчинко? Ніяких телячих ніжностей, ніяких там губок бантиком, ніяких «ой ти моя деточка». То були грубуваті жінки, які під настрій запросто вживали масні слівця, які під час родинних збіговиськ після обіду сміялися до сліз, затуляючи роти паперовими серветками. Моя тітка Мадлен навіть показувала мені свої заплямовані труси. Не пригадую, щоб хоча б одна з них плела якісь шарфики або прицмокувала біля плити, ах, який вона варить соус, вони пропонували до столу лише магазинні ковбаси й пиріжки. Витирання пороху, прибирання — вони на це просто чхали, для проформи кажучи: «тільки не зважай, тут трошки неприбрано». Жодної жінки вдома, всі на роботі, від дванадцяти років, всі працюють на рівних із чоловіками, і навіть не якими-небудь ткалями, а на верфях або на консервних фабриках. Я любила слухати їх, я їм ставила питання, чи носили вони в школі форму, чи була в них улюблена вчителька, і всі помирали зі сміху, я наївно думала, ніби вони також ходили до школи з домашніми завданнями та щомісячними покараннями. Це потім я почала захоплюватися вчительками, такими далекими і жахливими, коли я збагнула, що немає абсолютно нічого привабливого в тому, щоб закривати слоїки з огірками і набивати собі пузо, але тоді я хотіла бути такою, як мої тітки.

Мої тітки, так само, як і бабуся, то лише епізоди мого життя, їх усіх перевершує моя мати, чий голос і досі дзвенить у мені. Вона вбила мені в голову, що

жінкою бути дуже класно, що жінки вищі за чоловіків. У ній зосереджені і сила, і пристрасть, але й краса, зацікавленість в усьому, це носова частина корабля, який прокладає дорогу в майбутнє і вчить нікого і нічого не боятися. Вона боролася з усім: з постачальниками й неплатниками, з електричними дротами і великими овочами, які хотіли роздушити нас. Вона втягала у свій фарватер ніжного мрійливого чоловіка з тихим голосом, якого засмучували сварки, але який знав купу історій, казочок, загадок; усі веселі гуси, що жили у бабусі, — він знайомив мене з ними, поки я збирала черв'яків годувати курочок, — то був мій батько. Загалом я не розділяла їх, просто для неї я була білою лялечкою, для нього — машинкою на мотузці, і солодким пиріжком — для обох, але схожою я маю бути на неї, бо я дівчинка, в якій згодом будуть груди, кучері й панчохи.

«Вранці тато-йде-на-роботу, мама-лишається-вдома, вона-готує-смачну-їжу» — повторюю я, не замислюючись з приводу того, що я є дівчинкою з родини, де все не так.

Мій тато не йде на роботу ні вранці, ні ввечері, взагалі ніколи. Він лишається вдома. Він подає каву та їжу, він миє посуд, варить, шкварить, пече. Вони з мамою живуть у звичному заведеному ритмі, ці відбуття й повернення чоловіка на одному боці життя, жінка й діти на іншому, на цьому, власне, стоїть світ. Все як у людей, щовечора він забирає гроші з каси, вона дивиться, як він їх рахує, хтось з них каже «негусто», а іншим разом «непогано». Наступного дня хтось із них віднесе гроші на пошту. Не можна сказати, що вони обоє роблять те саме, так склалося,

що традиційні прання і прасування — мамина робота, а тато працює в саду. Але що стосується всього іншого, то тут вони поділили працю не за традицією, а за здібностями кожного. Мати займається спеціями, тато — кавою, в обід люди починають юрмитися в крамниці, в усіх мало часу, всі стоять, і всі щось хочуть, пляшку пива або пачку голок, вони до всього ставляться з підозрою, прошу дати мені оте, це значно краще, хіба ви не бачите? Театр розмовного жанру! Мати виходить з крамниці вся осяйна, випромінюючи чистоту. З іншого боку — забігайлівка, де ніхто нікуди не квапиться, час спливає без ліку, бо люди там сидять годинами. Тут не варто поспішати, не треба вихваляти товар і підтримувати якусь розмову: клієнти і без того розмовляють одне з одним. Все йде ОК, батько лунатик, так каже мама. І потім, відвідувачі кафе дають йому можливість займатися іншими справами. Музика тарілок і каструль домішується до пісень з радіо, я хочу нарешті прокинутися, спуститися до кухні, і там зустріти його, мого тата, який готує мені сніданок. Він відведе мене до школи. Потім готуватиме їжу. А ввечері щось майструватиме у саду або з лопатою на плечі вирушить туди скопати ділянку. Для мене він завжди той самий неквапливий чоловік, мрійник, нехай він собі нарізає звабливі картопляні стрічки, які звиваються між його пальців, нехай він потім смажить їх, бо нам гаряче масло безжально летить у вічі, від нього я навчилася наспівувати, поки садиш горох. Поряд із ним увесь день почуваш себе спокійно і впевнено. Порівняно з робітниками та комівояжерами, які йшли з дому на цілий день, мені здавалося, що мій батько

весь час був у відпустці, і мене це влаштовувало. Коли було дуже холодно, щоб гратися із подругами надворі, ми разом з ним грали в доміно або в дурня у кафе. Навесні ми разом ішли в сад, який був його найбільшою любов'ю. Він давав овочам дивні назви і навчив цього мене, усі ці добродесні цибулини та лінівні салати; ми разом з ним натягали мотузки, щоб рослинкам краще рослось. Як слід поснідавши ковбасою з редькою, мили тарілки, щоб скуштувати яблук з компоту. У суботу він забивав кролика, змусивши його перед тим попсіяти, і я бачила, як він обдирав його шкурку із тим тріском, з яким рветься тканина. Він бігав по примочки до моїх розбитих колін і сидів із моїми свинками, вітрянками та коклюшами, читаючи мені «Трьох поросят» або граючи зі мною в лото. Тато-дитина був, за материними словами, дурнішим за свою дочку. Його не треба було довго просити, щоб він повів мене на ярмарок або на фільм із Фернанделем, виготовив для мене ходулi або навчив мене вульгарних слівець, усім цим «кльо-во» й «чотко», які мені страшенно подобались. Тато незмінно водив мене до школи і забирав, чекаючи на мене зі своїм велосипедом, виділяючись серед зграї матерів. Він страшенно боявся спізнитися. Коли я вже була достатньо доросла, щоб ходити по вулицях сама, він чекав на мене вдома. Немолодий тато, який був щасливий, що має дочку. В пам'яті лишилося, як він ішов через подвір'я, ховаючи обличчя від сонця, із кошиком у руках. Мені чотири роки, він вчить мене одягати пальто, тримаючи в кулачку рукав светрика, щоб той не побіг по руці. Картинки ніжності й турботи. Беззаперечні голови

родин, домашні тирані, герої воєн або праці, я вас не знаю, я була дочкою того чоловіка!

Едіпе, відпочивай. Її я також обожнювала.

Вона починалася для мене з того глибокого голосу, який народжувався у глибині її горла. У святкові вечори, коли я засинала в неї на колінах, ці протяги, ці двері, що грюкали, ці речі, які так і дрижали в її присутності і мало не вибухали, і той чудовий приголомшливий день, коли попільничка летіла з вікна на вулицю і розбивалася перед носом ошелешеного постачальника, який невчасно підвіз якийсь товар. Ці вияви люті були дуже дієвими, вони зміцнювали стосунки: зараз хріново, так, що далі нікуди, а потім укладався мир, скріплений банкою цукерок, червоних, як мак, від яких навіть язик ставав червоним, і великою коробкою печива, яку нам обом видавали як моральну компенсацію за її характер. Ми знали, що їй треба покричати для здоров'я, для того, щоб мати задоволення, а не для того, щоб утвердити себе як керівну силу, навіть якщо йшлося лише про керування крамницею. У хвилини слабкості вона казала, що добре зіграла. Магазин забирав три чверті її часу. Саме вона приймала представників, перевіряла якість, підраховувала податки. Бували такі дні, коли, щось зосереджено мурмочучи собі під ніс, вона сідала до столу, до своїх паперів, упівголоса додавала числа, перебирала рахунки, слинячи палець, і дуже просила, щоб її не турбували. То бували дні неймовірної тиші, бо в усі інші навколо неї вирували всі гомони й гуркоти життя. Дзенькання пляшок, рипіння шальок терезів, історії хвороб та смертей, спокій наставляв лише тоді, коли на щоці головки сиру

з'являвся маленький папірець з ціною, а потім знову переказувались історії про дівчат, які заходили в магазин, про наймання робітниць і про клімакс. Перше уявлення про світ я отримала через свою матір. Я ніколи не знала тих мовчазних інтер'єрів, де лиш постукує швейна машинка, звукове тло матерів, руки яких народжують порядок і порожнечу. Разом зі своїми однокласницями ми обходили заможні будинки на вулиці Республіки або на авеню Клемансо, затиснувши в кулачках благодійні марки на допомогу сухотним. Довго нічого не було чути, потім двері ледь прочинялися, і з'являлися перелякані жінки, які не пускали до передпокою, з-за спини в них доносився запах рагу, тьмяні жінки, котрі квапились зачинити двері, незадоволені тим, що їх потурбували. А моя мати була центром безмежної мережі жінок, які розповідали про себе, але тільки вечорами, отримуючи свої комісійні, дітей, які приходили тричі на годину заради двох квадратиків шоколаду, старих, які надзвичайно повільно збирали свої гроші, піднімали із землі свою торбинку, тримаючись другою рукою за прилавок. В іншій ролі я її уявити не могла.

У тих солодкавих книжечках пишуть: мама дбайливо прибирає в домі. Яка дбайливість, яке прибирання! У нашому домі прибирання було суботнім катаклізмом: запах жавелевої води, стільці у кафе перевернуті на столах догори ніжками, а у мамі ноги у воді, волосся на обличчі, гарчить на мене, щоб я не лізла. Скоро Великдень, стоїть прісний запах агресивно вимитих вапняних стін, чохлаи звалені у кутку, меблі зсунуті, звалені у безформні піраміди, а вона, стоячи рачки, шкрябає паркет металевою

щіткою, я бачу рожеві гумки її панчіх; після того стільці кілька днів прилипали до сидниць. Уся ця метушня, здавалося, доведе її до смерті, а також і нас із татом, розлючених цим бешкетом води і воску для натирання меблів. На щастя, я заповзала в тунелі зі згорнутих матраців. Таке відбувалося раз на рік. А решту часу прибирання було фрагментарним: треба попросувати простирадло, дзвоник, клієнтка, і от вкінці дня простирадло лишається пожмакане на столі. О п'ятій по обіді вона кричатиме: у мене вільні п'ять хвилин, я хочу застелити своє ліжко! Ліжко так і не застелилося, єдине, чого вона одержимо дотримувалась, — це прання щовівторка, коли був вихідний від комерції. Грізна церемонія, до якої готувалися напередодні, коли воду у баки накачували помпою ззовні, і білизна мокла протягом ночі. Наступного дня вона рухалася серед парів прання, негарна від поту, навіть демонічна, і ніхто не мав права дивитися на неї. Вона звільнялася в обід, вся в ореолі чистоти, німа персоніфікована ненависть невідомо до кого. Але пороху вона не помічала, — то було для неї щось глибоко природне, від чого нема ніякої шкоди. Так само й для мене, я малювала мережива на вкритій порохнявою поверхні стола, і коли я брала книжки, у сонячних променях танцював пил, який я стирала з вази або з зошитів своїм рукавом. У віці між дванадцятьма й чотирнадцятьма роками я зі здивуванням відкрила для себе, що той порох, якого я не помічала, дуже брудна й негарна річ. А ще вона малювала стрілочку, яка вказувала якимсь місцем внизу стіни: «Дивись, вже давно це треба було зробити!» Я шукала: «Що саме?» Вона показувала мені крихітну пляму

на плінтусі, раптом її треба було відчищати, а я вважала, що це абсолютно нормально, як сліди пальців на дверях або рудизна на плиті. Я ледве усвідомлювала, що моя мати нехтує котримось зі своїх обов'язків, бо ж прибирання в домі мало бути на ній. Пізніше, дізнавшись із часописів «Практична жінка» або «Доброго вечора», що треба вичищати плями від газу на стінах, нижні частини умивальника і задні — холодильника й плити і всі інші штучки, щоб вони блищали, тим самим перетворюючи інтер'єр із пастки для речей у належний лад, я була ошелешена тим. Більше того, це треба робити швидко, в одну мить. Що я справді навчилася робити швидко, так це їсти суп і м'ясо з однієї тарілки задля економії чистого посуду, бадьоро казати, що цій мисці пасує трошки бруду, нема потреби нічого міняти, дайте спокій тим речам з усім їхнім брудом та їхніми дірками!

Вона ніколи, за її ж словами, не гаяла часу на безконечне плетіння. Іноді в неділю взимку, відчуваючи якісь докори сумління, вона робила спробу набрати кілька рядків петель для шарфа, але сплетений нею шмат ніколи не перевищував двадцяти сантиметрів. Кухня — то була його справа, вона хіба що могла, як щось у лісі здохне, приготувати якийсь легкий десерт або раптом узяти й насмажити млинців. В усьому домі стояло відчуття свята, таке могло трапитись в останній день масниць або всередині посту. Весь вечір млинці стрибали й переверталися, вона пропонувала їх своїм найулюбленішим завсідникам, у мене були липкі від цукру руки й перемазане пузо, цього вечора вечері не буде. Або торт з брикету для зайнятих жінок, «забери зошити зі столу, щоб вони

не замацькались», і от скелі борошна височать у жовтому океані яець, вона просить намочити палець в тісті. Вона залишає нам родзинки, і ми вдвох віддираємо їх від липкого дна миски. Потім вона місяцями не братиметься в кухні ні за холодну воду. То було щось екстраординарне, якщо вона прибирала або щось готувала, і то виключно для власного задоволення.

А ще між рахунками, обслуговуванням у кафе, розпаковуванням товарів вона знаходила час, щоб встати о п'ятій і прополоти трояндові кущі, а потім розбудити мене, торкаючись мого обличчя руками, мокрими від ранкової роси, бо це покращує колір шкіри. Знаходила час раптом зануритись у книгу. Саме в цьому я вбачала її вищість над ним, що лише переглядав газету по обіді з єдиною метою дізнатися місцеві новини. Я заздрила їй, коли вона, змінившись на лиці, віддалялась від мене, від нас, і її огортала особлива тиша, і вся вона застигала абсолютно нерухома. Ось по обіді вона витягає газету або книгу з муніципальної бібліотеки, або й книгу, яку десь купила. Батько кричить: «я з тобою розмовляю, чи ні? як набридли твої романи!» Вона захищалась: «дай мені дочитати цю історію!» Я дуже рано навчилася читати, а потім і розуміти ці історії без малюнків, які заворожували її. А потім настав день, коли слова тих її книжок втратили для мене усю свою складність. Сталося диво: я більше не читала слів, я була в Америці, мені було вісімнадцять років, у мене були чорні слуги, мене звали Скарлет, фрази бігли до кінця, я ледь встигала за ними. То були «Звіяні вітром». Вона хвалилася перед клієнтами: «уявіть собі, їй

лише дев'ять з половиною років!», а мене вона питала: «правда, добре?» і я відповідала «так». Вона не могла пояснити того зачарування. Але вона його відчувала. Відтоді між нами виник той віртуальний світ, про який мій батько не знав або зневажав, вважаючи, що час варто витратити на якісь корисні справи. Вона заперечувала, що він просто ревнує. Вона давала мені читати «Джен Ейр», «Крихітку», а я крадькома брала з її шафи те, що мені заборонялося: «Життя» Мопасана або «Боги прагнуть». Ми разом зупинялися перед вітриною книгарні на майдані Бельгії, і вона питала мене: «може, тобі щось купити?» Ми відчували такий самий апетит, таке саме збудження, наче перед вітриною кондитерської з безе та еклерами. «Скажи, тобі це подобається?» Але, на відміну від тістечок, на спокуси книгарні ми все-таки піддавалися. Пахло вишуканою сухою пилюкою. «Подайте це моїй дочці», казала вона, перш ніж заплатити. Пізніше вона мені обіцяла хорошу книгу «Грона гніву», але не хотіла або не могла пояснити мені, про що вона, «зрозумієш, коли виростеш». Це було так чудово, знати, що на мене у п'ятнадцять років чекає цікава історія, яка неодмінно прийде, як менструація або кохання. Хотілося якнайшвидше вирости, щоб мати законне право читати усі книжки. Наші місцеві Боварі, ці добропорядні жінки, які дивились крізь пальці на гріховні мрії, всі вони насправді були дуже романтичними, це точно, але читання вони теж засуджували з люттю, так само як і мій тато, який вечорами, як дурень, сидів і бив байдики, сердився на мене, чого це я, замість робити щось путнє, мрію про якісь дурниці. Що ж мені

запропонував той омріяний статус дорослої жінки? Перевірка зошитів, малюк, якого треба класти спати, щоб мати час трохи почитати — п'ять хвилин перед сном. Було про що мріяти! Іноді я соромилась і вважала себе неповноцінною, якщо не навчуся бути «активною». Але ж моя мати чітко розділяла свій магазинчик і «Звіяних вітром», книги не заважали їй підраховувати видатки. Я також знала, що всі ці ніжні шляхетні дівчата зі своїми рабами мають у певні години вертатися назад, до багатотомників, слідом за Скарлет, особою сумнівної поведінки, разом з усіма її незліченними сукнями та коханцями. А з іншого боку ці тяжкі історії, жінки, нещасні в шлюбі, дівчата, спокушені й покинуті, ціла низка жіночих страждань тоді, у десять років, цілком визначали мою поведінку. Тим більше, що все прочитане «з життя пропавших дівчат» добре узгоджувалось із почутим на терасі кав'ярні «Монтень». Читання — то, мабуть-таки, жіноча справа. Чесне слово, чоловіки не мали рації, коли сварились на романтичних дівчат, які забагато уваги вділяють читанню. Я б не хотіла іншої матері, не схожої на мою, в якій на обличчі з'являлося особливе задоволення, щойно вона брала до рук газету чи книгу; яка вміла тікати від щоденного божевілья, від консервів і кредиторів, від цієї жрачки у пакетиках за допомогою книги, і яка не вважала, що читати — то значить гаяти час. У неї блищали очі, коли вона казала мені: «як добре, коли працює уява», їй подобалось, що я читала, розмовляла сама з собою під час своїх дитячих ігор, записувала в зошити якісь історії, забуваючи прибрати в кімнаті, або

ніяк не закінчуючи вишивати скатертинку. І я відкривала світ, читаючи те, що вона мені давала.

Я була замалою, щоб ідентифікувати себе із вісімнадцятилітніми героїнями, тому уявляла, ніби вони мої родички або сусідки, і я разом із ними потрапляла до замків, до далеких маєтків, до спекотних країв, і при тому лишалася собою, персонажем, який мені дуже подобався. Я розігрувала сцени з книжок. За допомогою нехитрих декорацій у вигляді покривал, накиннутих на стільці, спальня батьків перетворювалася на китайський будуар... Море хвилювалося, корвет хитався, стілець балансував і падав на ліжко, я перетілювалася у Педро, маленького втікача. Мати зазірала до спальні, бачила зім'яте ліжко і мене в її святковій сукні, яка була мені до п'ят, і сміялася: «ти граєшся? ну й молодець».

Читати, гратися, мріяти, але також щонеділі, а бувало й у четвер, ходити в якісь незнайомі місця, відкривати нові вулиці міста — навідуватись до людей, яким так потрібна була моя мати, усім тим нещасним убогим, потворним, старим, хворим, які ніколи не вилікуються, яким відрізало ногу, кого колись по-п'яні підвів велосипед. Вона не дотримувалася тої думки, що дітей треба оберігати від таких вражень і не травмувати їхні чутливі душі. Вона всюди брала мене з собою. І до матінки Аліси, в якій онімили ноги, обмотані ковдрою, хоча й лікар пообіцяв, що буде краще, і я весь час думала, а як же вона пісяє. І до татуся Дрозда, який мешкав у єдиній кімнаті, де стояло ліжко із жахливими простирадлами і коти скупчувалися навколо тарілки із якимось кривавим лайном. Чи не були то часом побічні

продукти, що їх викидають із себе породіллі? У тих невідомих будинках було повно дивних речей, усіляких чудодійних гравюр з Люрду, овальних, дворогих, намальованих на дереві, там були й годинники із зозулями, ляльки, виграні у змаганнях на ярмарках, колекції тварин, намальованих на харчових упаковках, і так багато різних запахів. На уроці нам диктували: «кожен дім має свій запах», дівчата дивувалися, а як на мене, вони нічого не розуміли. Ми там проводили так багато часу, забагато, як для мене із моїм шилом у дупі, і я питала, чого це вони не вмикають світла, тільки очі блимали. Коли ми виходили, вона стискала мою руку: «темно, як у негра в заду!», я реготала, на тих темних вулицях не можна було розгледіти власних ніг. Богадільня також виглядала непогано з її капличкою та великими, як у палаці, сходами. А найкращим був циганський фургон біля мосту, далі від дороги й залізниці. Мати простягає руку старій жінці, потім та ворожить на картах. Виходить, все можна знати наперед, як чудово!

Він з нами ходить дуже рідко, він домосід, а якщо його таки витягти з дому, він ледь волочить ноги і не дивиться довкола, бо завжди жахається: як це, іти кудись просто так? Авжеж, просто так, просто, щоб подивитись, подихати... До лісу ходили просто по жовтій жасмин. А по вулицях ішли просто, щоб побачити вулицю, розгадати її загадку. Там можна було вивчити щось таке, чого не вчать у школі, напевне, є щось інфернальне в тих вулицях великого міста, де діти облишали свої ігри й дивились на нас, а особняки ховалися за мережаними фіранками. Щохвилинна готовність побачити щось дивне і нове,

кімнати без стелі у напівзнесених будинках, реклами, намальовані на стінах, слухові віконця у багатих будинках. Вікна із різдвяними вертепиками, нестерпний голод, холод, а за склом ясла і ялинки. А бували дні абсолютних відкриттів: наприклад, поїздка до Руана. Вранці ми відвідували запашні палаци: Прантан, Монопрі, а по обіді йшли до церков, чорних всередині, зелених іззовні. Поряд із собором зупинялися біля книгарні: там продавалися книги про диявола і столики для спиритичних сеансів, я ступала по слизькій бруківці, до мене вперше приходило відчуття, ніби я — то не я. Вона казала мені: «підніми голову», і я бачила, як ринва вигинала шию. А ось ми на сходах до вежі Жанни д'Арк, у печері музею Бовузін, єдині відвідувачки фальшивих мумій у склепах, сповнені пошани, ми, одначе, ледь стримували сміх, ряди надгробків над похованнями людей, голосу яких ніколи не чули. І от ми вибираємо страви у ресторані, мої перші устриці, схвильоване чекання, а раптом це неможливо їсти, і потім цей острівець незнанної насолоди, який варто освоювати за допомогою ножа, виделки і рота, а потім жах, раптом у нас немає грошей за це заплатити, але мати спокійно виймала папірці, а я й не знала, що вона сьогодні така багата. Батько тільки мовчки хитав головою, коли я розповідала йому про наші подвиги у великому місті. І що штовхало її всюди сунути свого носа, досліджувати середньовічні квартали, навіщо вона гралася у добродчинність на громадських засадах, відвідуючи убогих і побитих, невже жінка не має права спокійно відпочити разом зі своїм чоловіком та дітьми, я не ставила собі цих питань, я була певна, що вона все робить

саме так, як годиться. Від неї я знала, що світ створено для того, щоб кидатися в нього з головою і мати від того кайф, і ніщо не могло нам у тому завадити.

Гранвіль Роуд, Кенвер Авеню, я вдосконалюю свою погану англійську, проходжу пішки цілі милі у лондонських передмістях, Хайгейт, Голден Грін, п'ю бовріл у мілк-барах, мені двадцять років, мандрівниця, засліплена чужиною, а от і вілла Тулію, сади вілли Боргезе, але до мене чіпляються якісь грубі перехожі, мрійливий настрій розбито, ах, мадемуазель, о, френч, френсеза, але від них можна легко втекти... а потім ці охайні садочки на околиці, я йду, щоб забути нашу першу сварку, я більше не повернуся, я втечу. Смішна втеча на кілька годин видавалася мені великою подією... потім я навіть не могла вийти на вулицю, дитя в колисці, який сором! відкинуто саму ідею втечі, від цього немає користі, тільки плакати в каструлю. Маленька об'їджена конячка.

Ні, моє дитинство не було безхмарним, я пам'ятаю усі її ляпаси за подерті сукні, мої прокляття, щоб ти здохла, моя лють через край, нудьга, коли уява втомлювалась, о, якби в мене була сестра, вечірня туга, коли клієнт, ця хитра істота, довго не йшов до нас. Свої страхи померти з голоду. Але, аналізуючи свою поведінку дівчини й жінки, я можу стверджувати, що нав'язлива ідея, ніби дівчата є слабкими неповноцінними істотами, нижчими за хлопців, не затьмарювала мого дитинства. Протягом тривалого часу я не знала іншого буття, окрім тата на кухні, тата, який співає дитячих пісеньок, а мама водить мене у ресторани і веде родинні фінанси. Ніякої тобі

маскулінності, ніякої фемінності, усі ті поняття я вивчила значно пізніше, а точніше, я й досі не знаю, що воно таке, хай мене стріляють! Чи така вже велика відмінність між наявністю та відсутністю штанів, чесне слово! Мене виховували так по-ненормальному, що не заклали поваги до тієї різниці.

Зізнаюся, я загалом рада, що народилась дівчинкою. Це все завдяки моїй матері. І потім, навколо мене у нашому кафе щодня нуртує нечистий вир чоловіків. З них чотири п'яті забагато п'ють, чешуть брудними язиками, ці роботяги з будівництва. Вони гучно кричать і потворно жестикулюють, вони гасять об стіл недопалки, їхня розмова нагадує якусь ахінею. Гірші з них б'ють своїх баб, кращі приносять їм зарплатню, а ті вдячно відпускають їх на неділю кудись до пивниці або на футбол. А їхні жінки, яких іноді трапляється зустріти, зовсім інші, вони закупають жрачку, голки, щоб лагодити одяг тим свиням, шкільне приладдя для дітей, ніколи не беруть ніякої екзотики, банка крабів? тут варто добре подумати. Це вони ведуть домашнє господарство, це завдяки їм кінці сходяться з кінцями, вони купують цілі ящики печива, бо це так вигідно! Вони відповідальні за все! Принаймні ті, які ведуть дім. Цю фразу я чула безліч разів, нею говорилося так багато, вони не кидають грошей на вітер, вони посилають дітей скуповуватися, таких чистеньких принаймні на вихідні, а до того ж керують чоловіком, не дають йому пропивати зарплатню, балансуючи між «так» і «ні». Я неусвідомлено відчувала, що усі нещастя жінок через чоловіків. Я не затримувалась на цій думці, адже переді мною

була моя мати, яка аж ніяк не була жертвою якого-небудь п'янички.

Бути маленькою дівчинкою, як на мене, — це, перш за все, бути собою, можливість бути незграбною і гладенькою, запросто мати черевце, не мати навіть натяку на талію. Спідничка не триматиметься без бретельок, пояс буде тиснути. «Із бретельками їй буде зручніше». Єдина вимога до одягу — щоб було зручно носити і щоб носилося довго. Тоді я не мала ні найменшого поняття ні про кокетство, ні про манери жінки-кішечки, жінки-хитрунки, ні про сльози, які ллють для того, щоб пом'якшити чиєсь серце. Моя мати була дуже не любила усіх тих неправдивих сліз: «ти що, мало попісяла?»

Дівчинка, яка шукає якомога більшого щастя, якомога більше комфорту, але її не турбує, яке враження справляє вона на інших. Дуже пізно вставати щочетверга і щонеділі, аж поки не почне нудити від ковдри на голові, пройтися голою перед дзеркалом, після повернення зі школи читати, поїдаючи тартинки з теплим компотом, ігноруючи обід, без кінця їздити на велосипеді по подвір'ю між клумбами айстр і порожніми клітками. Велосипед — то інструмент, який провокує мрії. Підстрибуючи на сидінні, розгойдана легкими поштовхами поміж рухливою землею й нерухомим небом, відбивати ногами ритм своїх екзотичних історій. Гратися влітку з кухнями або із сусідськими дівчатами у галасливі ігри, які починаються з великого збудження та криків радості та перериваються підвечірками, що їх споживають сидячи верхи на парканах або на гойдалках і так

відверто по-дорослому лаючись, і озираючись назад, щиро боячись, щоб дорослі нас не почули. Ми грали в хрестини чи у весілля, витрачаючи багато сил на підготовку, а потім утрачали будь-який інтерес до самого дійства і тоді бігли на вулицю у пошуках нових забав. Найзахопливіше було красти персики або сливи, зухвало дражнити хлопців, і малих карапузів, і здоровенних бевзів, а потім кричати: «Мамо, вони до нас чіпляються! — Ти перша почала», зазвичай відповідала вона. Культова гра в мотузочку, яка чіплялась між лівим стегном та правою ступнею, спідниця, природно, піднімається, тіло напружується, я повисаю на кільці вгорі перш ніж з'їхати вниз, мотузка пече і кісточки, і стегна. Я плюю на руки, а потім знову з'їжджаю вниз. Ніколи не граю в спокійні ігри. У товаристві я завжди розмовляю дуже голосно, мало не кричу, бо компенсую свій шепіт, яким спілкуюсь сама із собою під час своїх самотніх ігор. Природна стриманість дівчаток, скромний вигляд і удаваний переляк — ні я, ні мої подруги по розвагах не страждали на це. Ті вічні крихітки, які готують обідки для лялечок і збирають квіточки, — їх називають боягузками або недотиками. Насолода від надміру, те, чого школа з її тишею і пристойними розвагами просто не здатна запропонувати. Кричати, ховатися там, де вас ніхто не знайде, горе своєму платтячку, сказати грубе слово, і удавати, ніби то не ти, дзвонити у двері матінки Лефевр і кричати, що хочеш покаятись у гріхах. Я й не знала, що в інших колах ця радість життя зветься грубістю, поганим вихованням. Що маленькі дівчатка повинні не лаятися, як торговки рибою, не чортитися, не вештатися

по вулицях. Кафе для робітничої клієнтури, предки-селяни, все це не сприяє вихованню панночок а-ля маркіза Сегюр.

Мій шлях простежити нелегко. Так, мати купувала мені безліч ляльок. Сплачуючи в такий спосіб неunikну данину моєму вікові, але роблячи це без замилювання, ніби я сама вимагала того. Одначе, забороняла мені ходити на вулицю з ляльковими візочками й голими пупсами, бо з таких речей сміються. Друїни, себто ляльки по-місцевому, мали лишатися вдома. Неясний спогад про неодмінні кучері, скляні очі, напіввідкриті роти, щоб туди можна було запхати шматочки свого сніданку, вони мінялися, губилися, ламалися і ніколи не переводилися. Щоб було чим пишатися, коли показуєш подружці: красиве платтячко, черевички, штанці, дивись вона плаче! Захоплення минало, я клала її назад до колиски, починала гойдати. Щоразу мені здавалося: я її любитиму, плестиму їй різні речі, не забуватиму у дворі. Урочисті роздуми над тим, як її назвати, приготування до обряду хрещення. А потім не знала, що, власне, з нею робити. Вчити ходити, шити їй суконьки й капелюшки, а може, ще щось, моя мати посилала мене подалі, коли я питала в неї поради. І тоді та холодна персону у своєму ельзаському шарабані починала наганяти на мене нудьгу. Вона була така інертна, а я така жвава, так добре було в сукні без рукавів уперше після холодів, із пальцями, вимашченими млинцями на масниці, я дивилась на неї й між нами не було нічого спільного. Я чекала від неї взаємної любові, — марні мрії. Її тіло неживе, її посмішка намальована. А ще й цілувати ту дебілку. Єдиний спосіб хоча б трошки

оживити її, — це злегка помучити, змусити її зазнати метаморфоз, які закінчатся погано. Це починалось з волосся, кіс, папільйоток, купання. Підстригання. Фатальна помилка. Голівку спаскуджено, бідна лялька втратила волосся, а я відчуваю свою безкарність, я кидаю її так, що вона прибирає усілякі смішні пози, піднімаю їй спідниці, я змушую її накручувати на руку її корсет. Вона стає однорукою. Я чиню останнє святотатство: розпорюю їй живіт, щоб моя мама гучніше верещала, коли її побачить. З голими пупсами справи інші. Вони імітують немовлят, тому катувати їх — то чинити щось злочинне. Але й вони часом виконували невластиві їм функції, пригадую, і навіть незручно зізнатися, для чого тільки я використовувала голого пупса, якого нарекла Мішелем.

Я не перебирала харчами, гралася в усе, у що тільки можна було, стрибала через мотузку, грала в м'яча, передавала каблучку з рук в руки, не було ніяких особливих уподобань, і каблучка таємно переходила в мою руку як таємний знак дружби. Велосипед, ноги на педалях. Будиночки з карт або доміно. Лазити по деревах. У неділю, особливо у Веселому кварталі, коли я граюсь зі своїми кузинами або із сусідськими дівчатами, відбувається щось таке, чого я не можу збагнути: хлопці поступаються нам місцем, ми витісняємо їх. Вони собі б'ються одне з одним, вони вивалюються в стружках на заводському подвір'ї, а ми дивимось на них. В моїй пам'яті збереглося: двоє великих лобурів, років по чотирнадцять, обернулися до мене. Один каже другому: ПОДИВИСЬ, ЩО З НЕЇ ВИРОСТЕ, ОН З ТОЇ! Нотки презирства. Погрози. Я маю сумніви, чи для того даються вуха,

щоб чути, про що розмовляє мужичня. Я не знаю, що відповісти. Яке йому діло, з усіма їхніми бійками та їхніми поганими словами, до того, що я нечупара. Я ображена, а що найгірше, в мене не виникло бажання кинутися на нього.

Що з мене буде? Щось буде. Треба, щоб було. Так каже моя мати. Це починається з успішності в школі. В суботу вона відзначає десять за диктант і з арифметики, але бачить і неунікні чотири із шиття, і погано з поведінки. Вона супитья від найменшого зниження рівня, і батько не вибачає дочці, невже в неї не вистачає часу на те, щоб вивчити усі таблиці й зробити всі вправи на дієвідмінювання. Вони ніколи не відволікають мене ні від домашніх завдань, ні від ігор, змушуючи накривати на стіл або мити посуд. «У тебе є всі можливості робити лише твої власні справи», кажуть вони. О, як це гарно, коли маленькі дівчатка прислужують за столом! У мене вдома такого не було, це навіть засуджувалося. І ці заохочення маленької дівчинки, коли вона добре прибрала у своїй кімнаті, прибрала зі столу, за це її варто любити, — ні, я не знала такого. Щось подібне могло трапитися дуже, дуже рідко, і тоді тебе ніжно просять попрацювати з усіма. Сіре вересневе небо, гучні безладні чоловічі голоси у кафе, бджоли кружляють навколо айстр, скоро початок навчального року. Щось буде. Мені десь від семи до десяти років, я знаю, що прийшла у цей світ, щоб щось-таки зробити. Ніякий брат не перекриває мені шляху своєю важливішою долею.

Зараз я знаю, що ставлення моєї матері до мене також ґрунтувалося на розрахунку. Не в тому значенні, що вона належала до тої буржуазії, яка прагне

бачити дітей, які підуть її шляхом. Вона хотіла мати дочку, яка не піде працювати на завод, де жодного речення не вимовляють без «бля», а житиме вільним життям, і освіта була для неї шляхом до свободи й можливості жити без «бля». А отже, не вимагала від мене нічого такого, що могло б завадити мені йти до успіху, ніякої домашньої роботи, яка тільки безглуздо забирає сили. Я була дівчинкою, але ніякі майбутні досягнення не закривалися для мене. Бути чимось — це для моїх батьків не залежало від статі.

Це поширювалось навіть на серпанок нареченої. Терпляче й регулярно, з дуже молодого віку, мене переконували, що шлюб — то завада навчанню, справа, яка може бути корисною тільки для хлопців. Під час прогулянок мати розповідала мені купу випадків, які не повинні трапитися зі мною, маленька Машен така мила, така розумна, одначе, завалила іспити, бо мала таку цяцю, як наречений, а інша, яка тільки про те й думала, як би краще вийти заміж, не дочекалася нічого. Якщо її послухати, в нашому місті було повно ідіоток, яких життя обмануло, я добре знала, що треба буде не сісти в калюжу. І хороших прикладів у нашому кварталі вистачало. Була така собі мадмуазель Дюбук, тоненька дівчина, що хилилася до землі під вагою величезного портфеля, вона вивчала медицину. А мадмуазель Жей, вчителька англійської у старших класах, купувала в нас молоко. То були «мадмуазелі», не дівки чи крихітки. «Треба бути добре озброєною, щоб іти в це життя». Наївна моя мати, вона вірила, ніби знання й ремесло захистять мене від усього, навіть від чоловічої влади.

Варто відзначити, що вона мені говорила не про все, були й заборонені зони. Я не була дівчинкою, яку виховували без обмежень, аби тільки їй було добре, зовсім ні. Я виплутувалась сама з проблем із тим місцем, яке заявляло про себе активніше, ніж ноги чи живіт, і яке я сама собі називала катсу, кацу. Воно заховано внизу, і воно бруднить трусики. «Ти погано закінчиш: працюватимеш отим місцем!» Помити її швиденько із суворим обличчям. Перебороти в темряві страх, а потім і сором, а також бажання поговорити про це з кимось. Я так і не змогла побудувати фрази, аби звернутися з цією проблемою до дорослих, так, щоб воно не видалось їм смішним. Я думаю з огидою про своє тіло маленької дівчинки, про свої мрії та свої розмови з іншими дітьми. Це повна безвихідь підлітка. П'ятнадцять років, нав'язлива ідея віддати якому-небудь хлопцеві всю себе: свою незайманість, душу, серце, шкіру. Бог заходив у мене, наче в порожній дім. Забути рукоблудство, дитячі розваги, повірити, що з ним розпочнеться справжня насолода. Вперше це було уві сні у п'ять років. Церква, куди мене вряди-годи ввели, щоб показати гарні процесії, напівтемна, величезна, і я там сама. Мені дуже хочеться попісяти і зробити це якимось оригінальним способом. Я присідаю навколішки біля підніжжя кафедри для проповідей, бажання нестримно пече мене. А потім я помічаю кюре, який пильно дивиться на мене у своїх двох платтях, на чорне вдягнено коротеньке біле, пошите з мережива. Моє бажання стає абсолютно неймовірним. Вечоріє. Я хочу позбутися сорому, говорячи про це, виявивши чудеса винахідливості, щоб приховувати у світі дорослих

своє нестримне прагнення опиратися ідеалу маленької дівчинки-янголятка, а також інквізиції мсьє абата, а не своїй плоті, цій маленькій смердючці, яка пручалася у своїй хижці. Так весело було відкривати таємниці загадкових бажань, досліджуючи те маленьке червоне віконечко, заховане двома білими віконницями, яке непокоїло своєю вразливістю, ніби здерта шкіра. А сама картина схована. Пізніше та моя тривога перед напівстуленим триптихом у музеї Прадо. Червоне, біле. Королева вдарила себе ножом, кров упала на сніг. Хотілося розчинити стулки. Сподоглядання цього дива змусило мене згадати зовсім інші події. У неспокої підготовчого класу, пам'ятаю, як Шанталь крутиться перед своєю подружкою Женев'євою, і крутить пальцем біля скроні, швиденько підіймає край спідниці, показує свою таємничку в штанцях, а потім опускає спідницю, «Женев'єво, зроби те саме». Женев'єва хитає головою, відмовляючись продовжувати гру, «не можна, бо піде кров». І вона по-своєму має рацію, я також вважаю, що то розріз по живому в нашому тілі, який, одначе, не кровоточить і не болить. Десь до дев'яти років у мене було саме таке уявлення про неї. «Моя», казала я подружкам і кузинам, зовсім несхожа на «твою». Серед нас були ті, хто показував, і ті, хто дивилися, ті, хто давали доторкнутися, і хто торкався. Як на мене, то було незвідане поле, і я належала радше до других, бо була наймолодшою серед них і не могла запропонувати нічого нового. Переважно ми брали уроки анатомії у такої собі Брижити із запальними очима і янгольськими кучериками, вона так любила показувати, пояснювати, ось зараз буде зовсім червоне,

а отут чорне. Назв не фігурувало, ми й не підозрювали, що всі ті речі мають серйозні назви у розумних книгах. Просто «це» на всі випадки. А згодом почнеться «робити це». Як ми боялися, що нас застукають батьки під час тих просвітницьких сеансів і відпровадять у виправні колонії, нервово реготали ми. Але не могли опиратися тому бажанню пізнавати наше тіло. Ту «дрібничку», за допомогою якої ми даруємо себе хлопцям. У нас усе навпаки. Місце дії чудової історії, яка доходить до мене малюсінькими уламками, які так нелегко склеїти, адже я самостійно проваджу пошуки, все це не так просто, дорослі не можуть виробляти такі фіглі-міглі. Я підслуховую розмови, затуливши рота рукою, я підглядаю за закоханими, які обнімаються у скверах. Пробудження моєї плоті невіддільне від цього уривчастого знання. Мої добре виховані чарівні подруги розповідали мені, як воно все раптом відкрилося, маленька квіточка, зернятко, мама малює гарненький малюночок, все так гармонійно, геометрично, злагоджено, опис частин і детальна програма механізму в цілому. Я не заздрю їм, бо в них не було власного досвіду осягнення світу, як на мене, найціннішого. Далекий спогад, мені чотири роки, маленький сусід мого віку поливає стінку неподалік від мене, я вся здригаюсь, коли бачу. Тоді та різниця стала для мене болючим об'явленням, а пізніше, у вісім років, розважила мене, коли раптом здалеку уздріла визнаного секс-символа кварталу Гайете або зблизька маленьких братиків своїх подружок без штанців: «Фанфуа, ти мені показуєш свою піську». Не змушуючи себе довго просити, а щоразу, як не знайшлося іншої забавки. Ми насміхалися

абсолютно з усього, але хлопчачі «дурощі», так само, як і наші, робили нас серйозними, ніби ми на уроці закону Божого. Ніколи не називали її, то було б непристойно, хіба що «вона», «він». Знаходили якісь аналогії у невинних пісеньках. То була цікавість, цікавість. Чоловічу приналежність моя мати називала нещастям. «Сховай своє нещастя, татусю Мілоне, посоромся дітей». Для мене те «нещастя» довго було річчю абсолютно непотрібною, всього-на-всього ознакою різниці. А дітей чоловіки роблять пальцем. Бо так вони показували оте за допомогою жестів. Таємниця полягає у тривалості процесу. Я так і не розв'язала її, навіть коли довідалась, для чого, власне, потрібно те «нещастя». І всі ці чарівні сумніви. По дорозі до школи я бачила величезну афішу, яка вельми інтригувала мене. Жінка лежала на спині, голова чоловіка була у вирізі її сукні, «Щоденні родинні відвертості». Моя мама у своїй крамниці говорила, який сором рекламувати таке. То невже це робиться ще й головою? А коліна, які так полюбляють дорослі, навіщо вони їх пестять під столом, мене абсолютно не заворожувала та гладенька поверхня, що вони в ній знайшли? Довго мені здавалося, що все воно зводилося винятково до проникнення у маленький коридорчик відразу за стулками, ніякої здогадки про щось глибше. І навіть місячні я уявляла собі як червоні смужки, які одного дня обпечуть мою шкіру. Уроки Брижити залишили багато нез'ясованого. Наступний етап того дійства розлючував мене, бо виникала велика плутанина, невже для дитини це мокра дірка, з якої пісяють, а не той маленький червоний будиночок. Тут уже не допоможуть жести, досвід буде

сумний і непотрібний. Був час, коли я не розуміла, що найважливіша частина мене знаходиться десь у нетрях, але я не відчувала всередині ніякого поколювання, моя середина мовчала, німа й незрима. Різниця якось пояснюється, але виникають нові питання. Як завжди, треба стримувати здивування. Скільки себе пам'ятаю, ніщо не викликало в мене огиди, ніщо не лякало, ні від чого не нудило. Я повинна була сприймати все нове, не зациклюватись на тому, що в мені є непізнана частина, а думати тільки про насолоду. Немає нічого важливішого у світі, ніж «робити це», акт, який, як я підсвідомо здогадувалась, призводив до жахливих наслідків, які неunikно пов'язані із появою дитини. «У Марселі — всі веселі, у Парижі — всі безстижі, під Руаном — ляжу з Жаном, у Тулузі — буду з пузом». Але насолода перш за все, я не зупинялась на наслідках. Пологи були єдиною річчю, яка неймовірно лякала мене, бо я дізналася про них із «Звіяних вітром», це завжди мотузки, гаряча вода, треба хапатися за бильця ліжка і вити від болю. Тортури й випробування. Смутні перешіптування про тяжкі народження зі щипцями, щось на зразок тих, якими користується мій батько для ремонту велосипеда. Я завжди виключала той епізод з історії свого життя, зосереджуючи увагу на веселіших подіях, наприклад, на появі грудей, волоссячка там, крові звідти — явище, якого я чекала із цікавістю, ще довго, особливо до останньої метаморфози, чуда, яке станеться без попереджувального знака, ви не знаєте ні дня, ні години, просто воно станеться, і, як і всі події, які мають відбутися з моїм тілом, я не знаю, що буде потім. Одного дня в мене

розпочнуться місячні, мене покриє червона слава, я стану новою особою, життя стане ближчим до досконалості. Окрім пологів, які я вважала за кару, всі свої метаморфози я сприймала як свята. Я не брала до уваги сумні обличчя деяких дівчат, моя мати ніколи не скаржилася, і для мене нещастя не асоціювалися з дорослим життям. Я була певна, що ніколи не страждатиму. І навіть коли залюбки «робитиму це». Моя історія не буде простою, я ще багато не знаю про хлопців, але мої передчуття радісні. Велосипед стрибає по брудному подвір'ю, я кружляю між кліток, я тисну на педалі, у мене в голові Індія та Аргентина, а скоро настане завтра, коли все буде дозволено. Подорожувати й кохатися, нічого немає кращого, здавалося мені в десять років.

Прагнення тіла не збігається з прагненням серця, тут усе значно дріб'язковіше. Чи була я насправді маленькою закоханою дівчинкою? Хлопці, об'єкт цікавості, звичайно, про них мрієш, але чи є в них імена й обличчя? Після читання я вигадую їх одне за одним. Чарльз, той, хто не схотів Скарлет, ставав моїм нареченим у ту пору, коли я гадала, що дітей роблять пальцем. В іншій книзі я знаходила героя чотирнадцяти років, пристойний вік, а також гарний супутник в пошуках скарбів у нетрях бретонських маєтків. Були й реальні «дружечки». Наприклад, брати Фуше, і я собі гадаю, що, якби раптом трапилась нагода, я б зробила «це» з кимось із них. Яка, власне, нагода? Не більше, ніж «Бонжур, бонжур». Я до нього навіть не зверталася на ім'я, бо то було б відвертим освідченням. Забуті імена. Було багато такого, чим не

похвалишся. Спроба привернути увагу ніжного дитятка з восковим личком із церковного хору, що супроводжував стару прибиральницю, яка збирала монетки, пожертвовані на церкву. Опустивши очі долі, він з'являвся між євангелієм та кафедрою у гарненькому мережаному стихарі, одягненому на червоне плаття, ледь закоротке для нього, я бачила його ступні. Він простягав руку, вузьку й вологу, я клала туди монетку у двадцять франків. Він мав дати мені здачі десять, я простягала руку. Щонеділі я чекала, щоб він глянув на мене, мені так цього хотілося, але ні Господь, ні Діва не допомогли мені. Я тоді ще не знала, що задля привернення уваги варто виявити трохи кокетства і що накидатися на хлопців є виявом дилетантства у життєвій грі, треба їм самим дати шанс перемагати; про це я довідалася дещо пізніше. А ось за що мені не соромно. Великий хлопчина приїхав додому, щойно отримавши диплома, він зупиняє мене на вулиці, обнімає ззаду, похапцем цілує в шию і тікає. Я ошелешена, але не втрачаю свідомості від його «палкого цілунку», продовжую годувати кроликів хрумкими сухариками. Можливо, я була неготова до тієї події. Але, зрештою, це сталося, я можу розповідати, що цілувалася. З тим, чиє ім'я багато років було магічним. Жак. Чорні очі, білі зуби, посмішка так і сяє, він наче сама пісня тих часів, засмаглі ноги в білих шортах. Усі вечори ми разом катаємось на роliках, він ніколи не падає. Літо. Ми прощаємось на вулиці в місті. Разом із батьком ми чекаємо автобуса. Стоячи на зупинці, я бачу вулицю, де живе Жак. Ми чекаємо довго, я дивлюсь на нерухому вулицю, там великий простір між будинками, де

накидано багато поіржавілого металобрухту. Удалині завод гуде, наче море шумить. Я тоді ще не знаю, що то моя перша декорація розлуки. Я мрію, що приїду сюди наступного року. Жак, Жак, я тебе не забуду ніяк. Я розповідаю про нього дівчатам на перервах. Я на всьому пишу його ініціали. І ось знову він, хоча минуло багато часу. Мене повели на концерт військового оркестру на майдані Бельгії, я бачу спини в пальтах, сіре небо. Поміж тих голів потилиця солдата, який грає на трубі, іноді я бачу його профіль, руку. Я бачу ту незабутню шкіру, волосся, військовий комір. І я не починаю знічено товкти землю черевиками, і не думаю про «будиночок» між ногами — те, що зазвичай робиш, коли доводиться довго стояти на місці. Побачивши ту потилицю, я раптом починаю розуміти, що саме відбувається між чоловіком і жінкою, і що під час усіх показів, які влаштовувала Брижита, я нічого не відчувала. Осяяння. То вже не кабінетні дослідження. То вже справжній контакт із людиною.

Під час канікул на подвір'ї, де пливуть білі хмари й задушливо пахне з кліток, де звалені порожні пляшки, я гойдаюсь на гойдалках і розмовляю сама із собою. До кафе прослизає клієнт, промайнула біла блуза матері. Ритмічний металевий гуркіт лине з майстерні, тремтливий біль пилки, поблизу гуркочуть поїзди. Чоловіки змусили цей світ рухатися навколо мене, здригалися навколо моїх десяти років. Вони будували дороги, лагодили мотори, а жінки лише спричиняли тихі звуки всередині домівок, шкрябали віниками, цокали швейними машинами. Як усі невеличкі дівчата, я не відала цього. Для мене не були

знаковими вібрації міста, де існувала ніша для мене й моїх батьків. Світ хлопців не загрожував мені. Це тільки переривчастий сон, обіцяння добра. Там ще немає ні світла, ні тіні.

Роки, які я ілюзорно вважала повними. Підточені роздумами, смішками й кривляннями, церквою, відкриттями інших способів життя. Образи, яскравіші, ніж моя мати або дівчата зі школи, жінки, також сильні й активні, але до того й усевладні, здатні писати на дошках складні речі, вони мали особливу манеру слухати, пильний погляд, руки на грудях «чи не могли б ви помовчати». Вони знають все; напевно, не можна сказати, ніби я люблю їх, бо їхні слова й манера триматися роблять їх дуже далекими, але я захоплююсь ними. Стопудово, жінки розумніші за чоловіків. Ті, яких я бачу в школі, носять такі сукні, як у моєї бабусі: довгі й чорні. Щотриместру директриса притягує до нас якогось святого отця, який би напучував нас. Він звертається до нас із дещо маразматичною посмішкою, яка вельми контрастує з рудою й розгніваною пикою директриси, що завжди готова таврувати наше лінивство й нашу дебільність. Звичайно, тон задає вона. Я не боюсь її, це не проблема. А вона певна себе цілком у нарцисичному дусі, і саме це дає змогу досягати успіху на шкільних теренах. Свобода й упевненість. Основа міцної влади. Наставниці дивляться крізь пальці на те, що я довго утримую керівні позиції, єдина дівчинка, якій щастить знаходити по двадцять товаришок під час ігор і теревенів, дарма що половина тих подружок — боягузки й рюмси. А друга половина, гірше одягнена, гірше вихована, заслуговує на моє схвалення.

Це своєрідна «сметанка» нашого соціуму, але чи могла я знати тоді, що ця «сметанка» складалася з дочок селяків і роботяг. Елізабет, яка взимку ходила до школи в материних панчохах, пришитих до штанів, Шанталь, яка дуже любить після уроків швендяти центральними вулицями. Разом ми купуємо «Втіленого диявола», бо нам сподобалась обкладинка. А потім Бернардетта помітила, що на нас дивиться наставниця, нічого не поробиш, тільки тихо опускаємо очі. Мої подружки. Вони нечасто отримували хрест, гарну медальку, які щосуботи видавали найзаслуженішим, найпрацьовитішим, найрозумнішим, недоторканим, які починали старанно сопіти і прибирали янгольського вигляду, побачивши учительку за сто метрів. Сама директриса власною персоною відзначала таких своїм поцілунком. Треба було бачити, як вони світилися, такі дівчата. А в понеділок вони пришпилювали хреста до свого одягу за допомогою банта з двома, а то й з чотирма петельками, а також із живою квіткою. Вони начищали його до блиску. Процедура, як на мене, абсолютно жахлива. Мені його давати не хотіли, «ти, моя крихітко, не заслуговуєш на нього через свою поведінку. Подумай про це», сердито сичала директорка, «можна мати десять з усього і не бути гідної ласки Боженьки. Була собі одна дівчинка, дуже обдарована, ні одна з вас не гідна їй ноги цілувати, то вона встигала з усіх предметів, з усіх. І ви знаєте, що з нею сталося?» Велика тиша. Я також стою, чекаючи хреста. «Вона потрапила під машину. Тепер вона має в голові стільки, скільки дворічна дитина. Хвороба, яку їй наслав Бог». Я була другою в класі, але воліла бути останньою,

але менше з тим. Якби Господь не любив ні обрахунків, ні граматики, моя мати сказала б мені, що це дуже важливо в житті, а янгольський вигляд — це фігня. І хрест — це фігня. Більше того, один я загубила, мати нервово витягала шухляди буфету, шукаючи його в коробках з-під бісквітів. А потім кинула пошуки: «в мене немає часу! Працєю, це головне». Тому мені так важко вірилось у те, що казала директорка.

Я реалізувала себе у віршах, які читала напам'ять без помилок, у вправах на дієвідміни, в математичних задачах. То була велика підтримка від неприємного усвідомлення того, що деякі дівчата з класу є учительськими фаворитками, я їх називала задаваками, вони ходили з кучериками, бантиками, вив'язаними їхніми матусями, із білими комірцями. А в мене хвіст на потилиці, щоб волосся не заважало, то незаперечний принцип моїх зачісок. Ледь пустотливі дівчатка, чемні від народження. Ті, кого вчительки відбирали для проведення свят, приходячи в клас з оголошенням: «Мені треба шість маргариток для «Вальсу квітів», встаньте, подивимось, ага, дуже добре». Мало не завжди ті самі. Спочатку і я сподівалася. Тим гірше було минулого року. Одного разу мене відібрали, а потім через дві хвилини відкинули назад. Я занадто велика, на тлі свого класу дуже незграбна, стурбована думкою, куди подіти свої руки й ноги від цікавих поглядів. І от мене вигнано. А обрані протягом тижнів гордовито ходять на репетиції, вони отримують якісь таємні накази типу «на першу в зал Святого Луї». І нарешті одного дня вони з'являлися в усьому блисківі цнотливої непорочності, такі собі живі лялечки. Якщо я не лялечка, то хто я така?

Чи збереглася десь моя омріяна зовнішність, яку я собі вигадувала, коли було нудно в класі, мої довгі біляві коси Розеліни, «то був би злочин зрізати такі», як казала учителька, рожеві повненькі щічки Франсуази, вишукану ходу Жанни, інохідь, як я прочитала в одній з книжок. Очі нехай лишаються мої, в них нема нічого незвичайного, але нехай лишаються. Я вже потихеньку вигадувала казочку про те, як реальну дівчину заступає інша, граційна й ніжна. Перед дзвоником о пів на другу під липами дорослі дівчата із п'ятого й старші розмовляють, сміються, на одній з них червоні черевички і біла кофтинка. Вона мені подобається, бо я буду схожою на неї, я також схилитиму голову на плече й казатиму: «У печінках сидить ця алгебра!» Мені далеко до її круглого личка і гарненьких ніжок, але це прийде в ті часи, коли вивчатиметься алгебра. Мені так подобається дивитись на неї, це нелегко, навколо неї бігають, не дають її невідривно бачити, і вона весь час зникає з поля мого зору, не знаючи про моє існування, бо старшим завжди начхати на молодших. Я ніколи не ідентифікую себе з тими, які зовні схожі на хлопців, довгасті, кремезні, які віддаляються від образу гарненької дівчинки. Роланда, із якою я сиділа за партою протягом року, була схожа на пастуха зі Святого Письма. Коли її блідий рот щось шепотів біля моєї щоки, мені хотілося відсунутись, вона була дуже схожа на хлопця, якась помилка природи. І хоча в моєму класі чомусь було повно саме таких, я була переконана, що дівчина повинна мати круглясті форми. Ті обличчя, поміж яких я шукала своє; я ще не знала в десять років, чого я хотіла.

Щоб підірвати нашу впевненість у собі, підтяти наші крила, але зробити це не брутально, а з релігійною сумирністю, вони нібито виявляли прихильність до нас, але водночас відмовляли нам у цьому. Це вміння похитнути віру в себе найбільш було притаманне одній з учительок, Сильвестрі, яка просто не могла мене терпіти, завжди виправляла мене і завжди насміхалася з моїх манер. Вона була схожа на святу Терезу зі своїми стягненими на потилиці патлами, які висіли вздовж її спини. Вона радісно починала день: «А скажіть мені, дівчатка, що б ви хотіли робити потім. Медсестрою, гаразд, секретарем, дуже добре». Вона ще й розпитувала, чому, вона нас спрямовувала. Мене вона завжди уривала: «Ти, звичайно, будеш бакалійницею, як і твоя мати!» Я й не сперечалась, хоча хотіла сказати, що хочу бути вчителькою. Вона, звичайно, знала краще. Гірше того. Вона переходила до Марі-Поль, яка спокійно посміхалася, рот до самих вух: «А ти? — А я буду мамою». Вибух сміху, регочуть усі, падаючи на стіл, навіть тихенькі, підсилюючи регіт виглядом одна одної. Це жахливо, і Сильвестра зупиняє нас: «Замовкніть, debilки!» Вона раптом починає говорити ніжно, повільно, знищуючи нас суворістю тих слів: «Бути мамою — то найкраще, що тільки є у світі!» Запанувала мертва тиша. Медсестра, лікар, навіть черниця, бакалійниця, всім нуль балів. Ця сцена врзалася в пам'ять навіки, можливо, через те, що то було вперше, коли моя впевненість похитнулася. Вона добре робила свою справу, Сильвестра де Лізьє, повідавши відразу дві правди: перша: що я була і є дочкою бакалійниці,

і що няньчити малюків і штовхати поперед себе візочка є заняттям понад усе.

«Не переймайся цим, працюй». Слова матері розставили усе на місця, і вони переконали мене. Однак те дванадцятирічне промивання мізків не могло не залишити свого сліду, той заклик до жіночої самопожертви. Тіло є брудним, а розум — гріховним. І не стільки молитви, як розповіді про святих, Агнеса, біле ягня, закатована, з'їли леви, шмагали різками, Бландіна, той самий сценарій, Марія Горетті, ніж прямо в серце, і Жанна д'Арк, я ридала прямо в класі. А ще малограмотна Бернадетта, це її обрав Боженька, сумирна пастушка, скромна, бідна, — невже ви гадаєте, що Боженька шукав розумних, він міг би, якщо хотів — простота, невинність, тіло невідомо для чого, хіба що для мук або для виразок, як у святої Жермени. Усі вони жертвували своїм життям, для Бога немає нічого приємнішого, бідні дівчата. Смоктати карамельки, стрибати через мотузочку, чесати язиками — все це неправильний шлях. Треба постійно чимось жертвувати, такий лейтмотив, наприклад, мовчати, коли хочеться побалакати, відмовлятися від солодкого, мити посуд замість мами, як тільки чогось не хочеш робити, все одно робити це. Вести щоденник своїх пожертв, занотовувати їх. І були такі, хто вів той щоденник, нумеруючи свої добрі справи. Чемпіонат боротьби із собою. Очевидно, таку саму пісню в рамках релігійного виховання співали також і хлопцям, щоб тримати їх у подібному режимі чистоти і страху, але, звичайно, їх не пригнічували так, як нас, немає сумніву, їх заохочували бути головами і хорошими батьками, а також не забувати про те,

що у них у штанах, *duas habet*, подвійна мораль. Дуже рано збагнувши, що жінки є побожнішими, ніж чоловіки, і саме вони заповнюють церкви щонеділі, тільки мій батько ходив до церкви сповідатись і причащатись замість мами, щоб не було в домі скандалу. Нехай вони будуть богомолками. Якщо чоловік не є таким, це нічого, але ми, дівчата, прийшли в цей світ, щоб рятувати його своїми молитвами і зразковою поведінкою. На щастя, я відчувала себе не на висоті, незважаючи на всі свої зусилля, жертви, а отже, дорога до щастя була закритою. Я боролася за те, щоб не вказувати свою ганьбу, а саме — свою радість від знаків уваги від хлопців, вміння бачити те, що бачити не варто, тягати цукерки у мами. Я вроджено лиха. Відсутність охайності, яка має осявати кожен крок, плями на зошитах, я не наслідуюсь сказати, що роблю домашні завдання за кухонним столом, сліди від пальців на скатертині. «Ваші речі говорять про те, яка у вас душа, мадемуазель!» Одного дня мене пройняло. Пляма, таке бридке слово. Марі без єдиної плями. Як можна приховати усі мої нестримні бажання. Це дуже важко. Янгол-хоронитель сидить у тебе на спині. А Бог, той взагалі всюди, наше сумління, велике око без повік, яке плаває у кутку стелі, перший урок із книги моралі. На лекціях катехизму в холодній каплиці я марно намагаюсь заховатися в останніх рядах разом з намісницями, директриса і звідти бачить мене з амвона крізь свої окуляри. А ці сповідальні квиточки, жахлива процедура. Треба написати своє ім'я, вчителька збирає й кличе кюре. Тут же заходить дівчинка, вона оголошуватиме імена дуже гучно. І всі знатимуть, хто є чистим,

незаплямованим, наближеним до Господа. А потім вона йде і за двадцять хвилин вертається з іншим папірцем, з іншими іменами. Шикуються шеренга хороших дівчаток. О, той таємний сором лишатися на місці, не приєднуватись до них і привертати до себе увагу подруг та наставниці. Іноді і я входжу до тої шеренги. Але мовчки опираюсь тому. Чесно кажучи, мене більше приваблює вина прихованого гріха, аніж той нестерпний момент відразу після зізнання. Стоячи на колінах між статуями святої Цецілії та Святого Лорана, я жахаюсь, що сказала кюре, ніби мала гординю, хотіла чорносливу і співала непристойних пісень. Цей язик, що рухається між товстими губами, ця смердюча цікавість, я ненавиджу себе. Дівчатка мають бути прозорими, щоб стати щасливими. Тим гірше. А я відчуваю, що все-таки краще не розкривати душу. Розумію, що саме така стратегія порятує мене і від непотрібних бажань, і від злоби. Через той самий рефлекс самозахисту я мала великі проблеми, бо, якщо Пресвята Діва з'явиться мені, то я зобов'язана бути святою, а мені не хочеться. Я хочу вештатись містом, їсти рисові пиріжки й багети, покладатися на себе і стати лікарем або вчителькою. А щодо тих речей, то нехай собі.

І взагалі, від того всього лишається менше, ніж їм здається. Дуже важко, майже неможливо узгодити в десять років такі різні типи стосунків, як, наприклад, любов до Діви, нашої матері, до церкви й повагу до «вашої любої матінки». Сподіваюсь, ви, дівчатка, допомагаєте їй, ви ніколи не зможете відплатити їй за її любов; лад у домі — це вона, відпрасована сукенка — це вона, а їжа — це також вона і т. ін. І тому

немає кінця. Так важко сприймати материн образ, змальований сестрами. «Ваша мама тихенько плаче, коли ви робите їй боляче». Два ручаї сліз на щоках Діви. «Що ви робитимете без вашої матінки?» Наставниця починає погрожувати лихом. Земля спустошиться, сліпі й самотні, ми блукатимемо в пустелі. Ці огидні, співучі, тоскні, трагічні голоси нагадують мені, що усіма силами треба виявляти відданість. Вишиті скатерки, кошики з квітами, гори мережива з перлінками, скоро Великдень, а поки всі вечори заповнені кипучою діяльністю: готуємось до свята Матері. Як на мене, це свобода, нарешті можна сміятися в школі, настали чудові дні, я розповідаю історії, слухаю, як їх розповідають інші. І раптом крижаний голос: «Мадемуазелі, я бачу, ви нічого не робите, ваші кошики не плетуться». Я хочу казати їм правду, ту, яку я добре знаю у свої одинадцять років: що моя мати кине оком на подарунок в день свята, в неділю вранці, весь ранок вона тягатиме його з кутка в куток по магазину від сардин до олії, і скатерка заляпається, а потім скаже «забери це звідси, щоб воно не бруднилося!» Усе! Нам обом стане смішно! Я ніколи не наважуся розповідати наперед правду про ці речі, а поки що наставниця твердо заявляє: «Якщо ви не закінчите вчасно ваших кошиків, це означає, що ви не любите вашу матінку!» Я працюю з усіх сил, хоча нашому дому день Матері потрібен, як індійські рупії горобцю.

Дивно, але в такі хвилини я відчуваю, що моя мати несправжня, не така, як в інших. Вона зовсім не відповідає тому іміджу, який змальовує наставниця. Ця мовчазна відданість, ця вічна посмішка, ця

сумирність перед головою родини — цього всього в моїй мамі й близько немає. А якби наставниця знала, що вона говорить грубі слова, що вона не застеляє ліжка, що вона запросто спілкується із клієнтами на підпитку! Як би це роздратовало наставницю, вона б тоді не сюсюкала «ваша матуся» про ту, яку весь квартал іменував не інакше як «маман». Велика різниця. Оте «ваша матуся» пасує іншим матерям, а не моїй. І жодній з моєї родини чи з мого кварталу: вони тільки гавкають, скаржаться на високі ціни, йдуть до своєї мети усіма правдами й неправдами і абсолютно не переймаються тим, щоб «все сяяло в домі», як це мають робити «матусі» із байок наставниць. Але саме такі чекали моїх подруг біля виходу зі школи, коли по мене приходив батько з велосипедом. Так могли називати жінок з жіночих журналів, які підігривають тарілки для обіду, чекаючи чоловіків із роботи. А себе я ніяк не пов'язувала з образом справжньої матері.

Марі-Жанна, моя нетривала подруга, чомусь запросила мене одного червневого дня на склянку лимонаду до свого будиночка у маленькому садочку. Уся родина продавала на вулиці квитки речової лотеї. Тьмяний коридор, у якому висіли картини, вів до дзеркальної кухні, білої, як у каталогах. Невеличка жіночка у рожевій кофтинці метушилася між умивальником і столом. У відчинене вікно зазирали квіти. Вода текла на полуниці в мисці. Тиша, світло. Чистота. Переді мною була жінка на сто порядків вища за мою матір, жінка, якій і справді варто дарувати кошики з крохмальними серветками на день Матері, тоді як моя ніби грала у якійсь комедії. Жінка

ніжна, і, як мені здалося, щаслива, бо все навколо неї здавалося мені чудовим, а ввечері Марі-Жанна і її брати спокійно їстимуть страви із поезії Сюлі-Прюдома, ні криків, ні плям на скатертині. Мир і лад. Рай. Через десять років вже я перебуватиму в німій охайній кухні, поряд полуниці й борошно, я входжу в образ і зітхаю.

І, одначе, до самої юності я вважала цілком нормальним, що мій тато біля кастрюль, а мати біля прилавка. Кухня, прасування, шиття так і не стали цінностями для мене, а в школі на заняттях з «домашньої праці» класи були переповнені зовсім дурними, тими, хто спав на інших уроках, хто навряд чи протримається в школі до атестата про середню освіту, а я не належала до числа таких. Десятирічні танцівниці в пачках викликали в мене пекучі заздрощі, але це тривало не довше п'яти хвилин, а потім я летіла на гойдалках, кружляла на велосипеді, завжди хотіла втекти від себе, казала моя мати. Гарна чи не дуже, граційна чи незграбна, завжди любила дивитись на себе в люстро у трусиках «маленький човник», танцюючи під внутрішню музику, чутну лише мені. Того літа мені буде дванадцять. Безсонна ніч, перша в моєму житті, коли я зустрічаю світанок, припавши носом до вікна. Коли синява почала бліднути, засинаю, відчувши, ніби зробила дивне відкриття. Ніби долучилась до чогось забороненого. Цього літа мені неодмінно пощастить.

Ще два-три роки — і я стану дівчиною з романтичним характером, яка знає собі ціну у світі,

пронизаному чоловічими поглядами. Цього літа мені дванадцять років, і все навколо щось віщує мені. Ще більше зростає моя пристрасть до любовних романів моєї матері, а також до сентиментальних пісень, до переборів гітари під червоно-чорним небом... Я з'ясовую, що всі чоловіки цікавляться «крутими» дівчатами, які крутять стегнами у коротких спідницях. Коли Клодіна йшла по вулиці, роботяги свистіли з риштувань, а їй було всього на два роки більше, ніж мені. Я непокоїлась: а чи вважатимусь я крутою? Я дуже квапилась жити. Я відчувала, ніби чиню якесь шахрайство, бо хотіла підняти в ціні те, що видавалось мені тоді невимовно огидним, моє реальне тіло, мене мучило усвідомлення того, що я несправжня дівчина, хотілось насміятися з того, що здавалось милим, на що звертали увагу хлопці. Я хочу вважати дурницею любовні томління, які морочать мені голову під час уроків математики. Я пишу сама себе, я можу зробити сама із себе що завгодно, а потім легко зректись усього. Але якщо вже я хочу простежити із глибин свою дорогу жінки, то не варто забувати й дівчинку-підлітка, яка плаче від люті, бо її мати заборонила їй носити панчохи й спідницю, яка занадто тісно облягає сідниці. Як їм пояснити, що я не якась пизда. Варто їм самим вийти з того віку, як вони починають зневажати тих, кому п'ятнадцять, не розуміють, як мені страшно зненацька побачити себе в дзеркалі, не пригладивши волосся та не поправивши одягу. А ще я так прагну раптом побачити відображення того омріяного тіла, яке раптом стало моїм, яке увірвалось в мої юнацькі сни, танцює й вабить мене, те струнке й гармонійне тіло,

зі звабливими грудьми, з обличчям загадково-непокірної мадонни, на якому б зупинялись усі погляди. За будь-яку ціну мати саме таке тіло. А інакше я ніколи не сподобаюсь жодному хлопцю, мене не будуть кохати, і життя буде не варте того, щоб жити. Рівняння, де множники насолоди й любові дорівнюють меті існування. Це потихеньку увійшло в мене легше, ніж $ax^2 + bx + c = 0$. Та істина була написана всюди. У любовних романах моєї матері. У книгах, які вона вважала придатними для моїх чотирнадцяти років. З тих книжок із серій Деллі, Магалі і, звичайно, із «Бібліотеки моєї донечки», разом з Мадам Бернаж та з її «Брижитою», себто з «творів високої моральності» я довідалась, що дівчата виходять заміж, а до того ні в якому разі не кохаються. Це єдиний шлях чистих, хороших, добре вихованих дівчат, тих, які успішно отримали свідоцтво про закінчення школи, але не пішли вчитися далі, бо їм треба заміж. Але є ще медсестри часів війни. Є ще самотні вільні молоді дівчата, їх називають заблукалими овечками, вони нарум'янені й напوماджені, нещасне плем'я, яке розплачується за свою погану поведінку тугою, докорами сумління, злиднями, хворобами. У мене слабкість до них, до тої богеми, до відважних і цікавих, таких, хто не став на шлях доброчесності, як то зробила Брижита, котра вийшла заміж, у злиднях не жила і стала щасливою матір'ю шести дітей. Жінка-маруда, позбавлена найкращих надбань жіночої статі, вона, як на мене, занадто буржуазна, але, з іншого боку, мудрі жінки, на відміну від божевільних, досягають спокою, безпеки й гармонії. Жінки, які влітку варять конфітур у своїх великих заміських будинках,

навколо співають пташки, тоді як ті, хто вважав, що їм усе дозволено, кашляють і відпльовують у кімнати для прислуги. А мені так хотілося щастя.

А ще у школі й на вулиці повно дівчат з кокетливими манерами кішечок, із звабливими посмішками, їхні спіднички в'ються навколо ніг, їхні кофтинки щільно облягають груди, вони дивляться на мене із усвідомленням своєї вищості. Вони з числа тих, на кого чекають хлопчики, і які тільки тим і живуть, що чекають вечірком у суботу, щоб у понеділок прийти до школи з новими слівцями: «прикольно» або «галімо». Ось хто живе повним життям: «Одиниця, мадемуазель! Ви навіть не відкривали географії! І що тільки у вас у голові?» Поінформовані подружки посміхаються, інші з цікавістю дивляться на таку. А їй все по фіг, вона навіть пишається, адже виробництво нафти у світі — то така мізерія порівняно з її амурними справами. Вона спокійна, вона недбало поправляє свій чубчик болонки. Вищий ступінь свободи. Я почала мліти від закоханих задовго до того, як приєдналась до них. Яка порожнеча нуртує в мені, коли котрась із тих обраних кидає мені «привіт», поспішаючи на зустріч до того, хто чекає на неї за рогом. А я блукаю по пустелі. Зустрічаю Клодіну, яка гойдається на високих підборах, дівчина-вамп, поганий тон, це жахливо, але біля неї в'ються хлопці. Я просто не можу дивитись на це. Увечері, коли я роблю домашнє завдання, вмикаю радіо. «Ти прийдеш, ти прийдеш і любов принесеш». І до мене також це все прийде. Але коли? До цього ще жити й жити. Я витрачаю стільки часу, стільки енергії, щоб також стати спокусливою. Я старанно застосовую всю

атрибутику жахливого несмаку, щоб мати всі зовнішні ознаки жіночності, щоб стати шикарною, скільки зусиль для самоствердження чотирнадцятилітньої дівчинки. Панчохи, тісна спідниця, високі підбори, як я це собі мислю тоді, мають не перетворити мене на «сексуальний об'єкт», а зробити щасливою обраницею. Більше того, коли я походжаю, підклавши груди, натягнувши панчохи, мені здається, ніби я стверджую свою свободу. Носити ліфчик, яке щастя. Моя мати зовсім не мріє якнайшвидше купити його мені, вона взагалі має селянську звичку обходитись без бюстгальтера. Я не наслідуюсь говорити з нею про нього, це означало б висловити бажання мати груди, бо, якщо «їх» нема, то навіщо тоді «він»? На щастя, одна з моїх подружок врятувала мене й подарувала один зі своїх. Нарешті й на мене сходить ця благодать. Про це розмовляють дівчата на перерві в школі і навіть в університеті: «в мене замалі, весь не заповнюється, а в неї завеликі, висять, наче у корови, а в тебе нагадують яечню на тарілці, повинні бути такі, щоб їх накривала рука хорошого чоловіка». Скільки тем для розмов! Я із захопленням розглядаю в дзеркалі свої пуп'янки фас, профіль, нахилившись, піднявши руки. Це схоже на гру. Це щось Богом дане, і найкраще вони виглядають крізь біле мереживо, тоді вони найбільше хвилюють чоловіків. Це цілком нормально, мої груди, груди інших. Я кручусь перед дзеркалом у шафі у свої чотирнадцять років, їм так бракує, щоб їх побачив ще хтось. Коли ми писали твір у четвертому класі, Марі-Тереза дивилась на себе в каламутне дзеркало відчиненого вікна, яке ледь тремтіло, вона клала підборіддя на руки, схиляла

голову, випинала груди, весь час поправляючи свій медальйон, щоб він був точно між грудьми. Всі дівчата дивляться на своє відображення в будь-якій поверхні, навіть у вітринах між парами взуття й манекенами, а деякі завжди носять із собою люстра, і чешуть свої патли, і підмальовують свої пички. О, ті непристойні жести! Мене також заворожує мій образ у свічаді.

Брижита, та, яка позичила мені ліфчик, казала, що їй він завеликий, що я трохи більша, і що чоловіки люблять таких, а вона змушена підкладати штучні груди, накручувати волосся на палець і посміхатися із закритим ротом, бо її зуби ростуть не дуже рівно. Це дуже важко на практиці, бо напади дурного реготу мучать нас весь час. Вона на два роки старша за мене, полишила школу, вчиться на курсах стенографісток. Вона зникає з мого поля зору на цілий тиждень і заваляє до мене в неділю о другій. Це дуже зручно: мені є з ким піти в кіно, на мотокрос або на ярмарок.

Вона знає значно більше за мене хоча б тому, що на два роки старша, і вона розмовляє своєю особливою жвавою мовою, яка не терпить заперечень. Вона приходить о другій у неділю вся така вертлява: «ти знову натягла цю спідницю плісе», критичний погляд, «вона підкреслює, які товсті в тебе ноги». Вона співає: «бачиш, помила голову, тепер у мене наелектризоване волосся». О, незрівнянний час! Ми міняємось своїми шмотками, як я тобі? Одного дня я накрутила на голові чалму, чекаю її вердикту. Її усмішечка, її рішучий тон, так говорили в якомусь кіно: «Таким, як ти марно щось говорити». За ці п'ять секунд вона знищила мене. Але в ці жорстокі хвилини

вона й себе не жаліє: «я не красуня, просто нормальної зовнішності». Вона помічала кожний квадратний міліметр тіла, кожен жест, кожную волосину на ногах, і відставлений мізинець, і сміх без причини. Не можу забути її наказового тону: «Ти повинна покривати лаком нігті на ногах. У тебе випинають стегна, коли ти встаєш». Вона контролює кожен шмат мого тіла, яке вона розкладає на складові: очі, шкіра, волосся — всьому цьому треба приділити багато часу, щоб досягти ідеалу. Це нелегка справа, оскільки одна деталь може все зіпсувати: «Подивись на неї, її зад весь в олійних плямах!» Весь час Брижита переконує мене, ніби в неї є свій стиль, можливо, від Франсуази Арнуль, це щось дуже принадне й таємниче. Мене вражає, що вона таки справді знає, як видаватися милою, бажаною, такою, як вам хочеться, але щоб ніхто не подумав, ніби вона є «легкою», це її слівце. Ось вона: волосся накручене, помада яскраво-червона, високі дзвінки підбори. В ній узгоджується зелене й жовте, недосвідченість і досвід. Вона не сіра пташка, але й не виряджена пава. Вона вміє тримати баланс. Поряд із нею я відчуваю себе непотрібно яскравою, бо моя мати ще й досі підбирає мені вбрання, і вона не враховує усіх тонкощів, а я сама ще не усвідомлюю, що чорні брюки — то поганий тон, вже краще сірі. Зараз мені неважко зрозуміти, що вона, Брижита, не хотіла бути схожою на дівчину з робітничого середовища, але й на тих, хто працює по конторах, також, вона мріяла йти собі просто як маленька дівчинка з непомітним макіяжем і підчепити якогось серйозного типа, бажано не роботягу. Її ваблять пригоди, якби їй зустрівся Луї Маріано, вона б не

вагалася, але поки що їй не щастить. Вона дає мені романи та ілюстровані історії, і там завжди йдеться про жінок, яких ошукали які-небудь нероби, в яких нема надій на щастя. А далі моя Брижита сідала на мілину — вона казала те, чому я не хотіла вірити. Мене не зачаровувала її екзальтація, коли любиш чоловіка, в ньому приймаєш усе, казала вона, тоді їси його лайно. Згодом я чула більш вишукані думки, наприклад, що пристрасть — це загубитися в ньому, але суть була та сама.

Ось я вже й заговорила мовою Брижити. Я нерідко читала про це, але коли почула із живих вуст, то подумала, що усе це таки справді можна втілювати у життя. Вона говорила своїм чуттєвим ротом про спокусниць і про фатальних жінок. Інші сфери її зацікавлень також не лишали мене байдужою. Вона вирізала з журналу «Світ кіно» світлини Даніеля Желена та Жерара Філіпа. Я також. Її таємне бажання полягало в тому, щоб взяти участь у радіоконкурсі і щоб її помітили, але вона не наважувалась, бо була не певна, що в неї вийде. Ми ходили з нею на фільми типу «Два черевички з білого шовку» або «Це чудово». О п'ятій двоє причмелених дівчат виходять із кінотеатру на майдані Бельгії, навколо мерехтить сіра мряка, в головах безлад. Ми йдемо в натовпі, який повільно вливається у вулички з магазинами. Невідомо чого зупиняємось перед сукнями або газетами. Жерар Філіп та Мішель Морган ще й досі біжать назустріч одне одному в мексиканській пустелі. За нами йдуть два типчики. Брижита вчить мене жити: якщо ти звертатимеш на них увагу, ти їх ніби захоотиш, це з її правил поведінки. Подобатись усім,

але нікого до себе не підпускати. Особливо хлопців «із села». Ми втомились крутитись перед тими вітринами. До того ж і типи нецікаві. Тоді ми йдемо далі, до вуличок, де немає магазинів, які ведуть до узлісся. Примули квітнуть на схилах, коти кричать про те, що вже розпочався березень, прогулянки з Брижитою я ніколи не сприймаю як відкриття світу. Природа — це для неї просто можливість подихати повітрям після тижня на роботі. Дивитись на зорі? Так, можливо, котрась почне падати, тоді задумаєш бажання скоріше вийти заміж. Я слухняно йду за нею вузькою стежкою. Ми говоримо про пісні та про хлопців. Але не тільки.

Іноді вона забуває мову жіночих журналів, і тоді розкривається її єство дівчинки, якій треба перетнути поле. Разом із Брижитою ми говоримо про «це». А про «це» дівчатам говорити не годиться. Брижита блискуче поінформована, і вона щонеділі проводить зі мною лікнепівські бесіди. Тоді весь світ перетворюється для мене у величезний фалос, у розкішне бажання, у потоки крові й сперми. Вона знає все, включаючи й те, що роблять чоловіки з чоловіками та жінки з жінками, а також що треба робити, щоб не було деточок. Я недовірко риюсь у нічному столику в спальні моїх батьків. Нічого. Витягаю з-під матраца зім'ятого рушника з плямами. Жахливий предмет. Справжнє святотатство. Яке слівце вживала вона в контексті розмови про мужиків? Сік, водичка, вона десь читала, що так називають сперму. Але як таке тільки можна писати, і який це може мати стосунок до спальні моїх батьків. Що б вона не розповідала з життя дорослих, все ставало непристойним. Ноги

вгорі, прикриті чи неприкриті статеві органи, банальність порножурналів, для всього знаходила вона веселі словечка. Ніякої дискримінації, чоловіче, жіноче, все було присутнє в наших розмовах, з усього ми сміялися. З Брижитою я ніколи не червоніла від сорому, і під її впливом радісно зустріла своє перше свято дорослості, нарешті це сталося, але про це не варто розповідати кюре, і показувати йому також.

Який триумф, коли я нарешті почала корчитися від болю внизу живота я зустріла як велике благо свій перехід у нову якість.

То була така несподіванка, я собі спокійно підняла спідницю плісе, спустила штанці на стегна, натерті еластичними панчішками, присіла, нічого не підозрюючи. О великий подив! Побачити те, чого ще ніколи не бачила, моя кров, ось вона. Звершилось! Уже моя мати висловлює нещирю радість «ось так дівчинка стає молодою дівчиною!» Молода дівчина, не більше й не менше, яка чудова подія. Я не можу поділитися з матір'ю своїм піднесеним настроєм, Брижита єдина, хто зрозуміє й розділить його. В моїй голові вже складається зв'язна оповідь, а в понеділок я, як завжди, йду до школи. Іще я розповім їй про свої побоювання, а раптом воно зупиниться, а також, що я бачила ту прозору рідину, і вона мені сподобалась, а їй?

З нею можна було говорити про все. З іншими про це соромно. Ніяких тобі шушукань, як у школі, ніяких недомовленостей. «Я люблю в кіно дивитись на жіночі груди!» Я слухаю, як категорично вона висловлює свої думки «жінки не люблять робити цього,

казала моя мати», а потім її котячі очі, її сміх, «тим гірше, а я любитиму!» Говорити про тіло, сміятися з нього. Але я була певна, що то погано. Адже ідеалом мала бути Брижита з колекції для дівчат, які ходять у музеї і просто не знають масних слів. А моя Брижита, хоча й говорила «А я любитиму це!» знала правила поведінки справжньої панночки. Вона вміла граційно підняти краєчок сукні, показувати наявність власної гідності, піднімати вгору носика. Розмови про «це» були лише між нами, борони Боже, щоб хтось дізнався під страхом здобути славу порочних і дурних. Більше того, саме від Брижита я дізналася все про дівочість, ті ворота, які чоловік відчиняє з болем, ознака хорошої поведінки, неможливо удати, ніби вона є, якщо її нема, хіба що за допомогою цитрини. Закинувши голову в екстазі, заплющивши очі, Рене, колега Брижита по роботі, розповідала після недільної меси: «він сказав мені, якщо в шлюбну ніч виявиться, що ти не дівчина, я тебе задушю!» Це було сказано перед магазином електротоварів і валіз. Який жах! А самотні матері, їх нема чого жаліти. Чоловіки, ті можуть трахатися скільки хочуть, і чим більше, тим краще, бо тоді вони здобудуть досвід і ліпше вчитимуть нас. Незважаючи на все своє активне дитинство, на свою цікавість, я прийняла як даність, що буду знизу і даруватиму себе, пасивність не лякала мене, я уявляла велике ліжко або широке поле, небо вгорі, над тобою схилилось обличчя, а де руки і що буде далі, я не знала. Можна говорити про свої бажання і про свої місячні, але шлюб — це святе. Само собою, якщо ми й говорили про свою сексуальність, то не розглядали її як керівництво до дії.

Важко розібратися, що у формуванні мене як жінки було випадковим, що обумовленим. В одному можна бути певним: епоха Брижити стала фатальною для моєї матері, її славний образ раптом став комічним. Тут свою роль відіграла невитерта порохнява, незастелені ліжка, гори сміття. Допущена до найпотаємніших глибин моєї родини, Брижита змусила мене оцінити те, що раніше я вважала абсолютно непотрібним. Так, моя мати не вміє куварити, навіть не зіб'є майонезу, домашнє господарство її не цікавить, вона якась «нежіночна». Якось у розмові спливла жахлива фраза: «Твоя мати справжня кобила». Дуже часто вона сміялася з неї, іноді підбираючись до теми непрямыми дорогами. «Твій гребінець такий брудний. Тебе не навчили його вичищати. Тут чистота має бути без-до-ган-но-ю!» Або щодо економічних питань: «Моя мати завжди сама шиє мені сукні. Так значно дешевше». Я щоразу відповідаю, що моя мати не має на це часу, і — це правда, але чому я щоразу ніби прошу вибачення і соромлюсь сказати, що вона більше любить займатися справами комерції, підраховувати прибутки, соромлюсь зізнатися, що вона не вміє шити плаття для мене. А ще гірше — цей здивований погляд Брижити, коли вона побачила, що мій батько чистить картоплю, о, дивовижне видовище, вона жахливо здивована, а потім питає батька: «Ви робите це?» Ми для неї інопланетяни, звірі із зоопарку. Це ви чистите картоплю! Це ви миєте посуд? Потім інші подруги, краще виховані, більш чемні, висловили своє здивування, вони буквально не вірили власним очам, я це відчувала. Твій батько — то жахлива аномалія, посміховисько,

гумористичний малюнок із «Парі Матч», мужчина-посудомийка. Якби моя мати мала якісь поважні причини, слабке здоров'я, купу дітей. Нічого подібного. Вільний вибір аномального життя. Я не беруся переконувати Брижиту, це не має сенсу, що розподіл праці є дуже вигідним для комерції. Батько все одно для неї є посміховиськом. Делікатність мого батька перетворюється на його слабкість, динамізм моєї матері — на потворне головування в родині. Я почала соромитись, що він солить огірки, а вона так голосно кричить. І мені тоді так захотілося, щоб моя мати була якщо й діловою жінкою, то стриманою, а не вічним ураганом. Яке неподобство, вони обоє розподілили свої ролі не так, як годиться в порядних родинях. Не личить мужчині чистити овочі, нехай він хоч трошки стане таким, як інші, цікавиться спортом, кричить, б'є мене по дупі, якщо раптом щось не так. Владні батьки, вони збирали гроші в школі, треба було бачити, як деякі з дівчат з певним задоволенням розповідали про подвиги своїх батьків: він замкнув мене в моїй комірці, не пускає на вечірки до самої Пасхи, вони нібито вороги, але їх по своєму обожнюють. А коли так поводитьься мати, то вона не жінка, а торговка рибою. В третьому класі вивчали «Учених жінок», і треба було вибрати їхні смішні риси, сам Мольєр, здається, як свідчить той могутній монолог, блював від Філамінти і аплодував Хризальді, хоча мене, якщо чесно, — усе це зовсім не смішило.

А норму я побачила у домі Брижити. Мадам Дефонтен завжди була вдома, вона весь час товклась на кухні, щось підмиваючи, щось підтираючи, щось

підшиваючи, нас не пускали до їдальні, ви наробите бруду. Космос мізерних справ, де побутовим речам надавалася величезна вага, як на мене, все це можна вирішити за п'ять хвилин, що приготувати, битки чи печеню. Сповільнений космос, і такий мовчазний, як на мене, що звикла з ранку до вечора жити в галасі. Тиша вечірніх кухонь. Вона порожня й гнітюча, вона не така, як у школі під час перерви, готова от-от вибухнути криками й сміхом. Я квапилась піти звідси. Тяжка тиша. Саме там я відкрила цю дивовижну господарчу узгодженість між матір'ю й дочкою, про яку раніше й гадки не мала. Брижита допомагає чистити картоплю, вона дає мені зрозуміти, що я нічого не вмю. Так, я не вмю ні збити майонез, ні нарізати моркву соломкою, але я запевняю її, що достатньо добре вчуся у школі. Ні, це нічого не компенсує. Якщо дівчина нічого не петрає у шкільних науках, всі це зрозуміють і ніхто не засудить, але якщо вона не вміє прасувати, куховарити, прати... І що ти робитимеш, коли вийдеш заміж? Грандіозна фраза неспростовної логіки, нею завжди можна упхнути носом у лайно, півні не несуть яйця, так, так, подивишся, чи сподобається твоєму чоловікові суп із чорт зна чого! Я сміялася, коли ще буде той шлюб, дивлячись краєм ока, як спритно Брижита стелить покривало, жодної бганочки, а я його довго й незграбно розрівнюю. Одначе, я починаю вірити, ніби «мені чогось бракує». Бо всі дівчата, всі жінки мають займатися домом, і цього треба вчитися старанніше, ніж майбутньої професії. Один з моментів мого отроцтва: моя мати знизує плечима, не витрачай часу на це, катайся на велосипеді, але я щоранку

починаю прибирати у своїй кімнаті і навіть у її, мені соромно, що в нашому домі такий безлад. Я прасую носовички, щоб навчитися це робити. Я розвішую білизну після прання, серветочка, прищіпочка, сорочечка, прищіпочка, я повільно тягнуся до мотузки, теплий вересневий вітерець пестить мої ноги, хороше невинне заняття для молодої дівчини. В неділю я виготовляю шоколадний мус. З гордістю. Я також це роблю. До родинного обіду п'ятнадцятого серпня я подаю суп із сироватки, всі кажуть «краще, ніж у ресторані», а потім «і що ж вона зробила на третє?» і дружно поїдають мій шоколадний мус. Експеримент завершено, я зробила свою справу. Але не варто перебільшувати, це була розвага, прасування й пироги, відпочинок від навчання, спосіб розвіяти нудьгу, коли канікули вже починають набридати, спосіб безкарно допастися до звабливої мішанини яєць і цукру, можливість їсти розплавлений шоколад великими ложками. Коли розпочнуться уроки, до побачення, домашнє господарство, на часі серйозні справи.

Учителі, «профи», як їх називає моя мати. Я слухаю їх, але мене не вабить їхнє майбутнє. Учительки багато страждають. Я вже чула, що «вчительки не виходять заміж». Школа гнітить мене. Починається каламуть. В четвертому класі мене вже нічого не цікавить. Карл Великий чи постулати Евкліда, ви забули, з чого почали, мені все це байдуже. Французька революція, Хіросіма, у крайньому випадку аналіз текстів. Куди поділась моя недавня зацікавленість світом? Тільки залишки гордості не дають зовсім опуститися, більш нічого. До того ж я зовсім не певна у своїх дівочих чарах, і тому треба хоча б учитися,

чого б це мені не коштувало. Я хочу думати, що ідея відбутися як особистість ще не облишила мене: якщо не будеш нічого робити, то нічого з тебе не буде, вправа з рідної мови. Але скільки сил пішло тоді на те, щоб остаточно не деградувати. Вечорами я по три години сиджу над домашкою з геометрії, креслю прямі й перпендикуляри, а в голові звучать пісні Азнавура. В класі я сиджу, поклавши лікті на стіл, підперши щоки руками, очі блукають від книги до столу. Класична поза мрійниці. Я взяла за звичку запам'ятовувати перші слова шкільних лекцій, бо все прослухати неможливо, а потім увечері спробувати розшукати цей матеріал у книзі. Деякі вчителі надиктовують свій курс не так, як у підручнику, це вимагає більше зусиль, але виробляється звичка писати, думаючи про інше. Хлопці, вигадані любовні історії, таємні бажання, сидячи так природно перебувати в обіймах великого ніжного сну, звідки мене раптом виривають для перекладу латинської фрази. Коли я думаю про уроки, які чекають на мене, повертаючись із кіно в неділю, я починаю заздрити Брижиті, яка бадьоро крокує поряд, в якої вся підготовка до робочого тижня зводиться до того, щоб вимити волосся і відпрасувати сукню, щоб подобатися колезі-бухгалтеру. Мені теж хочеться так жити, без нервів і зайвого клопоту. Мати собі роботу, клацати на машинці, це так класно, купувати лахи за свої грошки, ходити, куди хочеш, так живе більшість дівчат, чекати свого скромного щастя. В той час клієнти й знайомі моїх батьків хитро натякали їм: «ваша дочка скоро піде від вас, хе-хе!» Мою матір це трохи драгувало, «їй ще рано, нехай погуляє», але на додачу

казала, що «одруження — це закон життя», і що одягла б жалобу, якби я лишилася старою дівою. В ті роки своїх нестримних томлінь я приходила до висновку, що навчання — це спосіб чимось практично заповнити час, поки не прийде велика любов. Потім можна буде розслабитися, буде біла кухня, в умивальнику полуниці під співучим струменем, ти прийдеш і мене забереш. А школа не пропонувала нічого на протигагу цим дурним передчуттям щастя й любові. Праведні сестри проповідували «скромність», обурювались проти того, щоб дівчата носили штани, бо вони розпалюють нездорові бажання у хлопців, а для нас це — додаткова причина носити їх, вони розповсюджували в наших колах газетку «Крістіана» із світлинами безнадійно старомодних дівчат, сповнених дурної християнської радості, які є надзвичайно щасливі, бо живуть правильним життям і поєднані з хлопцями чистою дружбою. Вони пропонували нам брошури «Ти вже стаєш жінкою», де були викладені правила поведінки для тіла й душі, які складалися із самих обмежень і нудьги. Нічого, крім порад, як у делікатній завуальованій формі відмовляти хлопцям, бо всі вони «за своєю фізіологічною будовою докорінно відрізняються від тебе», є жертвами «брутальних інстинктів, які є сильнішими за них». А ми без проблем можемо і без цього, і різниця між нами полягає в тому, що ми, на відміну від них, піддаємося цьому добровільно. Щоб не думати, чого це природа така несправедлива до дівчат, замість праведних сестер я прислухалася до порад у жіночих журналах, як зберегти гарний колір обличчя і читала романи із серії «Луна моди». Єдиним, від чого

у п'ятнадцять років моє серце калатало частіше, було кохання. Я зроблю все, якщо ти мене про це попросиш, співала Едіт Піаф. Я відкрила для себе Сіда з його честю й любов'ю, достатньо старомодними, але це все одно було цікавіше, ніж Франко-Прусська війна. Гадаю, мої однокласниці марили так само, пригадую їхнє «що мені наснилося!» на уроках французької або математики. Зовні нібито чемні й охайні, але домашні завдання ніколи не зроблені, тільки смішки й перешіптування. Вони шукали підтримки одна в одній, та безамбітна отара. Винятком була хіба що трудяжка Леге, не було сумнівів, що вона далеко піде, але ніхто їй не заздрих, вічно похмурій, немодній, кому він потрібен, той її розум, якщо більш нічого нема. Ми трохи оживилися, здаючи залік, а потім знову поснули. Учителька математики, величезна жінка з чорною пелериною на картатій кофтині: «Мадемуазелі! ви працюєте без вогника! Відморожені маруди! Побільше вогника, ви мене чуєте?» А нам воно все одно все до спини. Рік за роком клас мінявся. Дівчата йшли, ніби з дерева відпадало старе гілля. Спочатку найбільшні ставали секретарками або продавщицями, потім доньки комерсантів також ішли торгувати, але зовсім з іншим настроєм, а доньки землеробів навіки зникали серед своїх земель. Приходили інші, школа повнилась мандрівними зірками, когось посилали до ліцею, але й вони на канікулах мріяли вийти заміж до початку занять, у головах віяв вітер, хіба що на сторожі був суворий батько. Усі думки тільки про танці, вечірки й пісні Брассанса. І от уже я серед них, я чіпляю портрета Джеймса Дина, а не Жана Маре, вважаю через це свій смак

значно кращим, тоді я не розуміла, що різниці жодної; пройшовши школу Брижити, я невимушено розмовляю з ними про той вид кохання, який зветься фліртом. Співаки, залицання, шмотки і вищість одних над іншими — ось про що ми чешемо язиками. Я себе вважаю до біса вільною дівчиною.

Починається неймовірна історія, коли я, не спитавши броду, полізла у воду, із якої вилізла потерта й пом'ята. Бунт і приниження. Я пішла назустріч хлопцям, як вирушають у далеку путь. Зі страхом і цікавістю. Я не знала їх. Я кидала в них каштани влітку на розі біля мого будинку й сніжки взимку біля виходу зі школи. Вони кричали нам погані слова з другого боку вулиці, і я відповідала ідіоти! або мудаки! залежно від того, чи були поблизу дорослі. Неспокійні смішні створіння. Покатавшись на роликах цілий день, я вирізнила з них одного. Вочевидь, він змінився відтоді, так само, як і я. Я йшла до них із невеликим вантажем: балачки з дівками, романи й поради з «Луни моди», пісні, трохи віршів Мюссе й передозування мрій. Боварі, велика посестра моя. Ідесь у глибині, у потаємній схованці, бажання насолоди, яке вказувало мені шлях. Звичайно, та половина людства для мене була загадкою, але я вірила, що йду до неї, як на свято. Мене турбує думка про нерівність між мною й хлопцями, про те, що існує якась різниця, крім фізіологічної, але що я могла знати про те, чого не пережила. Я йшла до катастрофи.

Я вирушила в путь. Велика дівчина, добре вдягнена, надворі травень, але за мною не рушив слідом молодий хлопець, хоча моє волосся згідно з модою тих часів закладено валиком. Переважна більшість дівчат

знала, як пробудити в них інстинкти, я — ні. Яке розчарування! Одного дня я плюю на своє відображення у свічаді. Недільні вечори все похмуріші, а ця Брижита весь час боїться, що її «закадрять», треба, щоб минуло чимало часу, аби я збагнула, що кохатися вона не хоче, вона цього до смерті боїться, тільки після весілля. Вона проганяє залицяльників на вулиці разом з їхніми «куди ви поспішаєте, красунечки, ми, здається, десь бачились?» Ці, що чіпляються до нас, мені не подобаються, але так прикро, що я не маю можливості познайомитись з тими, хто міг би сподобатись. Де їх узяти? У Брижити є тільки один колега чоловічої статі, і він «ходить» до перукарки. Вечірки, але мене туди не запрошують, там бувають тільки доньки дантистів, великих комерсантів та інженерів, там у мене немає подруг. Танці в суботу ввечері, ви будете сміятися, але там тільки прислуга і дівки із заводу. Чому в мене немає брата, з ним можна було б кудись піти, та ще й разом із його друзями, хоч би навіть і до бару. Брат — це бог. Тим гірше для мене. Я нікуди не можу піти. Лишається тільки випадок.

То було й справді красиве залицяння. Він добре знав свою роль, щоправда, трохи поспішав. Великий, засмаглий, наче зійшов з реклами крему для соляріїв, теплий голос щемкого тембру, сюжет з роману, він сказав щось заумне, а потім додав: «це, здається, з Расіна», і я не знала, чи не сміється він із нас, бо читала тільки «Позиваки». Брижита гортала свої газетки, а я їла персик, ми сиділи на краю поля при виїзді з міста. Расін був саме перед тим залишив свою «Веспу» на дорозі й спокійно присів поряд, обхопивши руками

коліно, граючи своїми чорними окулярами, ведучи легку балачку. Усе було не так, як раніше, ніяких тобі «ми десь бачились», ніяких заялжених фраз. Це було жахливо. Ніколи я не була так уражена в саме серце, руки тремтять, я не можу почистити персик, сік тече до ліктів. Можна вмерти від сорому. Якби я була сама, я б утекла. Я ненавиджу те, що він каже, бо не знаю, що йому відповісти, хіба що так або ні, по-різному, чотирнадцять, у третьому, люблю Жерара Філіпа, пісні Беко. Він дивиться на нас крізь чорні окуляри. Брижита смокче травинку і скалиться на вершині блаженства. Він у шортах, без сорочки, я бачу його м'язи, шкіру, гарний, чорт забирай. Це лякає. Саме в цю мить закінчується моє дитинство, коли я вмираю від сорому під тим поглядом, спрямованим одночасно і на мене, і на мою подругу, і його байдужі промови звернені до нас обох. Зупинитися тут, щоб він подумав, що налякав мене. Але я йду далі. Це так солодко, коли тебе розглядають крізь чорні окуляри. Він зазирає до журнальчика Брижити, каже: «вам треба зробити таку зачіску» — і показує мені обкладинку жіночого журналу, «І вам, Брижито, також». Він прямо не каже нам, що ми неповнолітні шмаркачки, але делікатно натякає. Він не хоче зла маленьким кішечкам, яким ще треба вчитися, цей гарний засмаглий хлопець. Немає сумніву, це нормально, коли хлопці розмовляють із дівчатами, я скоро всього навчуся. Потроху мені починає здаватися, що вона була доленосною, ця зустріч із цікавим парубком, йому двадцять три роки, він хімік, як він щойно нам сказав. Я навіть наважилась запитати його, де він живе. Та, хоча кавалер підходящий, але нас двоє, ми

як сіамські близнючки, нами опановують і страх, і ревності. Він каже нам «Чао, до завтра!» Чао, нове слівце, це справляє враження.

Це вперше ми заговорили з незнайомим хлопцем, тепер тільки й розмов, що про цю подію, ми віримо, що скоро все проясниться. Ти диви, він хімік. Ти диви, йому двадцять три роки, я б не дала йому. Я також, регіт, ти бачила, у нього волосся на пузі, знов регіт, це ж треба! Непристойності нас не врятують. Цей тип такий до біса гарний, він може мати всіх дівчат, яких тільки захоче. Нам лестить, що він звернув на нас увагу, скільки є кращих за нас. Ми куримо фіміам божеству. Що вже тут казати, я закохалась. Ми сперечаємось, хто з нас сидітиме на передньому сидінні в його Веспі. Брижита наспівує «Мої руки мліють і малюють надію». Наші велосипеди лежать на схилі там, де ми їх кинули три години тому. Яка пригода! Потім, як мені буде двадцять, я впізнаю цю сцену, коли Дон Жуан спокушатиме одночасно Матюрину і Шарлотту. Я буду заморожена, мене занудить. Я не думатиму: так само дурненькі, такі самі селючки. Подумаю: їх так само дурили.

Наступного дня я зробила на голові кінський хвіст, як на обкладинці журналу «Інтим». Час ішов, відпустка Брижити закінчилася, а він так і не прийшов. Чи то йому терміново знадобилося до Гавра, чи то вирішив, що ми ще зовсім недолітки.

О, ті провінційні залищання, ті імпровізовані знайомства, там усе було добровільно. Ті самі вікна, крізь які дивляться ті самі старі обличчя, ті самі крамарі на порогах своїх магазинчиків, відчуваєш, що за тобою стежать, одначе, ти в безпеці, це не

великі міста, де стурбовані чоловіки-коти мають статеві органи, як ті кинджали. Хлопці й дівчата однаковою мірою хочуть «познайомитись». Як і інші дівчата, я роблю кола перед вітринами магазинів, так само ходять колами й хлопці, вони визирають з-за рогу. Це дрібні службовці, учні школи торгівлі, щосуботи і неділі під'їздять ліцеїсти з Руана. Я із запізненням відкриваю для себе своїх ровесників. Мені вони видаються дуже дивними, а більшість дівчат вважає їх дотепними, мені зовсім не смішно, коли вони кажуть «я нарешті вчора ввечері кінчив», а коли хтось обурюється, дошкуляють «я не знаю, що ти подумала, але я кінчив читати книжку». Мені бракує буржуазно-інтелектуальної освіти, щоб гідно відповідати на ті брудненькі жартики, які я до того ж, як дівчина незіпсута, буває, навіть не розумію, то куди, я власне, пнуся шукати собі хлопця? Звичайно, і я сміюся. Але на все це треба відповідати швидко, винахідливо, дотепно, не варто корчити із себе занадто незайману Брижита мене просвітила в багатьох питаннях. І що головне, завжди треба говорити про них, і тільки про них, про їхні уподобання, про їхню школу, про їхні оцінки, про їхні скутери. Слухати чоловіків треба уважно. Нехай вони говорять і сміються. А ти вислуховуй їхні дурниці, їхні плоскі жарти, з яких вони самі й регочуть, якими так пишаються; із тебе насміхаються: «мала!», але ти маєш прикидатися недосвідченою й легковажною. Вони весь час хочуть втягти нас у свою галактику, ти маєш грати в більярд, у боулінг. У мене сьогодні математика, тяжкий день! так, я знаю. Вони навіть не уявляють, що ми маємо нашу власну галактику, наші історії, не гірші за їхні,

уроки, подружок, ніколи не питають, як твоє навчання, всі твої праведні сестри затрахані та «рожеві». Роблю спробу говорити з ними про математику, яка мені важко йде, про французьку, яку я люблю. Руссо для них нудний, а з алгеброю дівчата ніколи не справляються, інша справа хлопці. У школі для дівчат, де я вчуся, успішність завжди заохочується, але не в товаристві хлопців, вони сміються з гівняних зачок, а відмінниці — то суцільний жах, хай живуть голі дівки без комплексів! З мене іржуть, коли я кажу, що хочу піти працювати. Варто відзначити, що жоден хлопець, жоден чоловік, крім хіба що мого батька, не вважав важливим те, що я роблю. Хочеш стати учителькою? залишишся старою дівою, адвокатом? ти щось зависоко дивишся, нашому б теляті. Деякі просто викликають огиду, наприклад, цей привабливий білявчик, він такий милий і ніжний, боюсь, тобі важко вчитися, краще йди працювати секретарем. Звичайно, мій розум опирається тому, щоб стати «справжньою жінкою», як вони це собі уявляють. Одного дня я зустрічаю Леге, вітаюся з нею, вони це бачать. Вони обурені: «Хто ця смурна істота?» Я протестую, вона до біса розумна, бо десь у глибині душі я їй трохи заздрю. Але коли я чую, що вони їй кажуть у спину, краще вмерти і послати подалі все, про що мріяла, кохання, обійми, Він, — не хочу навіть думати про це.

Назріває моя драма, це просто якийсь кошмар, я не можу розв'язати суперечності. Я хочу хлопця, але щоб подобатися їм, треба бути лише ніжною й милою, визнавати, що вони в усьому мають рацію, користуватися лише «жіночою зброєю». Убити в собі

все, що цьому опирається, смак змагання, бажання бути собою, так, собою. Так, або ти самотня. Так, або навіщо тобі губи, груди, визнати, що вони нікому не потрібні. Це без варіантів. Кому їх віддати? На їхнє фанфаронство я відповідаю агресивністю й висміюванням. Я так палко хочу говорити про те, що я люблю, про книги, про поезію, і провал, о, знову провал, я чую тільки про ін'єкції проти афтозної гарячки у корів, цей майбутній ветеринар не знає інших тем. Хіба що ще про ритуал вимірювання члена завгрубшки й завдовжки у душовій кімнаті ліцею та про вплив політики Японії на культуру Китаю.

Не ображай хлопців, ти ще цього не знаєш? Я не розумію, що треба ховатися від хлопця, який мені подобається. Чоловіки люблять вибирати, подруго. Яка різниця, я також люблю вибирати, я таки не розумію різниці. Брехня, мінятися ролями можна.

Підхожого хлопця просто немає в природі. Зараз я гратиму чоловічу роль, весело, невимушено я проходжу біля школи торгівлі, де він навчається. Нікого нема. Я не звикла стовбичити на одному місці, де він у біса, я товчуся вздовж Північної вулиці. І раптом я чую голос, що лунає з гурту: «Знову вона!» Мудак. Я смикаю свою папку, задихаючись від люті. Я не знаю, як повестися, балансуючи між замало й занадто, я підкожую їх і драпаю з милою посмішкою, втомлена від цієї ролі, я більше не хочу. Я приречена бути собою, а хлопці завжди будуть хлопцями. Boys will be boys, як ствержує англійська граматики, це загальновідома істина.

Я так хотіла подорожі в країну хлопців... Коли я вслухаюся в себе, то мені здається, ніби я ще й досі

на щось чекаю. Велика любов, це було б так добре. Але ті, хто поряд, дівчата з класу і Брижита, вони «вкусили», а я ні. Найкращий спосіб покінчити з цим томлінням — це холоднокровно завести собі партнера. Він чекає біля віконечка на пошті, крадькома поглядаючи на мене, пуста балачка по дорозі до круглого майданчика. Він весь із себе, із великим ротом, повільна хода, але перше враження може бути оманливим. Нехай це буде він. Мова міміки й посмішок, гаразд, у понеділок. Не треба сумувати, навіть якщо не вийде роману, як карта не ляже, то я здаватиму знов. Навіщо цей сироп, карбувати два серця на деревах на так звану добру пам'ять. Чекати три дні, зараз кінець березня, вантоза, це наче три дні перед першим причастям, та сама неквапність, те саме заціпеніння. Я готуюсь, радше голову, ніж тіло. Я розраховую час, скільки ще в мене, моя мати пильно придивляється до мене. Светр кольору морської хвилі, білий комірець, чубчик, я готова за годину до призначеного часу. Акт звільнення, церемонія, або принесення жертви, я відчуваю, як упевненим кроком іду до круглого майдану. Що воно буде, ініціатором подій виступаю я. Коли я бачу, як він іде назустріч у дафлкоті, із широкою посмішкою, мені хочеться втекти. Але на війні як на війні, я сама того хотіла. Обмін невиразними фразами, ми йдемо далеко одне від одного по безлюдній вулиці у понеділок, три чверті крамниць зачинено. Ще лишилися афіші вчорашнього фільму «Молоді роки королеви» з Ромі Шнайдер. Трохи нудно. Я не відчуваю себе достатньо звільненою, хід операції виходить з-під контролю, я маю право на більшу участь у цьому процесі, і тому

роблю пропозицію: «Слухай, а може, підемо сюди?» Він здивовано дивиться на мене, удає із себе шланга, несвідомо видає «я так люблю жовті нарциси, їх дуже багато там у саду, так, так!» Рука на плечі жакливо важка. Голос стає тихішим, ніжнішим. Ось воно. Звершилося. Інша стаття має шорсткі щоки, тверде тіло, прискорене дихання. На мене не накотилося ні задоволення, ні великого кохання, мені дивно. Сонця нема, я не відчуваю всього наче уві сні, навпаки, я все схоплюю занадто чітко, як вранці після безсонної ночі, все кидається у вічі та у вуха, але бракує слів. Стара жінка балакає зі своїм сусідом біля паркану, вона каже про нас: «для всіх настає щаслива пора, се ля ві». Він стискає мене дуже міцно, мені смішно, що я змушена прилаштовувати свою ходу під його ритм. Я думаю про випускні іспити, про літо, яке не за горами. Я зробила це, тепер я знаю, що воно таке. Я поспішаю додому. «Ти занадто довго була у дантиста. — Була велика черга». Мати дивиться на мене з-за своїх терезів так пильно, що помиляється і неправильно розраховується з покупцем. Я піднімаюсь до себе, пригадую те, що розповідали мені інші дівчата, «я потім довго милася, треба було неодмінно помитися, а серце билосся, билосся». Я дивлюсь на себе в дзеркало і дивуюсь, що зовсім не змінилася.

Усе йде непогано, я більше не хочу, бажання перегоріло. Одне єдине побачення, і мене більше не мучить те, що досі не давало жити. В його погляді не було вогника власника, або я ще тоді не навчилася його бачити. Я бачила лише хлопця, який не дуже вмів спілкуватися з дівчатами. В його обличчі було щось братерське...

Сонце напекло мені обличчя, але земля піді мною ще прохолодна. Гуляючи зі своєю матір'ю за містом, я нерідко помічала ті туманні силуети. І от настав мій час. Ось воно. Велика дитяча мрія, сцена обіймів і поцілунків, те, що марилось, ось, воно відбувається зараз. Де те відчуття гріха, яке, як я вважала, мало виникнути. І де любов? Мені здавалося, що здибанка з хлопцем — це вінець усього. Наші портфелі поряд у траві, але жити разом, краще сказитися. Мене вперше лякає ідея шлюбу. Я виростаю, я очищаюся від бруду. З дурницями типу єдиного незрівнянного з любовних романів закінчено. Після Ремі будуть інші. Я з новою енергією заглиблююсь в науку, це класно, я складаю першу частину іспитів, щоб дістатися до філософії, яка має дати мені відповіді на запитання, які почали мене хвилювати після того, як кохання й чоловіки відійшли на задній план. Само собою, я читаю Сартра, Камю. Проблеми суконь та іншого мотлоху видаються мені жалюгідними. Нові книги відвертають мене від жіночих романів. Нехай ті книги написані чоловіками, нехай їхні герої — чоловіки, я не зважаю на це. Чим я буду в цьому житті, у рік отримання атестату я наївно вважаю, ніби відповідь на це питання не залежить від статі. Моє гасло тих років: Діяти так, щоб ніколи не шкодувати. Хто мене тому навчив? Це ще не Жид, я ще не знала про нього, так само як і не знала, що для дівчини це неможливо. Можна втекти від батьків на прогулянку з Ремі, щоб потім не шкодувати, що не скористалась шансом. Знайти якийсь привід і фурх! на побачення. Але що робити з цим бажанням, яке приходить тоді, коли спідниця заважає,

а обійми на другий місяць флірту не задовольняють. Мені хочеться йти далі. Йому також. Його рука не-сміливо повзе по моїй спині, це вперше, це вражає, в мене перехоплює подих, клацає застібка. А в романах, яких я більше не читаю, далі йде: «я поривчасто відштовхую його». Усі ці добрі поради доброчесним дівчатам розхитують мої принципи волелюбства, «Ніхто не поважає тих, хто дозволяє таке із собою робити», «коли вже розпочнеш, то потім не зупинишся», прийде невідворотна кара, доброчесні оповіданнячка з «Довіри» смердять пліснявою. Якби ще я була така, як Марина, яку хлопці називають «вхід до метро». Коли на майдані Бельгії з'являється її рудий кінський хвіст, всі регочуть, дивись, ось вона, Палісон! Дівчата теж регочуть. Протягом років я бачу, що всі нападають на сексуальну свободу жінки, і найзавзятіше це роблять саме жінки. Марина, яка спала хай навіть тільки з трьома, — шльондра. Це мене трошки непокоїть, чи не стану я також шльондрою в їхніх очах. Свобода веде до поганої репутації. Я не відчуваю в собі сил вважатися непристойною. Але я тоді ще не знала, що є цей милий безгрішний метод Огіно, коли просто треба занотовувати все до блокнота, до маленького календарика, і можна більш-менш безпечно заспокоювати цю німу штучку, вагіну з додатками, заховану так глибоко, ніби її й нема, проте завжди розкриту, наче дзьобик пташки. А поки що я не посвячена, і неможливо виміряти силу того страху. Всі грецькі й расінівські трагедії нуртують у моїй утробі. Доля в усій її абсурдності. Це сталося одного сонячного дня, життя закінчилося, весільний серпанок чи маленька валіза й дитя

на руках, сумна злиденна дорога. Бунт за Камю, всі філософські теорії свободи, все це нуль без палички. Поряд мовчазний друг, я люблю його, він іноді такий милий, і я не хочу з ним кохатися. Ні, я не боюся, що моє майбутнє закінчиться небуттям кожного двадцять восьмого дня. Саме тоді, у вісімнадцять років, я була, як ніколи, близько до статевої свободи і всепереможної чуттєвості. І тут я відкриваю для себе, що це неможливо. Перша відмінність, яку я відразу вбачаю, і яка призводить до відчаю, це те, що я не можу подолати сама себе. Хлопець вільний у своїх бажаннях, а ти, моя дівчино, маєш упиратися, такий закон. Ти маєш захищати своє поле битви від голови до п'ят, тобі не можна нападати. Здавайся тільки п'ядь за п'яддю. Кожен сеанс насолоди — це його перемога і твоя поразка. Мені не подобається така гра. Між нами, дівчатами, наші «падіння» розглядалися як ганебні, ні радості, ні гордості. Я знову хочу бути сама.

Спасенна. Моя юність помічена магічними словами, які допомагають мені жити, в них зосереджено все, це щось на кшталт практичної моральності. Спасенна. Не лише моя дівочість, цей німий злосчасний шмат плоті, я ніколи не переймаюсь його цінністю, ні його корисністю, це мій козирний туз, якщо мене звинуватять у чомусь страшному, то, щоб відбитися, я скажу: ні, перепрошую, я дівиця. Але яке то щастя ходити отак, без нікого, абсолютно самій по вулицях і безкарно дивитися на чоловіків, сміятися в класі справжнім сміхом, полишити ті дурні приглушені смішки, записочки під столом, усю цю жахливу сентиментальну дівчачу неприродність, коли йдеться

про хлопців. Минають тижні без банальних здибанок. Спасенна від залежності.

У мене нові прагнення, здати на бакалавра, по-слати подалі праведних сестер і скласти філософію для ліцею, я не хочу, щоб та клята релігія підірала мені. А ще я хочу до великого міста, до анонімого існування у великих старовинних будинках, Руан, місто-нагорода мого дитинства, місто-свято, можливо, стане місцем мого проживання. Я хочу поїхати подалі від цієї дрібної комерції, трактирного запаху, який в'ївся у стіни, від голосу, який зачаклував і час, і життя, і смерть. Чи є я досить сильною? Батько мовчить, а мати, подумавши, вигукує: «Їдь, якщо маєш охоту. Дочка не має бути прив'язана до матеріної спідниці».

Я склала на бакалавра, почала готуватися до отримання кімнати в дівочому гуртожитку в Руані. Брижита вийшла заміж. Ось вони вдвох сидять за столиком у кафе, вони прийшли до мене в гості після шлюбної подорожі. Я не знаю, що їм сказати, між самотньою дівчиною й подружжям немає нічого спільного. Все, що тільки можна, було сказано раніше, коли ми говорили про кохання і про хлопців, тепер усе це підтверджується фактами, і вона тільки задоволено посміхається. Я нетерпляче слухаю її, вони найняли помешкання, вона певний час попрацює, щоб заробити на меблі. Як робити лимонний сік і китову олію, пісні Маріано, і цей тип поряд із нею, який на запитання, що б ви хотіли випити, відповідає «дошової води». Як дотепно. Вона зрадила, тільки я точно не знаю, що саме, дитячі прагнення, дух пригоди. В ній щось ніби померкло, з'явилась

запопадливість, страх наговорити дурниць, бо він усе чує, дух стриманості молодого подружжя. Щоразу вони ніби помирали для мене, а я лишалася живою.

Але не до кінця спасенною. Для цього треба дивитися на всіх хлопців порожніми очима, забути жар свого і його тіла, дякую, Ремі, за твої дари. Через три місяці з'явився інший, потім те саме відчуття залежності. Я не сходжу з дороги свободи, я задоволена собою, я раніше на це не була здатна. Попереду — роки священного танцю й компромісів. Повно дівчат, яких місяцями бачиш самих, вони такі серйозні, горді, а одного дня вони затискаються з якимось типом по кутках, здивування, засудження, хто б міг таке подумати про них, а потім вони знову самі. Дивачки. І я була дивачкою.

Лицей, територія рівності, братерства, і, звичайно, свободи, як я собі думала до того, як туди потрапила. Ті двадцять шість дівчат у рожевих блузах були мені абсолютно чужими, чужішими, ніж усі хлопці, яких я зустрічала раніше у своєму маленькому містечку. Деякі схожі на хлопчаків-переростків, без будь-якого кокетства, але, скинувши форму, вони натягають на себе речі зі шкіри, стають гарненькі, із модними зачісками. Інші підмальовуються, носять, згідно з тогочасною модою, короткі й широкі спідниці, але завжди тримаються скромно. І всі вони дурні, як гуски, ніби з якої-небудь монастирської школи. В тому філософському класі здорові дівчата з прямим поглядом у блакитних блузах відмінниць. Двадцять шість героїнь із серії «Брижита, дівчинка моя» із Руана, Біореля, Мон-Сен-Еньян, із жодною я не була раніше знайома. Мене шокує, як вони легко виливають

бруд на всіх, зокрема на вчителів, і чомусь висміюють стипендіатку з нормандського села, яка розмовляє місцевим діалектом. Вони говорять про сексуальність мовою Фройда, дуже серйозно, без сміху, без непристойностей, здається, вони й не чули, що у світі є хлопці, і що, буває, з ними лягають до ліжка. Я відчуваю себе нечистою й гулящою поряд із ними. Я не можу оговтатись, в усіх тих першокурсниць неймовірні амбіції — стати психіатром або психологом. Перед їхньою рішучістю, їхньою впевненістю в успіху я була сповнена сумнівів, бо звикла працювати для знаків реальної вищості. Усі ми були однієї статі в тому ліцеї Жанни д'Арк, але всі ми були різного соціального походження, і мені здавалося, я ніколи не знайду поміж них справжньої подруги. Їхня роль у тому, що моє майбутнє видавалось мені непевним, була ще більшою, аніж роль хлопців. Якщо моя мати вчила мене: обирай собі за фах усе, що хочеш, йди до мети, то ті мадемуазелі з Біорея підтяли мені крила. Коли в суботу я приїздила додому, мені здавалося, що покупців у магазині ставало значно менше, супермаркет відбивав у нас клієнтів, я не знала, чи маю право багато хотіти від життя, бо вважала себе відповідальною за ті банки консервів, які припадали пиллом на полицях. Учитель, бібліотекар, дорога до цього довга й непевна. Вихователькою я зароблятиму гроші швидше. А ці дівчата з ліцею так впевнено вимовляли ті слова, ніби місця для них уже бережуть. Я бачу, що й між дівчатами є велика різниця. Серед цих я ніколи не знайду собі подруги.

Я знову верталася до бульвару л'Ізер до жіночого гуртожитку за сто тридцять франків на місяць разом

із їжею, це втричі менше за ціну шкіряного піджака. Стіл для ліцеїсток, стіл для технічних працівників, стіл для майбутніх перукаррок, ні презирства, ні ворожнечі, всім байдуже, хто ти. Тут усі посестри, бо всі з одного соціального прошарку. У своєму крихітному житловому відсіку я чую, як сусідка праворуч їсть печиво, а сусідка ліворуч соває шухляди, наспівуючи популярну тоді пісеньку. Буває, від тої тісноти я тікаю до вбиральні, лізу на унітаз, відчиняю квартиру. Гуркіт величезного Руана, сирени з порту, незліченні вогні. Туга самоти, таке іноді буває зі мною. Унизу, просто на вулиці, родини обідають, як на картинах. Жінка піднімає жалюзі, за якими вгадуються домашні рослини, крісла, спека. А мені треба читати «Критику чистого розуму». Вечірня хандра, про неї, здається, співає вісімнадцятилітній хлопець, і його пісня звернена прямо до мене, і мотив спотворює фрази Канта, і ти мимоволі думаєш, як було б добре послати подалі це навчання, знайти якусь простеньку роботу, працювати потихеньку, а потім одного дня здобути собі домашнє вогнище, не таке, як оце. В той момент категоричний імператив, екзистенціалізм і всі книжки Сімони де Бовуар мені абсолютно до одного місця. І, до того ж, наша викладачка філософії прекрасно собі одружена, отже, одного дня воно їй видалось «раціональним». А наступного дня я вважаю себе злочинно винною і готова ширяти у безмежних висях філософії, розмірковувати про імморальність душі, і одночасно загрузати в ідеалах жіночих журналів, а також прилаштуватися в цьому житті, зовсім як Брижитта. Але свідомо я цього не хочу. Я бачу на бульварі л'Ізер ледь старших дівчат із візочками, який несмак,

доля квочки, амеби. Травневий вечір, я разом зі своєю матір'ю вештаюсь під тентами великого промислового ярмарку. Вона нічого не купує, а мені нудно. Якийсь час ми йдемо мовчки. Що я роблю тут, перед цими кілометрами їдалень, спалень, пілососів, міксерів, демонстранти дурять клієнтів в усіх кутках, кидаючи яйця на чудо-пательні. Мене це не обходить. І раптом моя мати обертається до мене, тон на її обличчі тріскається, вона бліда від втоми, але очі сяють, вона посміхається мені: «Ти не переживай, у тебе згодом усе це буде!» Спочатку я не розумію, про що вона. Усе, все, рожева ванна, телевізор, міксер. Усе це не дістається самотнім, воно йде в комплекті з чоловіком і дітьми. Отже, й вона також думає про мене в цьому плані, щоб я не працювала, коли вивчусь. Мені сумно. Ми йдемо далі, під ногами пил проспектів, я ніби за якимись чудернацькими кулісами, де звалені атрибути інтер'єру кімнати, яка жахає мене, хоча вона стане моєю тільки згодом. Скільки суперечностей у цьому житті.

Ми, дівчата, які навчаються в ліцеї й живуть у гуртожитку, іноді збираємося у кімнаті втрьох або вчотирьох, їмо цукерки, сміємося, пліткуємо про викладачів, зачіски, канікули, романи. Настають хвилини божевільних веселощів з акробатичними стрибками через перегородки та бійками за шматочок шоколаду. Навкрути повно тіл, і всі регочуть. Вівіана лежить на ліжку поряд зі мною, вона регоче без причини, її очі зменшуються, проте збільшуються неймовірно червоні щоки. Голова Брижити десь за шафою, але мені байдуже, я хочу доторкнутися до її тіла. Тут я підводжуся, я хочу вийти з цієї гри. Мене більше

не цікавить тіло, так схоже на моє, мене нудить від гігієнічних серветок у відрі для сміття. Я не знаю, коли й чому мені перестало бути цікаво. Може, я просто не хочу збочень. Бодлер, прокляті жінки, мій страх у п'ятнадцять років.

Отже, знову хлопці. «Друга стаття» вмить остогидла. Особливо всі ці висновки, що шлюб це зло, а заразом і кохання з тим, хто розглядає вас як об'єкт. Дуже вартісна програма, особливо для тих, хто вчиться в ліцеї. Але де він, брат, як я його називала, з яким я б кохалася, не продаючи йому своє тіло, без усілякого там «ти маєш гарне волосся, а груди так собі», щоб усе було просто й весело. Щоб не боятися бути ославленою: «я її так відтрахав!», щоб були рівність і довіра. Чи десь літає той рідкісний птах, яких мало? Я добре тримаюсь, я чекаю на нього, але все йде чортзна-як, завжди та сама історія. Я вірила, що скоро знайду його, мого побратима, через тиждень, ну через місяць. А насправді потрапляла в шиті білими нитками пастки, ні, ти зовсім не той, ким видавався. Усе починалось однаково, я мала бути схожою на якусь актрису, як тебе звуть? тобі б пасувало ім'я Моніка, рядок поезії, Бодлер, Верлен, Превер, хтось із цієї трійці добре спрацьовує, щоб розпочати з дівчиною. Я доклала стільки зусиль, щоб бути чемною, щоб розуміти їхні смаки, щоб не ображати їх. Я стільки всього проковтнула, щоб повноцінно спілкуватися з ним, джаз, модерне малярство, навіть крики птахів в орнітологічному сенсі, навіть паломництва до Шартра, молитви, земні поклони, як це роблять като, себто католики. Я робила все, щоб приносити задоволення. І після цього всього він не хотів іти на той фільм,

який хотіла подивитись я, тільки на свій вестерн, а я йшла, куди хотіла, без нього. Отже, ніякої взаємоповаги. А я ще й моделювала своє тіло, як хотіли вони, ти мені подобаєшся в чорному, почепи шиньйон, тобі добре у фіалковій сукні. Зазвичай слухняна, як вівця, я раптом починала сперечатися, ставала агресивною, я хотіла дати їм зрозуміти, що я не жертва, я для тебе зробила все, шиньйон і все таке інше, а ти мене тягнеш на свої гівняні вестерни. Весь набір із репертуару дивачки. Все завершувалось дуже гірко з тим лжепобратимом.

А коли я була в ліцеї останній рік, світ хлопців уже не цікавив мене. Я жила значно важливішими пристрастями, ніж подобатись й вивищуватись. От-от підуть із мого життя гарячі шкільні деньки, дзвінки, вчителі, як непривітні, так і товариські, все, що тиснуло, але давало надію, а я ще не знала, чим хочу зайнятися в майбутньому. Спочатку я думала тільки про те, щоб вивчати право або, може, вчити мови, в будь-якому випадку продовжувати навчання. Але де саме? Медицина мене лякає, там забагато грецьких слів. Точні науки? Але що це мені дасть. Якщо не знаєш, чим корисніше займатися, краще зайнятись тим, що тебе цікавить. Я проглядаю документацію, де треба вчитися, щоб стати викладачем, скільки років, де можна спробувати отримати стипендію. Всі шляхи відкриті, тільки де вони? Ми з Хільдою на терасі кафе «Метрополь», кінець червня. Ця лялечка зі щирими очима жадібно їсть, це одна з таких собі фальшивих подружок, які липнуть до когось, щоб мати з ким піти купити диски або шарфики. Протягом кількох тижнів нас пов'язує

щось таке, що віддалено нагадує дружбу. Вона проводить своєю іронічною посмішкою і скляними очима всіх підряд, радіючи складеним іспитам та відпочинку незабаром на Лазурному Березі, вона коротко підстрижена а-ля Жан Себер. «Ти можеш собі уявити, каже вона радісно, я все склала, навіть і не сподівалась!» Вона, як і я, вважає, що це важливо, вибір кар'єри, але це так не узгоджується з її ніжною шийкою й грудьми, що шукають поглядів. Я відчуваю, що шкільні й професійні успіхи — то для неї плюс. Але що є справжнім щастям, так це бути Хільдою, розбещеною, мініатюрною, схожою на хлопця, і вона усім цим неодмінно скористається, щоб якнайуспішніше вийти заміж. Факультет, який вона вибирає, — це спосіб виграти час. Що мене в ту мить найбільшою мірою віддаляє від Хільди і від її радісної недбалості, це абсолютно різні матері, різні соціальні умови. Їх двоє. Моя мати, каже Хільда, вона так прасує, просто диво. Жінка біля вогнища просто в екстазі перед своєю донечкою, своєю лялькою. Вілла в передмісті Руана, спокійне життя. А моя мати прокладає дорогу грудьми, її слова: ти не можеш собі дозволити бути непотрібною, а її дрібна комерція, яка виростила мене, йде все важче, на ній окуляри, з'їдені окисом міді, це один з незримих подарунків від оцтового заводу. Ми в усьому по різні боки.

Жахливе літо суцільних вагань. Не медицина, відкиньмо цю спокусу, задовго вчитися, і, потім — за які гроші купити кабінет? Право? Куди воно приведе, і в мене ніяких зв'язків. Десь у середині липня мене раптом привабила кар'єра соціального працівника, вчительки неблагополучних дітей. Прийшов

час іти до інших, індивідуалізм — це лайно, за цей рік, поки вивчала філософію, я вся просмерділася пліснявою. Я вже бачила себе, як я ходитиму по бетонних нетрищах, оточена зграйками дітей, співаю з ними пісеньок. У боксі гуртожитку серед клацання валіз я сягаю вершин самовідданості. А потім ентузіазм згасає, у мене немає покликання, я пригнічена й неприкаяна. В центральному магазині я купую собі нову спідницю, дивлюсь на продавщиць в рожевих блузах, вони сміються весь час, пропонуючи мені купу спідниць. Звичайно, перед ними не стоїть необхідність вибору. Вони такі, як Хільда, тільки кількома сходинками нижче. Мати ясну дорогу, все одно, яку. В депресії я вертаюсь на вулицю Жанни д'Арк. У жовтні Хільда записалася на філологічний факультет. Я також. Найліпший середньостатистичний вибір для дівчини, і що цікаво, саме з дрібнобуржуазного середовища. Звичайно, там я зустріла і їх, дівчат із Мон-Сен-Еньян, які щебечуть в аудиторіях, свідомі того, що прийшли сюди розпалювати чоловічу частину студентства, моїх таємних ситуативних союзників проти них. Я записалася на цей факультет не для того, щоб якимось перебути цей дохлий час. Якщо для Хільди піти на цей факультет є природним ходом речей, то для мене це певний ризик. У цій аудиторії з амфітеатром ти невимушено погойдуюш папкою, маскуючи прихований пролетарський трем перед тим, що раптом твої амбіції виявляться більшими за здібності? Облиш, заспокойся, ти на правильному шляху, ти будеш викладачкою, яке солідне слово, жінка-переможниця, королева класу, її ненавидять або обожнюють, але до неї ніколи не байдужі.

Піднімаючись по амфітеатру до своєї лави, я обмацую атрибути мого нового життя. Це мій шанс, моя свобода. Треба тільки не зробити хибного кроку.

Нарешті вони поряд, жадані хлопці, вони також конспектують коментарі до «Федри». Нічим не кращі за нас, не розумніші. Звичайно, вони значно зухваліші, але це тоді, коли треба епатувати однокашників, а не перед лектором, срали вони на нього. Вони, як самі про себе кажуть, завжди готові нічого не робити, якщо й працювати, то в борделі, королі студентських кафешок, відважні перед дверима аудиторій і вельми помірковані, коли в ті двері вже увійшли, це одне з моїх відкриттів. Я бачила таких базікал, сміливців на скутері і сцикунів ув інших питаннях, я наївно вважала, що в університетах таких нема, дурепа. На заняттях з філософії, що їх проводив білявий асистент, кидаючи зверхній погляд на аудиторію, перш ніж повести мову про Буття і Час, мої сусіди по парті щось зосереджено писали й ніколи не ставили запитань, роблячи вигляд, ніби все розуміли. Та сама тиша на історії, жодного чоловічого голосу, вони, либонь, зірвалися ще під час грубих жартів у коридорі, тільки урочистий голос лектора, вони, так само, як і дівчата, бояться, що їх, боронь Боже, про щось спитають. Єдине, де вони попереду, то це відповідаючи першими на іспиті. Для пасивних і для конформістів рівність статей створює ідеальні умови. Я відкриваю для себе, що є так звані студії для жінок і студії для чоловіків, «література, мова, це тільки для дівуль», вживається саме це слово. «А для чоловіків краще зайнятися точними науками», мене

в цьому переконує дівчина. Я не розумію, чому, навіщо так наполягають на тій різниці, якої я не відчуваю? Я чую дивні фрази, «літературна творчість нагадує еякуляцію», це говорить викладач літератури в рамках курсу, присвяченого Пегі, «всі критики ні на що не здатні», це з вуст асистента кафедри філософії, писання у сто разів збільшує чоловічу статеву активність, але я ніяк не можу в'їхати, якщо літературна творчість — це оргазм, то чому саме чоловічий? і коли Елюар писав «я беру життя, як чоловік бере жінку», я думала, а як бути мені? Нехай чоловіки принижують нас, весь час іменуючи дівулями або бабами, то чому я не можу мати собі аналогічний вокабуляр, і я ділила їх на мужиків і мудаків, не доганяючи до кінця усього сенсу тих слів. Варто відзначити, мужиками я називала тих, хто з бабою, а мудаками називала диваків. Ті, хто сидів поряд в аудиторіях, із ким обідала в студентських кафе, мої однокурсники, мої попутники, ні до кого я не потрапляла в залежність довше, ніж на три тижні. Вони вписувались у краєвид моєї свободи.

Чотири роки. Період «перед тим, як».

Перед тим, як я щодня штовхаю попереду себе візочок у супермаркеті з купою продуктів на вечерю, а також заощаджую кошти на нову тахту, на програвач, на хату. Коли поряд зі мною на пляжі це маленьке відерце з лопаткою, друзі, яких більше не побачу, довідник споживача, щоб не нажухали, жиго, яке він любить над усе і довгий список утрачених свобод. А до того був період, коли, буває, обідаєш якимось йогуртом, за півгодини збираєш валізи перед

непередбачуваною поїздкою на вікенд, коли можеш розмовляти всю ніч. Усю неділю можеш провести в ліжку з книгою. Розслабитися в кафе, спостерігаючи, як незнайомі люди заходять і виходять, відчути, що перебуваєш у вирі анонімних існувань, коли можеш нічого не брати до голови, якщо в тебе хандра. Період, коли проблеми справжніх дорослих видаються нікчемними, мало не смішними. Коли не думаєш про сплату податків, про місце на цвинтарі, про ціну біфштекса в ресторані та прогноз погоди. Коли ще життя не дихає в спину. Всі дівчата мали цей період, довший чи коротший, більш чи менш інтенсивний, який чомусь не заведено згадувати з ностальгією. Який сором! Насмілитися плакати за тим егоїстичним періодом існування, коли ні за кого не несеш відповідальності, крім себе, період сумнівний та інфантильний. Життя самотньої дівчини не має коріння, воно не відбивається ні в піснях, ні у фольклорі, його просто нема. Це непотрібний етап життя.

Для мене це чотири роки, коли я з головою поринула у вир усього: зустрічей, розмов, книг, знайомств. Студентка, і навіть стипендіатка, це був просто сон, апофеоз свободи й егоїзму. Кімната далеко від родини, вільний графік занять, можна їсти, а можна й не їсти, плентатись до університетської їдальні або цього дня тільки пити чай у ліжку, читаючи Кафку. Розкіш потеревенити з чиеюсь матір'ю, думка якої мені байдужа, і довідатися від неї, що я горласта й нежіночна, ось тоді в моєму житті починають з'являтися оті ніжні матері, як, наприклад, матінка Хільди, яка плаче від усіякої дурниці, це

справжній тягар — весь час стежити, аби випадково чогось не бовкнути, щоб отака не почала стогнати. А моя розпитує мене жадібно й наївно про те, як іде моє нове життя, тицяє мені в руку двадцять франків, якщо тобі, раптом, щось треба, книжки там, поїсти в кафе... Звичайно, інших бажань у мене не може бути. Купити, мати — це не мої слова. Вулиця Буке, я підводжу голову до високих буржуазних будинків зі старовинними фіранками. Лад і нерухомість, але це чистий декор, воно не має до мене ніякого відношення. Мене цікавлять місця, де живуть і рухаються, місця, де призначають зустрічі, аудиторії, зали чекань, кафе, вокзали, бібліотеки, кінотеатри, звідки я вертаюсь до абсолютної тиші моєї кімнати. Чудова альтернатива. Вранці я бачу жінок, які викручують ганчірки, весь час протираючи вікна, виносять сміття. Я не ставлю запитань, їхні честноти стали часткою чужого ритуалу в моєму житті. Що може зробити мені жінка з дитячим візочком, коли, гучно базікаючи з приятельками, я неспішно йду на заняття. Бай-дуже й машинально дати їй дорогу на тротуарі. Вона, як і всі одружені жінки з дітьми, є частиною мертвого всесвіту. Іноді я купую в бакалії біля вокзалу півлітра молока, два йогурти, багет. Мені незручно й ніяково: добре пам'ятаючи магазин моєї матері, я знаю, що такі покупці, як я, завжди намагаються проскочити якнайшвидше. Мої покупки добре вміщаються під пахвою, я поспішаю дати дорогу матерям родин та їхнім солідним покупкам, вийшовши з крамниці, я радісно вдихаю повітря вулиці. В ту мить я готова присягнути, що так звана жіноча доля ніколи не стане моєю.

Картинки моїх відкриттів і моєї свободи того періоду, я довільно перебираю їх, вони немов кіно, прокручене спереду назад, вулиці, площі, морські узбережжя, спальні. Не було ні кухонь, ні домашніх обідів. Я лежу в ліжку. Книга, «Хвилі». Та сама сцена, тільки книга інша: «Злочин і кара». Червень, іспити минули, я йду вулицею Жанни д'Арк, зворушливий запах літніх кав'ярень, площа Вердель, я сперечаюсь із Хільдою, завязаті тральщики є частиною весни й щастя закінчення навчального року. Або я виходжу з автобуса, який привіз мене до околиці Руана, де здаються будиночки, я стукаю у двері, жінки знімають фартухи, пропускають мене до вмебльованої вітальні, відштовхуючи дітей. Вас влаштовує число кімнат? Вам потрібна лоджія? Вони показують мені будиночки, розхвалюють їхні вигоди, а в самих руки трусяться від житейської туги. Я обираю собі найдешевший варіант без лоджії й без комори, а на незаконні кошти їду до Іспанії з подругою і до Рима сама. В Ескуралі німці цілують могилу Дон-Жуана. На сусідній вуличці я зустрічаю його, в нього сині очі. Після тої зустрічі в Мадриді ввечері, в туалеті в кінці коридору в готелі без зірок, я лізу на унітаз, так само, як робила це колись у жіночому гуртожитку. Маленький квадратик неба між мурів внутрішнього подвір'я, гомін міста, але мене це більше не хвилює, прощавай, дон Жуане, можливо, до наступного року в Ескуралі. В Римі я щоранку підстрибом збігаю зі сходів, жінка при вході продає квиточки, сидячи під склепінням зі своєю онукою, я кажу *buon giorno*, і біжу до фонтана Треві, п'яцца Навоне. Це десь там, на тому боці,

я точно не знаю, де, я весь час кажу buon giorno дівчатам, які збігають із сходів.

Поетизуй, поетизуй, роби велике кіно із проведів своєї свободи. Це правда, що я любила своє життя, коли, дивлячись у майбутнє, не відчувала безнадії. Мені ніколи не було нудно. І це правда, що я вже тоді бачила шлюб в усій його неприхованій красі, коли ми були збиралися з подругами-студентками, то завжди говорили всю правду про ту велику їбню, треба тільки бачити посоловілі пики подружжя, коли вони їдять у ресторані, вони жеруть і навіть не розмовляють, наче мумії. Коли Елен, ліценціат з філософії, говорила, що це зло неunikне для того, щоб мати дітей, я думала, що в неї в голові дивні ідеї, безглузді аргументи. Мені було до одного місця, чи материнство буде з чоловіком, чи без нього. Мене завжди дратувало, як всі вони хвалилися, що вміють добре шити, прасувати без жодної зайвої зморшки, пишалися тим, що мали не тільки інтелект, моя гордість з приводу шоколадного мусу зникла разом з Брижитою, обидві мені однаково остогидли.

Я жила так само, як і хлопець-студент мого віку, який викручується, як може, на гроші, які йому платить держава, скромна допомога від батьків, baby-sitting та інша тимчасова праця, кіно, ліжко, танці, екзамени, він також вважав би, що одруження — це дурне. Схоже, але не зовсім. Я знаю дуже добре, що я не з породи тих сильних жінок, які поведуть дипломатичні переговори зі своєю долею. Завжди все так дивно виходить із цими чоловіками. Скаутське приятелювання, щира дружба, ясні очі, мені іноді потрібно дуже мало, якісь дискусії, обличчя біля

лампи в бібліотеці, коли особа чоловічої статі стає особливо привабливою. Дурна думка, необхідність подобатись, завжди бути заведеною, треба «щоб у цих типів усе стояло», каже Хільда, завжди кокетлива, хоча ніколи не стурбована, але це якась необхідна вимога, якийсь макіавеллізм, постійно культивувати жіночу таємницю видавалося мені дуже втомливим і забирало час від думок над іншими питаннями. Я, звичайно, занадто «легка», але я завжди зупиняюсь на півдорозі. Гійом-медик спокійно й невимушено розповідає нам у своїй кімнаті, обвішаній жінками Модільяні, що є два типи дівчат: релаксні та хитродупі. Перші лягають, другі — ні. Він не від того, щоб перетворити мене із хитродупої у релаксну, бо моя цнота вже давно «смердить», то річ нездорова, яка врешті-решт перетворюється на лайно. Мені було начхати на той шматочок плоті, який не дає всунути тампакс, але та мова... Таємниці йдуть від рота до вух з джерел, точніших за японський календар. І треба чути цих крутих студентів права, які насміхаються в кафетерії: моя бабонька краде вечорами гумовий предмет, а вранці миє його у фонтані. Масштаби сексуальної свободи нібито вражають. Між хлопцями й дівчатами, які збираються на майдані університетського містечка, невелика різниця. Але дівчата згодом міняються, бо так «недобре» для дівчини, а що саме добре? де його шукати? як знайти? Я нічим не виділяюсь з-поміж інших. Любовні історії дівчат з університетського містечка були ще гірші за листи до жіночих журналів. Елен, королева філософських концепцій, лікувалась від любовних печалей за допомогою дурних побачень. Ізабель втратила

розум від типа, який ніколи не звертав на неї уваги, вона ридає просто на вулиці і не може прийти до тями. Вся плутанина безпорадних серіалів, прикрашена піснями Брея, Ферре, а також Азнавур і навіть Жана-Клода Паскаля роз'ятрює серця. Від романтизму до легковірності всіх рівнів. Мені кажуть, що я «автентична», яка честь. До того ж є й ті, хто заздрить мені, не варто запрошувати її, вона занадто позитивна. Зубрили, інтелектуалки, це добре, але не занадто, це добре на десерт, але є й основні страви. Наївні простачки також в ціні на нашому курсі, одна з них здивовано роздивляється штучку, яку я придбала для підкручування вії, ця дівчинка робить бульки з жуйки, погойдує сумочкою, вона дражнить хлопців, колекціонує фота артистів і патрони від помади. Вивчення причин революцій, особа і час, дуже добре, стати вчителем, гаразд, але треба ще й зберігати фемініність, скажи, мені пасує ця зачіска, без лаку це жахливо, позич мені на цю вечірку свою блузу. Складається враження, що все йде, як заведено, і що навіть з позицій інтелекту наші ролі визначені наперед. Або так, або самота, проблема завжди та сама. Огидна правда, про це завжди мовчать, дівчина завжди принижена, вона завжди в усьому винна, вона все це заслужила, вона відповідальна за все, і за відсутність цноти, і за відсутність статевого досвіду, і за свою незаплановану вагітність. І ці сороміцькі літанії: «Якби ти знала, що він від мене хотів!» До нас доходить відгомін жахливих історій: Мішель, яку завжди бачили з Машеном, пішла з життя, напившись барбітурату, а Жанетта, ну просто відро крові, в неї були близнята, пошепки повідомлялися деталі

про відро мильної води. Рятунку нема. Чоловік, паскуда, на волі, йому все байдуже, так співається в пісні, і всі ми з цим згодні.

І якими абсурдними на цьому тлі видаються мрії, що він десь все-таки існує, не таке лайно, як всі решта, що ти не потрапиш у пастку, що існує божевільне кохання, твоє сюрреалістичне призначення, я йду вглиб, і там на мене чекає чоловік, який не потягне мене до пастки і позбавить усіх принижень. Вілла Боргезе, різні психи підморгують мені з-за статуй, п'яцца Венеція, у керівника групи буде інсульт, чому ти не хочеш, у тебе місячні? Ми з подругою в саду Прадо, до нас чіпляються чоловіки-пси. Ось чоловік, який захистить мене від усього, так, це він. Збігає час, курс пропедевтики, перший, другий рік, невдовзі я стану викладачем. Дівчата відкрито гуляють попід руку з хлопцями, вони горді своїм відривом від нас, своєю обізнаністю, вони одружені. Я трохи зневажаю їх. Родичі питають мене: а де твій наречений? Батьки обурюються: вона вчиться, і потім, їй і так добре. Але ця формула нічого не прояснює, це так, для відмазки, для відписки, спосіб захистити дивну поведінку. Завжди хтось кидає мені просто в обличчя: «Ти ж не хочеш лишитися старою дівою!» Це підколка, прихований удар. Я не діва. Я молода неодружена дівчина, невизначене існування. Що в тебе хорошого, куди ти їдеш на канікули, тобі замала ця сукня, вони просто не знають, про що можна говорити з незаміжньою дівчиною, інша справа, коли є чоловік, діти, квартира, машина, яку треба мити, меблі, тоді є тема для розмови. Доки я це буду терпіти? І от вже мені самій моє існування видається якимось

несерйозним. Вечірня туга, темна автостоянка під вікнами студентського гуртожитку. Або сидіти в літньому кафе у світлі неону разом із марудними побляклими двадцятидвохлітніми приятелями. Самота, дочка жалюгідності. Все це дуже добре, безсонні ночі, цибулевий суп на світанку на березі Сени, baby-sitting, молодіжні бази відпочинку, невпорядковане життя. Але приходиш до того, що вся ця воля веде в нікуди. Я роздаю листівки біля виходу з кафе, зараз я йду на антивоєнний мітинг, але все це схоже на те, ніби я працюю якоюсь статисткою. Я ніби «течу», цим дивним слівцем дівчата називають той кількадекільнітний стан, коли ти випадаєш із нормального буття, відчуття непевності, нереальності. Авта їдуть по вулиці Жанни д'Арк, я маневрую в людському потоці, у вирі житті, де мені немає місця. Більше не текти, іти ногами по цій землі, я приходжу до думки, що, якби поряд зі мною був чоловік, всі мої дії, навіть незначні, вставати вранці, готувати сніданок, стали б значущими і солодкими.

Я знаю його лише один день. Друзі й подруги казали мені, що то не дуже добра тактика, треба його трошки помучити. Але ж ні, любити, це бути впевненою: вдруге такого моменту не буде, я не знаю, хто це сказав, але цю фразу я знаю від ранньої юності, наступного дня я їхала до Італії, в мене не було часу чекати кращого моменту. Кохатися чи ні в ту ніч — питання не стояло. Це справжня любов. Він — мій кровний побратим. Дефлорація, позбавлення дівочості — ці слова не можуть назвати те, що відбулося. Сміх і згода, слова свободи, нарешті. Лампа цього готелю в Альпах горіла всю ніч у своєму дерев'яному

плафоні. Вранці йшов дощ. Тижні безнадії поміж італійських пам'яток. Коли зі светра, в якому я була тієї ночі, вивітрився запах тютюну й поту, я заплакала.

А згодом потяг зупинився в Болоньї о п'ятій ранку, і мене вразив такий самий світанок, який був одного разу в мої дванадцять років. Мені добре в цьому світі. Заводи мріють у синяві, чутно гуркіт. Я сама, я вільна, я відкриваю нову сторінку, ніщо мені не завадить. Ще трохи, і ми вже разом у кімнаті з кривими свічадами, неподалік від Стасіоне Сентрале. На автошляху зупиняємо машини.

Протягом тривалого часу ми не призначали побачень в одному й тому самому місці двічі. Зустрічалися у вокзальному буфеті, біля входу в міський парк. Нумери готелю, двадцять франків за ніч, досить дорого. Мандрівне кохання, мені вже більше нічого не подобається, починається меланхолія. Знову кімната, яку я в майбутньому згадуватиму, я не певна, що ми маємо бути разом. Щодня я повторюю собі, треба сказати йому чао, зберігаючи видимість свободи. Я пишу дипломну роботу про сюрреалізм. Любов, свобода. Збудливе враження, що моє життя також сюрреалістичне. Ми обоє закінчуємо навчання у містах, які знаходяться на відстані шестисот кілометрів. Нічого не змінилося ні в його, ні в моєму житті поза нашими зустрічами, які завжди нагадують якусь авантюру. Біль у спині в купе без матраца в нічному потязі Париж-Бордо стає для мене прелюдією свята. Шорсткі жовтневі ранки, офіціант кафе «Нью-Йорк» розставляє стільці по терасі, стоїть запах кави, ти приходиш до пам'яті перед великою чашкою кави з вершками і булочкою. Казка. Кіно. «Страсті за

святим Матвієм», ми разом у ліжку. Ми в знайомій кімнаті. Знайомій лише для нього, я сюди тільки приїхала. Канікули, ніякої роботи, майже весь час ми разом, але іноді він відвідує якісь важливі для нього лекції. У той час я ходжу по місту, де нікого не знаю. Це місто для мене пов'язане з насолодою й лише насолодою, натомість в Руані я складаю іспити. Бордо-кохання, Бордо-нагорода, я чужа на вулиці Фондодеж, на вулиці Труа-Коніль, в потязі, яким їду назад, все це пов'язано з ним. Ревнощі, сварки, напівзаповнена валіза, це часто, але це не нищить свята кількох днів, я везу з собою тільки гарні спогади.

Він тримає мою руку в кафе біля вокзалу Сен-Жан. Set me free, звільни мене, стогне Рец Чарлз. Очевидно, це єдине правило моральності. Я дивлюсь на людей на вулиці, йдуть дівчата. Їм нічого не заборонено, але в цьому натовпі є те зло, через котре обираєш несвободу, яка намагається пропонувати свої верхогір'я. Вокзали завжди жахають мене.

Моє віддзеркалення у свічаді. Я задоволена. Але у двадцять два роки за реальним обличчям мріє інше, уявне, жахливе, зів'яла шкіра, застигли риси. Старість дорівнює огиді дорівнює самоті.

І постійно ті цілком природні питання, зовні невинні, ну, як у тебе з ним? Чи ти розраховуєш на шлюб? Розчарування моїх батьків перед непевністю ситуації, «нам хотілося б знати, до чого ви прийдете». Кохання має неодмінно кудись приходити. Їхній німий біль. Наскільки було б приємніше і спокійніше для них, аби та історія привела до логічного завершення, оголошення в газеті, питання, на які

відповідаєш з гордістю, молодий чоловік з Бордо, скоро стане викладачем, церква, мерія, справи йдуть «добре», онуки. Я позбавляла їх традиційних очікувань. Горе моєї матері, коли вона дізнається, ти спиш з ним, якщо так піде далі, ти занапастиш своє життя. Вона перечитала тонни романів, де спокушені дівчата заміж не виходять, лишаються покинуті з дитиною на руках. Смертельна боротьба між нами триває тижнями. Я ще тоді не знаю, що в той час, як мене підштовхують позбутися моєї свободи, його батьки розігрують інший сценарій, загалом, той самий, де, одначе, все навпаки: «Ти ще маєш достатньо часу, щоб не потрапляти в залежність! не дозволяй підчепити себе на гачок!» — ось як плекається свобода самців.

Жовтнева екзаменаційна сесія закінчується, над бульваром Віктора Гюго ніжне сине небо, як завжди, ми п'ємо сік в каварні «Монтень». Він дивиться на вулицю, потягується, розрівнює свою світлу бороду. Раптом він говорить: «Камю казав, любити когось — означає захотіти старітися разом з ним. Так воно і є. Як ти гадаєш?» Я зітхаю. «Нам варто одружитися, ти так не думаєш?» Від тої ніжності я вся враз розм'якаю у своєму плетеному кріслі, пам'ятаю ту мою радість, замасковану банальним «треба подумати». Наше майбутнє і навіть наша старість будуть такими, як цей золотий день. Вона сяятиме далекою поезією, ніжною, як ця фраза з Камю. Старітися разом, яка благодать раптом зійшла на мене, часточкою ясної думки.

Одруження, що це може бути таке? Уявімо собі той вечір. Ми закінчимо навчання, я матиму роботу в ліцеї, він у якій-небудь конторі, спочатку ми житимемо на квартирі, наскладаємо трошки грошей. Далі наша уява не працювала. То був проект, який не повинен змінювати наше життя, хіба що трохи, ми й надалі робитимемо те саме і любитимемо те саме: він музику, я літературу. Бачиться єдина проблема — це вірність, бо він уже одного разу попався на цьому ділі. І ще одне лякає — загроза весь час бачити ту саму пику, це, так би мовити, загальні місця шлюбу. Але, заспокоювало звичне «а як же без цього? куди від цього подінешся?» якщо навіть і відчуваєш себе не створеним для цього.

Час сумнівів прийшов дуже швидко до обох. З одного боку, сам проект шлюбу видається дуже сумнівним, це авантюра, все одно, що автостопом їхати до Данії, але, якщо цього не зробити, буде ще гірше. Треба бути дуже певним, що ви напрочуд підходите одне одному, що ви не помилились. А з іншого боку думаєш, що, можливо, наші печалі від нашої непевності, позбутися її, для цього є парі Паскаля, укласти шлюб, а потім буде видно. Мое боягузтво, о сором, в останні дні кохання я хочу, щоб моя утроба стала пасткою і зробила вибір за мене. Кохатися, як витягати карти з колоди, коли ворожиш про майбутнє.

Але тоді я нехтувала тими ознаками, які реально вказували на те, яким буде моє майбутнє. Я працювала над дипломною з сюрреалізму в міській бібліотеці Руана, виходила з неї, перетинала майдан Вердель, — було тепло, на ставку з'явилися лебеді, і раптом усвідомлювала, що це останні тижні життя самотньої

дівчини, коли я вільна йти туди, куди хочу, можу не обідати, можу працювати у своїй кімнаті, і мене ніхто не потурбує. Я свідома, що хочу позбутися самоти. Можливо, зняти невеличке помешкання на двох. А він хоче, щоб ми щодня обідали вдома. Мені не дають спокою різні образи. Врешті-решт, всі приходять до звичайного життя. Але я стримую себе, мені соромно, це, мабуть, ідеї егоїстки, стурбованої виключно своєю малою персоною, це погане виховання. Одного дня він втомлений після роботи, може, поїмо вдома, щоб не йти до кафе? На бульварі Віктора Гюго шоста вечора, всі жінки злагоджено йдуть повз кафе «Монтень» до супермаркету, у них усіх в голові одне: вечерея, можливо, на чотири персони, і в усіх різні смаки. Що їм робити? І юрма жінок штовхається біля полиць, а я тиняюсь поміж них, не знаючи, що купити. Крім заморожених шніцелів, яєць і супів у пакетах, я не знаю, що ще можна швиденько зготувати. Щоб приготувати те, що він любить, — огірки, картоплю фрі, шоколадний мус — мені потрібні будуть години. Я готова розревітися перед цими горами жрачки, яка мене зовсім не надихає. Я сюди ніколи не ходила. Я не хочу цього життя між покупками і кухнею. Чому він не пішов зі мною? Врешті-решт я купила лотаринзькі квіші, сир і горошок. Він собі слухає музику. Він просто випромінює хлоп'ячу радість. Горошок виявився зам'яким. «Тебе нажухали». Я ненавиджу його. Я не вийду за нього заміж! Наступного дня ми пішли до університетської їдальні, і я все забула. Я борюся зі своїми страхами й поганими передчуттями. Звичайно, якщо живеш не сама, у тебе менше свободи, менше вільного часу,

треба буде трошки зайнятися господарством. Ти, маленька конячка, чого ти форкаєш, всі дівчата справляються з цим, вони вміють все узгодити, весь час посміхаються і не роблять з цього трагедії. Я переконувала себе, що, коли ми одружимося, я звільнюся від самої себе з усіма своїми одвічними сумнівами й непотрібними запитаннями. Що я досягну рівноваги. Чоловік, міцне плече, джерело відповідей на питання, які так мучать жінку, але коли вона вийде заміж, він ліквідує її метафізику, заспокоїть її, мнуть навіть прищики; щоб не плакати, я сміюся, я, дурна, вірю в це. Шлюб, «завершення», я йду. Іноді мені здається, що він егоїст, йому байдуже все, що подобається мені, я читаю його книги з соціології, але він ніколи не розкриває моїх. Йому все одно, Бретон чи Арагон. Але мені допомагає одвічна жіноча мудрість: «Всі чоловіки егоїсти». Плюс моральні принципи: «Прийми іншого у свій світ», всі дискурси можна узгодити, варто лише захотіти.

У нього трапляються раптові напади поганого гумору, кризові стани агресивності, які мало не призводять до розриву. Перша година. Примирення. Ми святкуємо його в «Монтені» за соком. Він посміхається мені: «Все буде гаразд».

Настала тремка і метушлива пора останніх тижнів. Публікації, вечірки, візит до лікаря, сукня, каструлі, млинок для кави. Все це чудово, але я не встигла подати на червневу сесію дипломну роботу. Хоча це одруження не більше, ніж формальність, ніяких витрат, ніякого весілля, тільки батьки і свідки, це фальшивка і несмак, обід і довга сукня, гаразд, все це для фраєрів та піжонів. Просто данина вимогам

суспільства, ми це робимо для батьків, і навіть кюре для них, «вони б так страждали», і контракт у нотаря. Але, увага, це лише комедія, тут можна здохнути зі сміху, яка з того може бути користь. В цій державі, де тріумфує розум, складається таке враження, що тут одружуються лише для того, щоб порозважатися. Це виглядало зовсім не сумно. Коли бачиш усю цю чергу шлюбних пар у суботу вранці в мерії, п'ятнадцять хвилин, проходьте, хто наступний? коли чуєш ці сто разів повторені слова, то все це звучить як театр, чи хочете ви взяти собі за дружину, а потім бігцем до церкви, де новий цирк, присутні всього десять осіб, де треба буде повторити те саме, але в святій обстановці. Це відбувається у каплиці, дуже тісно, шлюбна обручка, яку він одягає мені на палець, не налазить, кюре нервує, сценарій напучування дає збій. Триває гра рук, не йде, врешті-решт обручка одягається на мізинець. Обід в ресторані не менш дивний, смачний обід для людей, які не знають одне одного. І вони такі різні. Мій батько, здається, здійснив мрію всього свого життя. Він самовіддано їсть лангусту, мати говорить. А навпроти все навпаки, там пан батько такий солідний, такий значущий, такий природний володар, із керівних кадрів, бере на себе роль голови усіх розмов за столом, а мати, вся така делікатна, обвішана прикрасами, вона не дримає, а слухає свого чоловіка і пирскає від його дотепів. Він попередив мене: ти побачиш, моя мати чарівна. Фраза, яку я часто чула стосовно матерів, тут особливо впадає у вічі, жінка, яка й справді нездатна нікому перечити; з яким тактом вона дивиться на свого чоловіка, хіба що скаже: Робере, ти перебільшуєш.

Поряд з нею я щось на кшталт неотесаної колоди, ніби ми з нею різних статей. Ніколи б не подумала, що ми колись зможемо поріднитися із тим подружжям.

Ми на березі Сени, навколо купи квітів, на терасі ресторану видовжуються тіні. Вдалині чорніє ліс Бротон. Колись сюди, в Кодебек, мене водила моя мати. Тоді, маленькою дівчинкою, я бачила його з іншого боку. І ось я знову тут. Як би це не було смішно, але я одружена. Він палить поряд зі мною. Вдалині чується дзвін. Мати місячні, кохатися, без цього не можна, але виходити заміж? Те, що тільки-но відбулося, гірко з'їсти, шкода кинути, але ці події навіюють романтичний сон. Один з тих днів, про які знаєш: їхній сенс розкриється тільки згодом.

Ми їдемо по Бордо в старому авті. Починається наше майбутнє. Звичайно, машину веде він, одна з детальок, тобі також хочеться сісти за кермо, він пропонує, будь ласка, ніби це примха розбещеної дитини. Я із розумним виглядом відмовляюсь. На початку нашого шлюбу це мене не гнітить. Навпаки. Неймовірна легкість. Вимовляти «мій чоловік». Чути «моя дружина», це потішно, це непристойно, я уникаю слова «чоловік», а він нерідко каже «моя жінка», він мій брат, друг, і чим далі, тим ближчий. Мое ім'я, те, яке я колись вчилася писати, перше слово, яке мої батьки вивчили мене писати без помилок, те, яке всюди означало мене, і в списку гірших, і в списку кращих, він так легко видихає його. Коли я чую інше, його ім'я, я вагаюсь кілька секунд, перш ніж відгукнутися. Протягом місяця я існую між цими двома іменами, все йде безболісно, просто надзвичайно.

В якому домі я житиму, в хижці, в землянці, в замку, в палаці, як питає дитячий віршик. Поки що на палац немає грошей. Це буде хижка покращеного зразка, тобто недорога мебльована кімната. В Бордо липнева спека, авто стрибає по бруківці, везучи все наше добро на задньому сидінні: кришки, каструлі, програвач, друкарська машинка. Ми заїжджаємо в тінисті вулички, щоб охолонути після розжареної еспланади, страшне родео між світлом і тінню, щоб досягти нашого пристановища. Гра в одруження вже не видається такою веселою. Платня за житло величезна, а саме житло огидне, брудне. Але коли тобі трохи більше двадцяти, коли на вулиці така спека, що аж лється піт, то відчуваєш себе переможцем, коли відмовляєшся від житла, вмєбльованого різношерстими шафами, в одному з великих чорних будинків. Ми нарешті оселились у передмісті в невеличкому будиночку. Я відчуваю щем жалю, я хотіла жити у кварталах, прилеглих до університетського містечка, де поряд бібліотека, кафе і, раптом ми так далеко від усього цього. У нас тихо, багато квітів. Як добре тут оселитися, постелити джутову скатертину, встановити програвач, перша платівка, обстежити кухню, випробувати газ. Тут можна просто вмерти зі сміху від цих розрізнених меблів рококо, цей мотлох, який вже хтось звідкись викинув. Перші місяці після одруження це наче дитинство, яке повернулося. Я копіювала жести одружених жінок. «Два біфштекси», пом'якші, додаю я, бо мені здається, що саме так говорять матері родин, я сподіваюсь, мене ніхто не бачить, адже я ні чорта не знаю про м'ясо. Я змушую себе позбутись юнацьких звичок, коли роблю

покупки. Обід, це так мило. Помідори іскряться, коли їх смажиш у томаті, стоїть ніжний запах підрум'яненої картоплі, кохання стає ніжнішим, у маленькій кухні з голландським інтер'єром мир і гармонія. Помити посуд, це лише дві тарілки й пательня, значно менше клопоту, ніж Білосніжка мала в будинку гномів, і ти вільна до наступної трапези. Але столик для приготування їжі вкривається кіптявою, під меблями накопичується пил, ліжка стоять незастелені. Іноді вмикається пилосос, це робить хазяїн дому, не висловлюючи великого незадоволення. Ми разом ходимо до супермаркету, в нас небагато грошей, ми сміємося, нам здається, що ми обоє дуже досвідчені. Хто там що розповідає про поневолення жінки, мені здається, моє попереднє життя продовжується, тільки поряд зі мною є він. «Друга стаття» є доповненням до його колекції платівок!

Один, три місяці ми одружені, ми повернулися до університету, я викладаю курс латини. Довгими вечорами ми працюємо разом у великій залі. Які ми серйозні й тендітні, зворушлива картина молодого модерно-інтелектуального подружжя. Хіба зміг би він розніжити мене, аби я сама того не хотіла, аби я сама не в'язнула в тому солодкому болоті. Якби я сама не здавала позиції. Гаразд, я працюю. Ла Брюйер і Верлен в одній кімнаті з ним, за два метри один від одного. Поряд нова каstrуля-скороварка, весільний подарунок, вона така чудова, співає на газі. Поряд пронизливий годинник з боєм, ще один подарунок. Далі подібність закінчується. Один з нас підводиться, зменшує вогонь під каstrулею, чекає, поки шалене кипіння стихає, мішає юшку,

а потім повертається до своїх книжок, довго шукаючи, на якому місці урвалася думка. Це я. Ось вона, різниця.

Університетські їдальні влітку не працюють. Вдень і ввечері я лишаюся сама з каструлями. Я не знаю, що ще приготувати йому, крім ескалопа в борошні та шоколадного мусу. Жоден з нас не любляв допомагати матінці готувати їжу. Чому ж тільки я маю опановувати приготування курки, витрачаючи на це стільки часу, сама чистити баклажани й огірки, сама заглиблюватись у кулінарну книгу, чистити моркву, мити посуд, доки він здійснює своє конституційне право на відпочинок! В ім'я якої вищості? Я згадую свого батька на кухні. Він подихає зі сміху: «ти можеш уявити мене у фартусі на кухні? Мені не підходить стиль твого батька!» Я відчуваю себе приниженою. Це звучить так, ніби мої батьки — пара дегенератів. Ні, я бачила не багатьох чоловіків, які б чистили картоплю. Відчувалося, що моя модель не працюватиме. На обрії грізно мріла його модель, пан батько доручає своїй дружині відати в домі усім, а він сам такий красномовний, такий освічений, душа товариства. Вчися, моя люба. Тут, перед жовтим буфетом приходять хвилини справжньої туги й безнадії, яйця, паштет, цикорій, вся жрачка тут, з неї можна робити все, що завгодно, смажити, варити. У дитинстві я знала їжу-декорацію, консервні бляшанки, різноколірні банки консервацій в магазині, потім з'явилась їжа-диво у недорогих китайських ресторанчиках. Тепер до мене прийшла їжа-панщина.

Я не брикалася, не оголошувала холодно: сьогодні твоя черга, я працюю над Ла Брюйером. Тільки алюзії, кислі ремарки, відгуки неясних відчуттів. І більш нічого, я не хочу бути занудою, треба тільки, щоб усе це не завалилося, треба все робити з посмішкою, це все дурниці, все це ніскільки не дотичне до проблеми свободи, в мене немає сумнівів щодо того. Гірше того, я думаю про себе: яка я незграбна, лежебока, тужить за часами, коли пішки ходила під стіл, гнила інтелектуалка, нездатна вправно розбити яйце. Треба мінятися. У жовтні на сесії я намагаюсь з'ясувати, як справляються одружені дівчата, в яких до того ж є дитина. Які незвідані землі їм відомі, яка таємниця, вони відповідають лише «це проблематично», але з відтінком пишання, ніби це дуже почесно бути завантаженою вище голови. Повно одружених жінок. Вони не ставлять запитань, у них немодні стрижки, їхня головна реальність — це чоловік, який жере аж ніяк не два йогурти і чай, тут вже не виходить і надалі бути дивачкою. І так день за днем, ці профітролі в клярі пересолені, я намагаюсь куховарити так, щоб на мене не скаржились. «Ти знаєш, я хочу обідати вдома, а не в університетському кафе, так значно краще!» Цей дебіл щиро вважає, ніби каже щось дуже приємне для мене. А я відчуваю, що опливаю, як свіча.

Англійський переклад, пюре, філософія історії, бігом до супермаркету, бо зачиниться, навчання уривками, бо щось весь час відволікає, але в цій одвічній круговерті виробляється мистецтво узгоджувати. Важко, без задоволення я завершила свою дипломну з сюрреалізму, яку обрала рік тому з таким

ентузіазмом. Не було часу зробити одне-єдине завдання за триместр, і я не отримаю свідоцтва на право викладання в ліцеях і коледжах. Я більше й не хочу. Моя колишня мета потонула в чужих водах. Вже немає тої волі. Вперше я байдужа до своїх поразок, нехай успіхи будуть у нього, адже він працює пильно, як ніколи, він прагне якомога швидше отримати диплом з природничих наук, найкраще у червні. Він працює і за себе, і за мене, а я вся розкисла, втратила голос. Протягом якогось часу в шафі зберігаються мої нотатки, він їх читає, каже: непогано, ти маєш продовжувати. Так, він підтримує мене, він хоче, щоб я отримала викладацьке свідоцтво, щоб я «реалізувалася» так само, як і він. У наших розмовах завжди присутній дискурс рівності. Коли ми зустрілися в Альпах, ми говорили на рівних про Достоевського і про алжирську революцію. Він не настільки наївний, щоб вірити, ніби прання його шкарпеток викликає в мене оргазм, він весь час повторює, що його жахають жінки-квочки. Всім своїм інтелектом він за мою свободу, він розробляє план моїх занять, він мій натхненник, чого це я на нього скаржусь. А ще коли він удавав добре вихованого, проте неслухняного хлопчика: «Пробач мені, я знову не витер посуд», то всі конфлікти зводились до лагідної гри початку нашого спільного життя, до ніжних слів, мій півничок, моя курочка та інша вуркотня.

Воно ще не набридло. Одного дня чергова сцена, мене прорвало, ніякої методики, самі крики й сльози, дорікання через якісь дрібниці, ти мені не допомагаєш, ти все вирішуєш сам. І тут я чую свого друга,

з яким ще вчора говорила на рівних про політику і соціологію: «Ти мене дістала, ти не чоловік! Ти ж не можеш попсіяти стоячи в умивальник!» Я ладна розсміятися, але він не сміється. Я мовчки йду поміж заквітчаних будиночків у середмісті, минають години. Ось воно, сюрреалістичне життя. Жодне випадкове рішення нічого не вирішить. Який сором, якщо жінка йде від чоловіка через три місяці, потрібен певний проміжок часу. Треба терпіти. Він кидає ці фрази в повітря, не думаючи над тим, що сказав. По вулиці суне вальцювальна машина. Я повернулася, я не збирала валізу навіть до половини.

Кілька моментів, характерних деталей. Одного дня він приніс мені журнали «Ель» та «Марі-Франц». Отже, він хоче бачити мене не такою, яка я є, він думає, ніби я можу цікавитись матеріалами типу «сто ідей для салатів» або «кокетливий інтер'єр за помірну ціну». Або він вважає, що я вже змінилася, і він зробить мені приємне. Я не хочу робити по його, я намагаюсь прокладати власний шлях. У нас починають вироблятися спільні звички. Слухати новини о першій дня, щосереді дивитись улюблене шоу, в суботу ввечері ходити в кіно, стелити скатертину в неділю. Кохання тільки вночі. По радіо хрипкий голос співає «Гарні дівчата на морі»... Я чистила зелену спаржу, і з вікна кухні бачила сади, будиночки. А в цей час на пісках Лаканау або Піли засмагали вільні дівчата. Вони швидко ставали засмаглими. І я відчувала, що більше ніколи не буду дівчиною на березі моря, що в мене вже зовсім інший імідж, добре вимитої жінки, яка весь час по-сміхається, рекламуючи продукти харчування. Зміна

іміджів, це історія моїх перевтілень, історія того, чого я навчилася.

Ми іноді ходили в гості до його батьків. Не думай, це дуже виховані родини, короткі візити, невеличке частування, чарівні подружжя. Пан батько завжди стільки говорить, і все такі хороші слова, під поблажливим поглядом своєї дружини. Ніякої клоунади, за якою ховається образа, завжди владність у голосі, голос, яким рекламують меню в ресторанах, він незрівнянний у дегустації вин і тактиці гри в бридж. І пані мати завжди весела, вона ніколи не сідає і тягне за собою мене: нехай чоловіки собі розмовляють, а ми ні, ні, мій хлопчику, ми все зробимо самі, ти нам будеш заважати! І відразу фартух, ніж для чищення овочів, томатний соус в розетці, петрушка до холодного м'яса, тра-ла-лі, круто зварене яйце на салат, тра-ла-ла.

Іноді вона розповідає про себе; я отримала диплом з природничих наук, я навіть готувала роботу, і тут я зустріла вашого свекра, смішок, пішли діти, троє, і всі хлопчики, уявіть собі, смішок. І от. Вона зітхає, все в минулому, спритно витирає умивальник, мужчини, мужчини, з ними так важко, але, вона посміхається майже переможно, але їм, як і дітям, вибачаєш усі їхні капості, «ви знаєте, їх не змінити!» Вона по-материнськи жаліє мене, вона вибачає мені, ці ваші заняття, чи не занадто ви втомлюєтесь, у вас немає часу чистити дно каструль, я все розумію. Я ненавиджу цю підступну манеру спілкування. Її нав'язлива люб'язність ображає, це хитрість, коли ви зобов'язані відповідати в такий самий спосіб, цукор з медом, суміш наївності з фальшю. Хіба я могла

сказати їй те, що думала? Все так чудово, всім добре, з такою жінкою, як вона, просто відпочиваєш, скаже він мені одного дня. Така уважна до інших. Наче для неї в цілому світі немає нічого, крім каталогу жіночих чеснот, якого я, до речі, не знаю. «Кави!» вигукує громовим голосом пан батько, який ніби прикипів до свого стільця. «Так, будь ласка!» поспішає пані мати. Уф, я турбую тебе, моя люба, це гра між ними, він рывкає, вона біжить, але вони обожнюють одне одного, будь певна, я не гідний тебе. Настає вечір, свекор сідає біля телевізора, вона гуркоче шваброю, а ми прощаємось, на все добре, на все добре. Щоразу мені особливо сумно. Ніхто не бачить нічого смішного в її щебетанні, у жвавій хазяйновитій натурі, всі в захваті від неї, її сини, її невістки, всю себе присвятити вихованню дітей, щастю свого чоловіка, навіть уявити не можна, що вона могла прожити життя по-іншому.

Залишити, позбутися. Засоби не допустити народження мають межі непередбачуваного. Навіть коли все нібито зрозуміло, можна змінити намір. Стара жінка в подвійних окулярах, яка здає нам помешкання за 400 франків, вона не така брудна, як моя тітка Еліза, на яку вона схожа своєю чорною сукнею і гумовим обличчям. Чому, власне, залишити? Серед усіх можливих варіантів для нас обох я обираю «так», тому що це могло б запобігти розриву, перетворити на долю те, що досі було лише випадком. А причина його «так» ще гірша: задоволення власної маскулінності, всі побачать, що він на щось здатний, плюс цікавість: батько, що воно таке? З мого боку

додається бажання все пізнати, і зокрема у стосунках чоловіка й жінки. А також інстинктивна віра в те, що це неодмінно треба пережити кожній жінці, щоб стати «довершеною», а отже, щасливою. А може, ще й дріб'язкова, неусвідомлена форма помсти... він слухає Баха, він вчиться, я також, але в мене на це менше часу, миття посуду та приготування жрачки з'їдає мене, і моє навчання, і мого Баха, а отже, нехай він також розділить і відповідальність, і незручності, і нехай цьому послужить наш малюк. Усі кажуть «так». Отже, ми робимо вибір, і віднині все вирішено. І, відколи ми все вирішили, я знову починаю сумніватися. Я бачу, що от-от заглиблююсь у світ пелюшок і сосок, прощавай, навчання, вільний час і все інше. Нехай маленька стара жінка вирішить за нас, я поспілюю з нею. Я соромлюсь сказати про це моїй матері, хай вона дізнається потім, вона почне бурчати, що я загрузну в пелюшках і горщиках, їй це не буде до вподоби. Вона ще неготова до цього майбутнього народження, а мій батько буде засмучений, що зі мною трапилась така неприємність. Ще один удар дзвону. Це буде мій третій онук, підраховує мій свекор. Я не розумію його пишання, мені не подобається позиція, згідно з якою моє лоно — це надбання їхньої родини.

Стоїть запах ранкового молока, яке закипає, мене дико дратує цей запах. Я шукаю якогось фрукта чи пирога, щоб заїсти його. Між мною і світом якась масляниста калюжа з ледь відчутною гнилизною. Це йде від мене, млявої, обвислої. Я десь читала, що нудота є поганим знаком, це свідчить, що десь глибоко я не хочу цієї дитини, що все це є підозрілим.

Я в це не вірю, я вважаю за нормальне, що тіло бунтує, воно ніяк не погоджується жити далі з тим тягарем. Перші місяці нагадують виразку шлунка, ніби вона зараз загострилася. А потім радісно затріпотіла дитина в утробі, як у старої Єлизавети з Біблії, і скільки великих слів, скільки сюсюкання було вимовлено з цього приводу, зокрема жінками-акушерками, і як із цього приводу зазвичай радіють майбутні тати, коли відчувають, як вовтузиться дитина в череві. А я така здивована, я хочу сміятися зі свого горбатого живота, я думаю, він ображений, я розумію, що, мабуть, воно таки лякає чоловіків. Славна вагітність, повнота душі й тіла, навіть вагітні суки посміхаються в цьому стані, або без причини виють. Справжня вагітність — це не відчувати ударів ніжки всередині, не ходити по вулицях із великим животом, це якась неймовірна хіть. Протягом дев'яти місяців безліч приводів упадати в меланхолію. Африка, куди ми не поїдемо, як збиралися раніше. Іспити стають для мене все проблематичнішими, а чого вартий пов'язаний з цим смуток. Темне бажання лишатися вагітною якомога довше, якщо можна, завжди. Я хочу продовжити останні моменти, поки я жінка, тільки жінка, ще не мати, поки не прийшов жахливий час шести годувань, шести сповивань і плачів. Те, що буде після народження, мене лякає, я намагаюся не думати про це. Вся моя уява зупиняється на пологах, описана акушерками як суцільне задоволення, невелике випробування, треба тільки ритмічно дихати, не робити різких рухів, згадувалися жахливі картини дитинства, щипці й кров, сцени тортур зі «Звіяних вітром», мотузки й гаряча вода, крики.

Щоб відволікти мене, він розповідає про патології народження. Ми йдемо разом до магазину для немовлят, нам пропонують крихітний різнобарвний одяг, усілякі мережані сорочечки, капчики, капелюшки для живої лялечки. Скрізь Мікі Мауси і Дональди, на дитячих тарілочках і на дитячих нагрудничках. Цей ліліпутський всесвіт якийсь нереальний. Ми обоє перебуваємо в стані жахливого занепаду. А потім буде потрібен стільчик для годування, манеж. Розумієте, це купується для першого. А далі воно переходить до наступних, пояснює продавщиця. Я відчуваю легкість буття, ще сильнішу, ніж у день весілля, коли бачу цей дитячий посаг, який безпосередньо стосується мене.

Чи можна описати ту ніч? Суцільний жах, хоча для когось це лірика, поезія вивернутих нутрощів. Мені було погано, а тут іще ця дебілка акушерка, я була скоцюрбленим звіром, якому хотілося тільки повної темряви, який мучився тим, що йому не давали спати. А він, мій чоловік, не мав ні найменшої жалості до мене, він не міг нічого для мене зробити. Усі ці шість годин досвід нестерпної муки. Я в бурхливому морі, я рахую секунди між хвилями болю, вони хочуть проковтнути мене, а ти на них гаруєш, задихаючись, з запамороченою головою. Дві коняки весь час роздирають мої стегна в різні боки. Ворота, які не хочуть розчинятися. В голові єдина ідея, не затуманена імлою болю: королеви народжують сидячи, і вони мають рацію. Я мрію про великий стілець, я певна, що тоді все минеться. Все, себто біль, починаючи з середини ночі, дитина потонула у болючих

хвилях. Великого стільця немає, є великий твердий стіл, спрямовані прожектори, накази, які йдуть із мого живота. А ще й до того моє тіло стало публічним, тепер я наче королева. Вода, кров, лайно, статеві органи, розкриті для всіх. На той момент вони служать лише для невинного проходу дитини. Добре, що він побачив цей крах, мою розчавлену змучену плоть. Нехай він знає, що наробив, а то стоїть, виряджений в біле, у масці, наче він теж лікар. Чи варто, щоб він бачив, як усе це з мене тече, чи воно йому запам'ятається? І для чого він тут врешті-решт? Як усі інші, він повторює: «Штовхай, дихай, не губи вудила», а ще він божеволіє, коли я перестаю поводитись як стоїчна *mater dolorosa* і починаю вити. «Це ви даремно, мадам!» і він також «замовкни, візьми себе в руки!». І я зціплюю зуби. Не для того, щоб догодити їм, просто щоб вони всі позатикалися. Я ніби виштовхую із себе футбольний м'яч аж до хмар. Останній напад болю, і з мене в одну мить все вийшло, лікар сварить мене, ви порвалися, у вас хлопчик. Освітлюють маленького обідраного кролика, який кричить. Не раз, прокручуючи в пам'яті ту подію, я шукаю в ній якийсь сенс. Я страждала, я була сама, і тут цей маленький кролик, його крик, не було людини, і от вона є. Через півгодини він був уже весь сповитий, в нього на голові довге чорне волосся, до самих плечей, він весь такий цивілізований, а мені чомусь думалось, що мені його подадуть на пелюшках голеньким, як маленького Ісуса.

Я пам'ятаю усі рекомендації з книги із догляду за дитиною, найкраще у світі молоко — це материнське, але я ніяк не можу збагнути величі тої хвилини,

коли маленькі ясна присмоктуються до моїх персів, як ненажерливий вантуз. Я ще не відчуваю кайфу материнства. Хіба що в деякі мовчазні моменти в лікарні. Він собі читає біля вікна «Братів Карамазових», я проглядаю, що мені призначили, іноді схилиючись над маленьким ліжечком, яке стоїть біля мого, із почуттям тривоги й отупіння. Почалося: я реаую на кожен його схлип, думаю, а що як він раптом помре. Щоранку у напівсні я оглядаю ліжечко. Страшні історії, як діти задушилися під ковдрою, трапляється такий жах. Потім я побачу фільм, протягом якого на задньому плані проходить образ дитини, яка виплакує все горе світу у порожньому помешканні. До мене приходять і хвилини радості, ця ніжна шкіра, ця пісня замість слів, беззуба посмішка, голівка, яка ледь піднімається і тремтить. Блаженні хвилини життя. Також їх приносять книжки або краса природи. Або гомін класу, коли я стану вчителькою. Їх не варто протиставляти одне одному.

Як з ним бути далі? Віддати в ясла, кажуть люди, найняти няню, каже свекруха. Стільки всього відбувається, сповивати, годувати, «ладусі, ладусі»... Навіть і не віриться. Який нестерпний життєвий ритм: шість годувань, шість переодягань, і тут нічого не поробиш, моє молоко перегоріло на десятий день. Щоранку о шостій я грію молоко над парою. Що за життя. І нехай собі роботяги щодня виходять з дому на свою вошиву роботу в той самий час, нехай смітлярі в той самий час приїжджають по свої смердючі баки, мені здається, що моє життя ще більшою мірою забите сміттям і відходами. Тільки годування, дитячі какашки, і ніякого спочинку. Суцільна дезинфекція

і газики з сіднички немовляти. І треба благословляти своє принизливе призначення, нести свій тягар із сумирністю й любов'ю, піднести гівно до зірок. Шукай поезію в плямах від молока, у брудній білизні. Хай живуть сонячні ранки біля миски з пранням, полюби усе це, збагни: це твоє життя. Ніколи. Якщо я почну це любити, то загублю себе.

Тобі пощастило, він ще студент, і тому він часто поряд, він бере участь у годуваннях, він чує крики о шостій вечора. У нього великі можливості махлювати, допомагаючи мені переважно морально, облиш своє прання, ходімо послухаємо «Страсті за Матвієм», пропонуючи мені просунуті методи організації моєї праці. У нього є на те причини: якщо я тільки сама займатимусь Біку, то не погоджусь на дівчинку, яку він собі запланував, а він бачив, що її поява висить на волосині. Він зовсім не хоче бачити мене тільки квочкою. Йому необхідно усвідомлювати, що я теж вільна, як і він, він терпіти не міг грубого образу жінки з ганчіркою в руках. Крім того, я опираюся. Я не можу отак раптом в одну мить взяти й поховати навіки свою мрію дитинства, яка завжди більшою або меншою мірою була моєю провідною зорею: мати професію, щось робити у цьому житті. Диплом, бажаний «корінець», перепустка до участі в конкурсах, без яких цілком можна бути щасливою, годі душевного багатства, це просто нездорове бажання, мати дитину і бігати по бібліотеках, думати про себе в той час, коли ваша дитина, можливо, найбільше потребує вас, ціла злива аргументів і докорів. Слава Богу, я не купувалась на цю дешеву риторику. Який чоловік відкладе свою роботу заради кухні й пляшечок

і з дитячим харчуванням? Так само і я. «Корінець» — це саме те, що дає мені сили тримати голову поза кастрюлями й пелюшками, єдина ознака моєї незалежності, моя провідна зоря.

Ми ділимо між собою роботу, пов'язану з дитиною. Тобі вечірні годування, мені — ранкові, ми по черзі запираємо штанці, по черзі бігаємо до університету. Ми обоє не відчуваємо блаженства батьківства, але намагаємося ставитися до проблеми з гумором і зі сміхом, терпляче носимо його у вертикальному положенні, поки не відригне, це так дивно, але що робити? Ніколи не дратуємось, коли треба годувати або підтирати гівно, яке, якщо його прибирати на пару, не таке гівняне. Іноді це нагадує кохання. Він обережно пересувається між письмовим столом і шафою, зупиняється біля вікна. Коло його плеча білий пакетик із хиткою голівкою. Світ такий, який він є. Його руки кладуть Біку у візочок так само обережно, як і мої, він уже знає, що після годування треба витерти ротика від молока, що треба перевіряти, чи добре нагрілась пляшечка, капнувши кілька крапель на руку. Нам нічого не треба, ми всього вчимося разом. Нянька, яка каже нашому Біку «уті-путі», і всі няньки світу нічого не розуміють. Те, що ми все ділимо порівну, для мене так природно, у мене не виникає бажання день і ніч співати йому осанну за його героїзм, ніби він робить якусь непомірну «жертву», щоб я мала професію, я ж не вимагаю поклоніння собі за посуд і жрачку, які мені сидять у печінках.

У мене все ще повно ілюзій. Я ще не знаю, що незабаром він вважатиме себе негідним годувати і

переповивати Біку, ні, він не шкодує, що колись робив це, але то був лише епізод, екзотика того періоду нашого життя, коли в нас не було грошей, коли ми були бідними студентами.

Так, ми тоді не мали ніякого статусу у суспільстві. Наша освіта ще не дозволяє претендувати на справжню роботу, ми харчуємось у дешевій університетській їдальні, ось чому в мене пропало молоко, хороші штори, вишукані меблі, все це не для нас. А поки на нашій вулиці йде дощ, і ми стрибаємо по калюжах, тримаючи одне одного за руку. Ми хочемо купити крісло. Ось це, але тут обшивка занадто яскрава, занадто модерна. Це перші меблі, які ми купуємо разом. Це чудово. Добра жінка довірливо каже нам, що то справжнє англійське червоне дерево, вона вказує на бильця, на сидіння. Вона запитує, які в нас меблі. Англійське крісло пасує до всього, абсолютно до всього. На мені старий дощовик, у нього волосся злиплося від дощу. Очевидно, для вас це дороге. Вона починає дивитись на нас зі зневагою, молода господиня підраховує, а вона так хоче збути нам своє крісло. Ми дивимось одне на одного, час закінчувати комедію. Ми подумаємо, до побачення. На вулиці ми сміємося, йде дощ, мерщій, Біку сам, він згадує, що бачив на Манюфранс зовсім просте крісло за триста франків. Завтра підемо туди. Дрібні буржуа, які стають на ноги, йдуть цілком конформним шляхом. Я не надаю цьому всьому великого значення, мене мало обходять механізми суспільства, це крісло, це просто примха, трохи більша, ніж його платівки, це не атрибут солідності. Я все ще думаю, що можна буде лишатися в цьому житті вільними, як вітер

у полі, і бачу наше майбутнє безхмарним. Звичайно, колись ми з'їдемо з найманої квартири в передмісті Бордо, але де ми оселимось потім? Він щойно покінчив з іспитами, проглядає список оголошень у «Монді», цей каталог вакансій має свій шарм, принаймні перший місяць. Шеф персоналу в Бурзі, завідувач соціокультурного відділу в Фонтене-о-Роз, можна молодий спеціаліст, Мартиг, Версаль, Екс-ен-Прованс. Ці назви губляться на карті, надії також, справжню роботу знайти зовсім непросто. Залишилась тільки адміністративна робота у білому місті над озером у сонячних Арденах. Збудження від спакованих валіз, прощай, Бордо, хай живе Аннесі. Звичайно, я лишаюсь на міліні, то була втеча, всі вважають мене за божевільну, ти навіть не робиш спроби. Тим гірше, «нехай у нього буде все гаразд, це головне», я також так вважаю. І, одначе, думаю, як не втратити свою свободу, яку ще рано оплакувати. Ми живемо разом півтора року.

Я ненавиджу Аннесі. Саме тут я загрузла з головою. День за днем різниця між мною і ним стає нездоланною, я вхожу в галактику геть отупілої жінки, здатної тільки на щось дуже дрібне й незначуще. Самота. Я стала берегинею вогнища, виконавицею доручень, допоміжною одиницею, додатком до речей. В Аннесі я вчуся бути нікчемою. Спокійні безподієві роки, коли не виробляється життєва сила, що допомагає вистояти, не було бабусі, яка бавить дитину, батьків, котрі допомагають зносити одноманітність часу, запрошуючи до себе, або підкидаючи копійку, щоб найняти жінку, яка б допомагала

на господарстві. Я абсолютно сама, чоловік, дитина, радіопрограма, яка підкреслює моє становище, більш нічого. Слова дім, годування, освіта, робота для мене й для нього мають абсолютно відмінні значення. Я в цих словах бачу лише їхні грубі первинні значення, від яких я можу звільнитися лише на кілька днів протягом року. «Подаруйте вашій дружині два тижні без миття посуду й готування їжі», — реклама туристичної агенції. І свобода, що воно таке для мене? Ах, сміються люди, не треба було виходити заміж, якщо тобі не подобаються правила гри, чоловіки також багато втрачають, подивись на них, якщо тільки маєш, чим дивитись, як вони працюють цілий день з ранку до ночі, легко звалити всі біди світу на нерівноправність, а ти піди попрацюй сама, як вони.

Ось наш перший ранок в Аннесі. Восьма ранку, грає радіо, я сама з Біку, от-от розплачуся, кухонний стіл завалений посудом, ліжко розстелене, умивальник та ванна чорні після того, як він поголився. Тато йде на роботу, мама прибирає в домі, глядить дитину і готує смачну їжу. Чи думала я, що ці речення з читанки якимось стосуватимуться мене. Коли ми проводили ранки разом, він не чистив картоплі, але був поряд, і картопля чистилась веселіше. Я дивлюсь на недоїдки, на повну попільничку, весь ранковий рельєф, який я маю розрівняти. Яка запанувала тиша в домі, коли Біку перестав співати. Я бачу себе у дзеркалі над брудним умивальником. Ось вона, повнота життя.

Мінімум, я роблю лише мінімум. Перемити посуд, витерти стіл, застелити ліжко, нагодувати Біку, вимити його. Я не замітаю, не витираю пилюку,

це наука «Другої статі», звідти розповідь про безглузду й завжди програшну боротьбу з пилюкою. Принаймні добре, що в домі мало меблів, тільки найнеобхідніше, щоб сидіти і спати. Люта, я відкриваю мої книжки, не насмілюючись навіть і подумати, чи маю я шанси на успіх, не думаючи про той недалекий час, коли Біку ходитиме скрізь на чотирьох і спатиме лише в обід. Я заглиблююсь у французьку фонетику, я співаю парадигми із самозреченням тих, хто бере обітницю молитися протягом дев'яти днів, щоб збулося якесь сокровенне бажання.

Це триває недовго.

«Нічого не готове! Зараз двадцять на першу! Треба, щоб ти краще готувалася до мого приходу на обід! Треба, щоб малюк вже поїв, коли я приходжу! Я хочу спокійно обідати вдома під час перерви. Я ПРАЦЮЮ, ти розумієш, ти розумієш, що все змінилося!» А ти коли-небудь думав, наскільки все змінилося для мене? я не можу ходити на заняття, на мені Біку, жратва, і ганчірка для витирання плити щоразу загоряється! Потім ми мовчки їмо біфштекс зі спагеті, говорить тільки радіо. Два голоси ведуть діалог, пропонуючи якусь ідіотську гру в слова, яка, здається, називається тіреліпо. Я мию тарілки. Сидячи біля столу, він тихо й утомлено каже: «Це неможливо». Так, справді, неможливо було уявити собі до весілля, що ми доживемо до такого дня. Я не прошу вибачення, я не хочу потрапляти в пастку визнання своєї вини, не хочу почуватися винною через невміння зустрічати з посмішкою, швидко гріти каструлі, спритно обмивати дитину. Коли я працюватиму поза домівкою, я нічого не робитиму, тільки подаватиму ідеї.

Але поки він і справді на роботі від восьмої до дванадцятої, а потім від другої до шостої, він має показати себе незамінним, виявити себе як «цінний кадр». З таким розкладом у нього не буде часу ні годувати Біку, ні мити умивальник. Той період, коли він цінував себе дуже низько, вже в минулому, зараз він уже вартий гостинної дружини, гарного обіду, можливості розслабитися, причепуритися і спокійно йти на роботу за чверть друга. Не знаю, що більше обурює мене, — він сам чи цей порядок.

І от уже, приходячи додому на обід, він застає вишукано накритий стіл, Біку в ліжечку, ах, ти мій котуку, транзистор поряд з ним на столі. Умивальник вимитий, попільничка порожня, ліжко ідеально застелене. Це вже не мінімум. Я роблю йому приємне, щоб не чути його докорів. Він починає розмову про те, що треба було б зайнятися інтер'єром нашого помешкання.

Суспільство вирішило за нас, куди молоде подружжя має витратити свої перші заощадження. Іспанський дерев'яний світильник, який обертається, старовинне скло, столик для напоїв, тюлеві штори. Ці речі одна за одною входять у наш дім, розміщуючись одна біля одної. Пліч-о-пліч ми ходимо біля вітрин. Вітальня, спальня, кредит на тридцять місяців. Ми вибираємо антикваріат, бажано, не дуже дорогий, але стильний, все як у додатку «Дім Марі-Клер». Мало не щосуботи ми йдемо в розвідку, порівнюємо, обговорюємо, не такий великий, не такий колір, більше бронзи, більше патини, без торочок, ні, це занадто дорого. Поглянь на цю лампу. Ти бачив ціну. Наступного місяця. Ти гадаєш, вона ще буде?

Вона напрочуд пасує до нашої вітальні. Він ніжно торкається лампи, а потім все-таки зважується. Абажур кольору ірисів, легкі тіні лежатимуть на стелі, середина столу буде освітлена. Він кладе книгу в освітлений круг, трохи нахиляє її, ставить на місце попільничку. Чудово. Він дивиться, він посміхається. Звичайно, він знає, що бути щасливим і мати ті чи інші речі не одне й те саме, мати і бути, він це вивчив у Маркузе, відчуження і все таке інше. Але це було б ненормальним, жити у великій квартирі і тримати її зовсім порожньою, яка дурість, адже в нашій гордості споживачів відбито наші непересічні естетичні смаки.

Настав час нікельованої кухні, блискучого холодильника з педаллю, коли обидві руки зайняті. Туди її перетуди, нашу стару газову плиту. Я не відчуваю захоплення від цього нового приладу, але мене все це трохи розважає, цей ілюмінатор, контроль, сильний жар, помірний жар, «Мадам, ваша Лаура, — вона навіть має жіноче ім'я, сказитися можна! — приготує для вас усе, що ви так любите». І, яка б то не була мудня, але ось воно, перше суфле в моєму житті з цієї плити, все вийшло, браво, і він також дуже задоволений.

Чарівне гніздечко для нас трьох. Як воно відрізняється від мебльованих кімнат без будь-якого стилю, де ми жили минулого року, як то можна було терпіти. То хіба було життя? Але який зворотній бік нинішнього життя? Залізна логіка, за законами якої я змушена жити. Цілі дні треба протирати ці меблі, за які мало не продали душу дияволу, і витирати з них пил, адже вони весь час брудняться і псуються просто

від щоденного бруду. На килимку над ліжком граються баранці, білі смужки навколо червоних візерунків, як добре. Треба підтримувати красу того, що навколо нас. Підтримувати гармонію. Адже в мене тепер є новий пилосос із багатьма насадками, щоб висмоктувати навіть незриму пилюку. Якщо котрась із насадок не підходить, треба підібрати нову, їжу треба подавати тричі на день, а замітати — це вам не просто махати віником. Я не люблю цього, я люто бігаю з кімнати до кімнати. Але я вважаю себе зобов'язаною. А як треба було жити по-іншому, я не можу уявити, як я могла цього всього уникнути. Аннесі остаточно визначив моє майбутнє.

Гаразд, до обіду, чао, до вечора. Самота. Не така, як у вісімнадцять років біля вікна, коли я ввечері лізла на унітаз і відчиняла кватирку в туалеті, ні, та, яка була в готелі в Італії, коли він щойно поїхав, а я мала їхати до себе до Руана. Самота порожніх кімнат в товаристві дитини, яка не вміє говорити, з купою дрібних справ, між якими немає ніякого зв'язку. Ніби мене раптом ув'язнили. Для нього свіже повітря вулиці, дух магазинів, які відчиняються, він заходить у свій офіс, йому нелегко, але він щасливий, коли частину справи зроблено. Так, я заздрю, я не боюся труднощів, які треба долати, мене вони навіть приваблюють, я теж це люблю. А в мене ніяких труднощів, ніяких перемог, хіба що добре збити майонез або розсмішити Біку, коли він заплакав. Я згадую інші часи. Закінчилися ніжні теплі дні, зачиняються літні кафе, жовтневий «Монтень». О, ті напівзабуті часи! книжки прочитані до кінця, ми сперечаємось

із приятелями. Спокій для мене смерть, бо від дитинства я живу в ритмі роботи, люблю бути на людях, люблю відпочивати після напруження. А для нього це не смерть. В обід, вечорами, в суботу, в неділю він знаходить час розслабитися, почитати «Монд», послухати платівки, звірити розрахунки, трошки понудьгувати. Такі собі рекреації. А у мене не буває такого, щоб я нічим не займалася, ніяких відхилень від суцільної зайнятості. Витягти білизну з пральної машини, пришити гудзика до сорочки, візит до педіатра, закінчився цукор. Це нікого не хвилює, і це не смішно. Сізіф і його камінь, який він без упину піднімає, як це, врешті-решт, класно, чоловік тягне камінь на гору, а жінка тим часом триста шістдесят п'ять разів на рік кидає масло на пательню, і це не абсурд, це життя. І це називається «ти погано організуєш свій час». Організовувати, гарне слово стосовно жінок, в усіх магазинах дають безліч порад, економте час, робіть те і те, наприклад, моя свекруха, так та каже, якби я була молода, як ви, вона знає прийомчик, як переробити якомога більшу кількість роботи за найкоротший проміжок часу, і як зробити це без нудьги і без печалі, бо це засмучує тих, хто поряд. І я вже роблю вузлики на пам'ять, що взяти про запас, це для кролика, якщо з'являться непередбачені гості, пляшку оцту, якщо до приготування страви готуєшся заздалегідь, заготівлі звечора для сніданку на ранок. Система, як покращити майбутнє за рахунок теперішнього часу, і ти не бачиш, коли воно, власне, скінчиться. Я прагну все зробити якомога швидше. Все робити в ритмі танцю, помідори вирізають, як квіти, але не занадто, і все це заради великої мети: мій

особистий час, який завжди перебуває під загрозою, час сну мого сина.

Протягом двох років, коли я в розквіті сил, вся свобода мого життя залежить від того, чи спатиме він удень. В першу чергу треба забезпечити тишу. Спить, не спить, і якщо не спить, то чому. Цей непевний час отруєний страхом його пробудження, клаксонами авт, дзвінками, криками знадвору. Я хочу відімкнути весь світ, щоб Біку спокійно спав. Дайте мені дві години для підготовки моїх занять. А тут крики, безупинне няньчення, відчуття загнаної в куток. Але яка радість, коли дитя прокидається таке свіженьке й радіє життю. Я везу ліжечко на коліщатках, виймаю свого великого хлопчика, ставлю його попісяти, і ми вдвох ідемо на прогулянку, ми годуємо хлібом лебедів, я вся випромінюю материнську радість, розповідаючи Біку віршики, співаючи пісеньки. Але десь у глибині мого ества ворухиться негідне бажання залишити його в цьому парку і засісти за свою роботу. Та в першу чергу я маю бути справжньою матір'ю, бігти до його кімнати, як тільки він прокинувся, пильно перевіряти штанці, опустити бильця ліжечка, але робити це дуже обережно, щоб було зручно дитині. Але чому я маю діяти саме так? Я згадую брудних малюків з мого дитинства, від яких завжди трохи смерділо кислим, яких весь час залишали або малограмотній втомленій сусідці, або маразматичному дідусеві, я можу взяти за взірць саме їх! Їхні бідні матері не знали нічого про гігієну. А я сама живу в гарненькому помешканні, маю надувний басейн, дитячі терези, олію для дитячих сідничок, плюс віщування психоаналізу про те, що все закладається до трьох

років, я це добре знаю. Це тисне на мене протягом всіх двадцяти чотирьох годин доби, бо всі вони заповнені дитиною і тільки дитиною. Я читаю книгу «Я виховую свою дитину», своєрідну біблію модерних матерів, як організувати гігієну побуту, доки чоловіки в офісі, неодмінно в офісі, ніколи не на заводі. Більше чотирьохсот сторінок, сто тисяч примірників продано, тут все про «мистецтво бути мамою», він подарував мені цей путівник незадовго до того, як ми переїхали до Аннесі. Там розповідається все: як поміряти температуру, як викупати, що при тому мурчати, як сюсюкати, як провадити основну думку: «тато в нас головний, він герой, він усім командує, це нормально, він найбільший, він найсильніший, він водить машину, яка так швидко їздить. А мама — це фея, вона заколисує, вона дає їсти й пити. Вона завжди тут, коли її покликати», сторінка чотириста двадцять п'ять. Вас хочуть залякати, звинуватити, грізний голос за кадром каже вам: «Вас кличе дитина, ви цього не чуєте. А прийде час, і ви віддасте все на світі за те, щоб він сказав: „Мамо, побудь зі мною“».

Отже, після обіду я завжди виходжу погуляти з Біку, ідеальна мати. Але, загалом, це не називається «виходити». Виходити, це йти зсередини назовні. Я ходжу тільки на прогулянку з дитиною, і ці маршрути є ніби частиною мого внутрішнього буття, прогулянки, покупки на зворотному шляху. Нічого цікавого, ніяких відкриттів, все тільки через необхідність. Я навіть не бачу, якого кольору небо, не бачу його відблисків на стінах. Наче той пес, я досконало знаю бруківки Аннесі. Мої очі завжди опущені вниз,

бо я маю не спіткнутися на бордюрах, вправно взяти візочок, щоб не налетіти на тумби з афішами Франс-Суар та Франс-Діманш, обминати людей, які весь час наштовхуються на візочок.

У Саду ми бачимо спокійних жінок на лавочках, ми неквапно походжаємо по алеях. Нехай собі дитя спокійно росте. Мене запитують, скільки мені, скільки дитині, порівнюють з собою, запитують про зубки, про те, чи ходить, чи проситься. Коли Біку вже почав ходити й гратися з іншими дітьми, я бачу охочих нести варту і стежити, щоб у пісочник не ходили усілякі брудні собаки та не лізли брудні дванадцятирічні хлопці зі своїми велосипедами. Час минає за такими розмовами. Я пригадую розмови матерів у моєму дитинстві, переважно то були історії про розбиті серця, вони не схожі на це невиразне материнське спілкування. Є велика різниця між «я йду з Машеном, яке мені платтячко одягти» і «поспішаймо, скоро прийде тато». Кожна з нас носить безславний ореол одруженої жінки, ми говоримо тільки про дітей, ніхто не дозволяє собі говорити про щось інше, бо між нами завжди тінь наших чоловіків. Навколо нас чудовий краєвид, озеро, сіро-сині гори. У червні на веранді казино для туристів грає оркестр, всюди лунає блюз. Ось воно, життя, краса світу. І все це не для мене. Для мене вже немає нічого нового. Повернутися додому, приготувати обід, помити посуд, дві непевні години над книжками, поспати, і на ранок все спочатку. Кохатися, так, але це вже давно стало дуже буденним, цього не чекаєш із тремом, це вже не подія. Додому я йду центральними вулицями, бо там кращі дороги. До кафе заходять самотні

дівчата, чоловіки. А я в цьому місті навідуюсь тільки до одного місця, куди вписується жінка з дитиною, до каси, до магазинів купити продукти, де створено всі умови, щоб жінка з дитиною почувалася зручно, можна посадити дитину у візочок для продуктів.

Біку весело сміється, коли бачить лебедів, він так любить кидати їм хліб, який швидко розмокає, його зачаровує триколісний велосипедик, йому так добре з'їжджати з гірки. Але мені! Назвіть це глухим кутком, задухою, або підозрілою жінкою, котра думає лише про себе, котра не відчуває, яку велику місію покладено на неї, виховання дитини, будити його вранці, годувати, гойдати, робити з ним його перші кроки, і, якщо ви, мадам, не готові до цього, то — тут тон настанови має ставати гострим, як ніж гільйотини — то не варто було народжувати дитину. Це треба прийняти або визнати, що найкраще у світі заняття не для вас. Але я не відчуваю величі того, чим займаюся. А стосовно щастя материнства, то мені не потрібна книженція «Я виховую свою дитину», щоб дати собі раду, я інтуїтивно знаходжу вихід з багатьох ситуацій. Друга половина дня, вересень, я купила йому червону машину. Він тьопає по сходинках магазину мережі «Прізунік», в нього коротенькі ніжки, йому півтора рочки, він стискає обома ручками свою нову машину, він притискає її до свого светрика люто, жадібно. А за кілька днів до того він вперше подолав простір від крісла до мого стільця, і скільки було сміху, скільки радощів! Я не буду пригадувати все, але я хочу сказати, що я «також» була справжньою матір'ю, так само, як і справжньою дружиною. Я не хочу входити у світ нерозумних порівнянь,

коли постійно усе протиставляють, чи не гадаєте ви, що хвилини разом з вашою дитиною незрівнянно дорогоцінніші, аніж друкування на машинці, стояння біля верстата; і навіть жодна інтелектуальна діяльність, ніякі книжки у світі не варті цього. На мене зійшла благодать найкращої у світі долі. І вона привела мене до старої в окулярах. Я хочу розповісти їй, що у вісімнадцять років не могла передбачити, що життя буде таким, кодування, щеплення, пластикові штанці, сироп для ясен, щоб краще різалися зуби. Неймовірний тягар існування. Увага, іще один момент. Я виховую Біку сама, але під наглядом. Чому лікар каже, що в нього занадто довгі нігті, ти мала б їх підрізати, що це в нього на коліні? він падав, а чому тебе не було поряд? До мене весь час висувають якісь вимоги, але не з позиції тиранії, а спокійно, доброзичливо. Ввечері він бере на руки вмитого, нагодованого, веселого Біку, переодягненого в піжамку з полуничками, і я відчуваю, що прожила довгий день для того, щоб вручити батькові його сина на десять хвилин. Він підкидає його вгору, гойдає його, цілує. Я дивлюсь на них зі щасливим сміхом, із відчуттям неймовірного задоволення. Забуваються години нескінченної праці, турботи, самозречення. Я роблю те саме, що і його мати. На що ти скаржишся, самотні матері і розлучені жінки не мають поряд чоловіка, за для якого вони жертвують усім. Але іноді в Саду до мене враз приходить відчуття, ніби я штовхаю візок із його дитиною, не моєю, що я є важливою і слухняною частиною бездоганної гармонійної системи, побудованої навколо чоловіка і батька, і що я підтримую цю систему. Модерна жінка в штанях

і короткій шубці гуляє з дитиною в парку. Картинка, яка б сподобалась йому, аби він її побачив.

Він ніколи не ходить по Аннесі з дитиною у візочку, приречений маневрувати в натовпі, весь час вибачаючись. Він ніколи не сидить на лавках, не вислуховує, як ростуть діти. Він спокійно йде по Аннесі з роботи, поклавши руки в кишені, перед ним вільний простір, а не візочок. А я знаю лише запилені дороги, продуктові магазини, аптеки, усілякі потрібні місця. Коли, буває, ввечері я йду до лікаря, до перукарні чи до магазину, я виходжу з дому сама, а він сидить з Біку, то я біжу додому, як ненормальна, як недобита коняка, я просто вже не можу ходити по вулиці, як самотня жінка.

Врешті-решт він тут не живе. Він тут палить цигарки, він насолоджується півтемрявою, яку забезпечує абажур на лампі, він хоче пісяти тільки в білосніжний унітаз, мити руки тільки над незаймано чистим умивальником, він йде чистим коридором і сідає читати «Монд» у вітальні. Він смакує свій інтер'єр, як дорогу страву, йому тут добре, він вдома. Він тут нічого не чистить, нічого не миє, не вимітає бруд з кутків. Як йому добре. Він не терпить ганчірок довкола себе, цей незрівнянний Аякс подає мені ганчірку двома пальцями «прибери», як річ абсурдну серед краси нашого дому. Ніщо не повинно спотворювати красу. Друга дня. В кухні прибрані всі сліди обіду, умивальник сяє, готовий мити наступну їжу. Я ставлю на стіл вазу в народному стилі, на ній намальовані пастухи і птахи. Я подбала про освіжувач повітря. Біку спить. Для кого, для чого цей мир і лад, єдине, якщо хтось раптом завітає, я не буду змушена,

як це робили мої тітки, пропонувати не звертати уваги на те, що діється в домі. Порожнеча є підсумком моєї домашньої метушні, яка розпочалась о сьомій ранку. Настає час, коли жінки ковтають таблетки, випивають скляночку або сідають на потяг до Марселю. Зупинений світ.

Хочеться їсти. Отже, треба постелити серветку на колінах і розпочати трапезу, не думаючи про те, що все це чистили, нарізали, пильнували, щоб не пригоріло, а весь час хочеться чогось новенького, чогось смачненького, і ніхто не переймається тими метаморфозами, які відбулися з продуктами, поки вони не потрапили в тарілку. Я вже забула про таке ставлення до їжі. Хоча зрідка ми ходимо в ресторан, для цього потрібно забезпечувати baby-sitting, але це щось надзвичайне, коли він каже, я-запрошую-тебе-на-вечерю-моя-люба. А я щодня влаштовую йому свято, і це щось екстраординарне, селера, гострий соус ремулад, біфштекс із кров'ю, соте з картоплі під соусом какелон. Коли я готую картоплю, а він чекає вечері, це забирає десь півгодини, я куштую, солю, розминаю, перебиваю апетит, а в нього розпалюється бажання, тече слина. Але він принаймні хоч трошки оплачує мої неймовірні зусилля тим, що все з'їдає і лишає вилізану тарілку, бо залишки їжі жахають мене, ці марні зусилля, кинуті на вітер, купа енергії в порожнечу, тягти до холодильника недоїдки, які треба потім розігрівати, прикрашати, мене нудить наперед. Радість і цікавість, пов'язані з поглинанням їжі, затьмарюють все на світі. Жінка має все розрахувати, завжди маскувати свій відчай, задовольняти свої власні потреби в їжі крадькома.

Я вже давно харчуюсь обрізками сиру й шоколаду, ложкою тіста, листочком салату. Я кладу в рот ложку, я їм без тарілки, ніякого обряду красивої їжі біля столу, це мій реванш за нестерпну харчову дорогу продумати, купити, приготувати. Триста шістдесят п'ять страв помножити на два, дев'ятсот пателень і каструль, поставлених на газ, тисячі розбитих яєць, тонни м'яса, тисячі порожніх пакетів молока. Це все природна жіноча робота. Треба мати професію, як і він, але я все одно не уникну цієї огидної жрачки. Чоловік в домі, який це тягар, його треба годувати тричі на день з єдиної причини: бо він чоловік. Як це відрізняється від того далекого шоколадного мусу із мого отроцтва, моє невинне алібі, щоб показати, що я також вмю щось робити по господарству, як і інші дівчата. А тут вже тонни харчів просмажено, протушковано на повільному вогні, а потім перетравлено, ось він, хід життя, все залежить, з якої точки зору його розглядати, як на мене, це рух до смерті.

Я вже звикла, я досконало вивчила, як обходитись із усім, що є в кухні, із маленьким червоним звіром, я куховарю щодня, але в неділю і коли приходять гості, роблю більше роботи. Приймай усе це, як належне. Чудово, моя дівчинко, чудово. Вони всі задоволені мною, вона так чудово куховарить, хто б міг подумати, отже, мене ще не розглядають винятково як куховарку, як приємно. Я вже не згадую давні часи, ніби нічого в минулому й не було, кухня, це так само природно, як і митися, намагатися знаходити задоволення, гортаючи кулінарну книгу, це можна розглядати як арену необмеженої творчості, щодня страва може бути іншою. Іноді це мене навіть вставляє.

Сьома вечора, я відчиняю холодильник. Яйця, сметана, салати, жрачка вишикувалася на полицках. Ніякого бажання щось готувати, і, що ще гірше, ні найменшої ідеї. Повна криза жанру, повна відключка. Ніби я ще ніколи нічого не робила. Хвилина заціпеніння, але холодильник кличе щось робити, немає значення, що саме. Тоді я щось роблю, спагеті з яйцями.

Ще гірше, це шизофренія супермаркету. Я штовхаю візочка поміж полицями, борошно, олія, коробки з крупами. Жінки поряд зі мною обговорюють усе це, експертують. Я кладу назад на прилавки консерви, коробки з печивом, оскільки мою увагу привернула жахлива річ. Термін зберігання завершується завтра. Я не хочу нічого брати. Я йду цими харчовими коридорами, і все в мене викликає жах, музика, світло, інші жінки. Мене охоплює харчова амнезія. Так я можу піти звідси з порожніми руками. Зроби зусилля, кинь погляд на ковбаси й сири, на те, що покупці гребуть обома руками. Я відчуваю полегшення. Екзистенційна нудота перед холодильником або з візочком у супермаркеті, який чарівний жарт, він регоче. Усі роки навчання видаються мені жалюгідними, нічого не вартими, ти тільки те й умієш, що скаржитися, якісь плачі Єремії, я втомилась, у мене тільки дві руки, я видаю жалісний речитатив на тему домашнього гноблення, він мовчить. Наче я говорю щось буденне або щось незначне.

Я висуваю йому купу рахунків: я готую йому сніданок, чищу йому костюм, а він має мити умивальник і виносити сміття. Якщо ти купуєш платівки, то я можу купувати книжки. Якщо я сука, то ти

мудак. Це зовсім не схоже на рівноправ'я. Я втомлена від дрібноти тих деталей, чи оплатити мені книгу, чи лишити повним відро із сміттям, я не відчуваю ні задоволення, ні справжнього бунту, ні духу реваншу. Від самого початку нашого шлюбу в мене таке враження, ніби я весь час біжу за рівноправ'ям, а воно тікає від мене. І от сцена, справжня подружня сцена, яка імітує все: бунт, розлучення, заступає всі міркування й дискусії, вона триває добру годину, червоне сонце на безбарвному краєвиді мого існування. Показати свій жар, свою лють, вигукнути першу гнівну фразу, яка порушить гармонію: «Мені набридло бути хорошою!» Чекати, щоб він одягнув маску, щоб він подав свої репліки, які б допомогли мені знайти мою втрачену мову, пристрасть і бажання змін. Говорити безладно, що життя пропадає, краще здохнути, ніж бути такою, як його мати, так, я зачіпаю святе. Яке щастя, що можна викричатися, він слухає мене без посмішки, кричи на здоров'я. Але скоро настане час, коли я не дозволятиму собі тих сцен «через дитину», ти не соромишся його, ти не маєш гідності. Суворий батько і мати, яка не скаже йому ні слова, це дуже добре для спокою дитини.

Можливо, це сталося в неділю. День був сірий. Похмурий полудень. Був не сезон. Я годувала Біку, а він їв ростбіф із квасолею, можливо, під сметанним соусом. Посуд, останній акт драми. І раптом ніжний тон, природна фраза: «Сьогодні в Рітці показують останній фільм Бергмана». І друга фраза: «Ти не заперечуєш, якщо я піду?» Друга прозвучала тому, що я не відповіла на першу. «Навіщо удвох сидіти

з дитиною?» Цинічний та логічний висновок, це шлюб, треба вибрати між вічними сварками та комфортом для когось одного. Очевидно, моє місце біля моєї дитини, а його — в кіно, а не навпаки. Він пішов. А потім влітку він ходив грати в теніс, взимку на лижі. А я тільки на прогулянку з Біку. О, ті неділі... Порожня вулиця, лебеді в Саду. Я іноді заздрю. Світ розділено надвоє. Він може бачити жінок, я не можу бачити чоловіків. Ввечері він розповідає, як провів день, як покатався на лижах. «Мій ходить на полювання, він проводить в лісі всі неділі, а мій захоплюється вітрільниками», вони мало не пишаються цим. А ваша дружина, чим вона захоплюється? Вона б хотіла повернутися до тенісу, втім, не знаю, чи є в неї таке бажання. Всі ці бажання полишають мене одне за одним. Припини труїти мою душу, іди зі мною на лижах, ти вільна, вільна! Так, звичайно, за межами жратви й дому я метафізично вільна.

Як зробити так, щоб він поменше лишав мене з Біку? Він кидав мені в обличчя мої власні принципи у спотвореному вигляді, бути незалежними одне від одного, так, не дуже зрощуватись одне з одним, щоб не обмежувати одне одного. Йди собі, облиш свій суперклей, жінко каструюча. Знов цей Фройд, я казала йому, що читала про це десь, але я не хочу бути каструючою жінкою, який потворний образ. І, потім, невже він обрав би самотність в Саду, а не єднання двох сердець перед телевізором, або недільні родинні прогулянки в парках чи звіринцях, коли татусі несуть своїх малюків на плечах, ніжно поглядаючи на дружин і ведучи з ними милу бесіду. А я в неділю під час денного відпочинку,

як і в інші дні, лише тяжко працюю, готуючись до конкурсу.

За два місяці до іспитів я знайшла ясла і з почуттям вини вранці вирушила на медичний огляд, а ввечері не впізнала свого хлопчика, одягненого у казенну картату форму. Всі вітають відважну дружину чоловіка, який склав іспит, щоб зайняти вищу посаду, нею захоплюються, адже це саме ви допомагали чоловікові морально, ви підтримували його, ви нейтралізували дітей, ви звільнили його від домашньої роботи. А коли все відбувається навпаки, чоловікові тільки співчують. Скільки можна зносити цю нестерпну жінку? Він весь час скаржиться, він так боїться, а раптом у когось виникне підозра, ніби він мені допомагав, яке приниження для головного менеджера кадрів! О, ці чоловічі цінності, о священна статева різниця, нарешті я її досконало осягнула!

Прочитати список результатів, відчутти, що рік тяжкої роботи таки приніс плоди. Я йду по вулицях світ за очі, з барів пахне кавою, це відчуття щастя і свободи, а потім неunikне гірке почування вини за свій успіх. Я здобула свою маленьку перемогу й не відчула щастя. Забагато морквяного лушпиння, похапцем вичищених каструль, випраних пелюшок фігурувало в модерному французькому романі і в теорії театру. І мені вже здається, що екзаменаційна комісія відзначила не мій інтелектуальний потенціал, а пожаліла мене як матір родини.

І от я стала викладачем. Навчання завершено, прийшла надія звільнення, надія на інше життя, відмінне від променадів по Саду і порпання в каструлях. Я повертаюсь додому надвечір, коли наша

домогосподарка від'їздить у своїй машині. Гамір коридорів. Сорок облич у класі, іноді тридцять п'ять, буває й двадцять п'ять, очі, голоси, готові закидати мене запитаннями. А десь моя затишна квартирка, залита сонцем кухня, там лежить невитертий пил, тиняється неприкаяна дитина. Я так ненавиділа те життя квочки, так боролася за те, щоб позбутися його, а воно так тримало мене. І ось настав ранок, коли я вперше вибираюся зі свого курника. Таке дивне відчуття говорити і бути почутою після важкого мовчання чотирьох стін і горщиків Біку. Але ось я знову на людях. Моя самота серед сорока учнів захоплює мене. Я знову жива. Я обмірковую нові проекти, я підбираю для вивчення тексти, які їм подобаються. Мій перший день на роботі, серпнева спека, таке враження, ніби все моє ество відкрите до життя, і всі, кого я зустрічаю протягом дня, вітають мене, я бачу сорок голів, я не знаю їхніх імен, одні з них похмурі, інші веселі, а та дівчинка зовсім замріяна, заглиблена в себе. Я хочу підготуватися до свого завтрашнього уроку і якнайшвидше прочитати те, що вони написали мені про себе, свою родину, свої смаки. Я відчуваю щасливу втому і хочу трохи послухати музику, як він, перш ніж робити домашню роботу. Але нехай жінки, які тільки-но вийшли на роботу, відкинуть усі ілюзії і не сподіваються посидіти ввечері з газетою після важкого робочого дня. Як тільки я приходжу додому, домогосподарка відразу тікає. Отже, я сама маю приготувати вечерю для себе й для Біку. Готуватись до уроків можна тільки тоді, коли дитина засне. Він собі дивиться телевізор. Я ніколи не стану Викладачем

з великої літери, я завжди буду викладачем і одночасно затрахованою жінкою. Мої жіночі університети тривають, і вони ще гіркіші за початковий курс. У мене є фах, збулася давня мрія, яку я плекала протягом занять під час денного сну і прогулянок Садам. Або одружена жінка з її нестерпним тягарем, або порожнє існування жінки неодруженої. Я маю визнати, що мені все-таки краще. І я бачу, що можу порівнювати свою долю лише з долею іншої жінки, а ніяк не з чоловічою. Я бачу, як мої колеги-чоловіки без поспіху, з почуттям гідності, крокують до своїх машин, їдуть на профспілкові збори боротися за кращі умови роботи для викладачів, а також за те, щоб вдосконалити систему покарань, займаються якоюсь вишуканою казуїстикою, працюючи над такими інструкціями, якими б ніхто не міг знехтувати, це те, на що так охоче витрачають час чоловіки. А я, одружена жінка, мати родини, коли закінчився робочий день, виходжу на бігову доріжку. В обід або о п'ятій, після роботи вони хочуть поговорити про навчальний процес, але я можу їм сказати тільки чао, бамбінос, і бігти до м'ясника. Я не можу бути повноцінним викладачем, який завжди готовий думати над вдосконаленням своєї праці, адже в мене вдома порожній холодильник. Я працюю так само, як і чоловік, але ніколи не забуваю, що діється в мене вдома, знімаючи з себе свої домашні обов'язки тільки входячи до ліцею і миттєво беручи їх на себе, коли робочий день закінчено. Ввечері я кидаю спагеті у воду, яка кипить, поки Біку товчеться біля моїх ніг, і мені здається, що моє життя таке щільне, що там немає ні найменшої шпаринки

для чогось непередбаченого. І що це таке в мене в голові? послухати їх усіх, то виходить, ніби викладач — то найкраща «робота для жінки», вісімнадцять годин уроків, а решта часу для дому, а ще й величезна відпустка, яку можна присвятити виключно дітям, про таку роботу тільки мріяти, є всі можливості «реалізуватися» плюс лишатися доброю матір'ю, доброю дружиною, нема на що скаржитися. А мені взагалі пощастило все узгодити, я заробляю, я виховую дитину, я викладаю французьку в трьох класах, я берегиня домашнього вогнища, я сію розумне і вічне, я інтелектуалка і суперкоханка, коротше, втілена гармонія. Просто плакати від замилювання, якщо, звичайно, не заглиблюватись у це питання. Гармонійний, всебічний чоловік, який ходить до офісу, а ввечері одягає фартуха, купає дітей, можливо, десь таки й існує, але йому ніхто не співає осанну. Я не сприймаю жодного розумного пояснення різниці між чоловіком і жінкою. Я визнала нормальним, що він не ходить робити покупки, погодьтесь, чоловік виглядає досить смішно, коли штовхає візок у супермаркеті, хіба не доречно, щоб його зарплатня розглядалась як утримання родини, а моя лише як додаткова сума, з якої варто вирахувати вартість утримання домогосподарки, великий податок на двох працюючих у родині, лишається дуже незначна сума порівняно з тією, яку приносить він. Отже, я маю визнати, що працюю лише для власного задоволення. Я відчуваю себе винною, що лишаю його з дитиною в суботу, коли йду на педагогічні наради, а він міг би піти пограти в теніс, я завжди вагаюсь, перш ніж попросити його винести сміття, хоча

це така маленька крапля в океані домашньої роботи. Я відчуваю, що маю чимось відплатити йому за «моя любя», більшість чоловіків не кажуть цього, вони значно агресивніші. Мене кличуть два голоси: один, енергійний, до учнів, де можна наблизитися до маскулінної авторитарності, ти будеш в якомусь розумінні сильніша за батьків, це голос іззовні, а другий голос кличе всередину, він негучний, але наполегливий, він дуже стриманий стосовно того, що відбувається в зовнішньому світі, в класі, у світі педагогіки. У світі зубрил і заучок весь час доводиться балансувати, і невідомо, чи я не пошлю подалі одного дня свою роботу.

Відпустка. Мое місце поміж жінок, які сидять на піску, оточені дитячими відерцями із лопатками, а молоді дівчата бігають собі за хвилями, але ти можеш заспокоювати себе тим, що їм ще недовго бігати, їхній час прийде скоро, і вони будуть сидіти, прив'язані до своїх малюків, а їхні чоловіки тим часом виходитимуть у море під вітрилами на цілий день. А потім я наполягла на селищі для родинного відпочинку з двома галасливими їдальнями, одна для дітей, друга для їхніх батьків, так все-таки краще. Там, в Аквітанії, ми засмагаємо вдвох, без відерець і лопаток, за Біку наглядають вихователі, його кладуть спати вдень і розважають увечері. Штучне життя протягом двох тижнів, ми обідаємо й вечеряємо разом, але не переймаємося кухнею, дитина поряд, але її доглядають. Штучне життя. Ці два тижні — це лише чудові спогади. А я вже думаю, що треба купити кілька пачок прального порошку, щоб випрати білизну після тих двох тижнів, а також хліба, шинки, молока. Ти

можеш хоча б трошки зайнятися своєю дитиною, а я поведу машину! А потім два тижні у справжній родині. Я товчуся в товаристві дружин його братів, ми всі разом чистимо квасолу, поки пан батько і «хлопчики» сидять із вудками або грають в карти. Пані мати суворо кличе їх: «мужчини, до столу!» Всім добре, всі задоволені своєю долею, тільки мені все не так, бо я дивачка. Нехай собі мужчини розслабляються, нехай розважаються, як хлопчачки, невже ти й справді хочеш, щоб чоловік поїхав на курорт сам і там би бігав за бабами?

В мене лишається ще один місяць відпустки, коли я знову стаю домашньою господаркою і доброчесною матір'ю, поки він ходить на роботу. Тобі пощастило, що ти викладач. Ти можеш привести до ладу одяг, знову походити з Біку до лебедів і на гойдалки, а також зварити варення з персиків. І почитати просто для себе. Можна навіть писати вірші, поки Біку спить. Модерна жінка, практична, але не квочка, вона знаходить час для творчості, вміє підтримати будь-яку розмову. Я читала, що Вірджинія Вулф «також» пекла торти, як бачиш, одне одному не заважає. Пів на третю. Біку спить. Папір, ручка. Яка різниця, чи це поезія, чи щоденникові нотатки, чи роман. Хоч би він не прокинувся. Хоч би ще трохи поспав. Я не вірю, що я таки справді здатна щось писати, це інтермедія між варенням, персиками і прогулянками з дитиною. Але це схоже на творчість. Біку прокидається. Починаються серйозні справи: одягти його, дати підвечірок, повести в Сад, наступна літературна пауза буде завтра. Мабуть, краще було б погортати «Нувель Обсерватор», поки він спить, або

позасмагати на балконі. Це більше пасує до мого нішнього життя.

Ми потихеньку переросли горщик. Біку пішов у дитячий садочок, візочки потроху відійшли в минуле. Ти так чекала цього періоду, свого поступового звільнення, якого ти так прагла. І ось цей час настав. Центр дозвілля пропонує мені безліч варіантів заповнення вільного часу, клуб любителів театру, лижі, теніс. Я й сама не знаю, чого я хочу. Я спробувала все, нічого не підійшло. Звідусіль треба все одно бігти додому, попросивши вибачення, а тут іще Біку хворіє на кір, і треба потихеньку бігти додому приготувати обід. Знову самі домашні клопоти, пливеш за течією вниз. І тут ти затіваєш авантюру, яку зворушливо довіряєш своїй білявій колезі. Поки що це робиться підпільно.

Авантюра цілком банальна, житейська, вона не пов'язана із великим ризиком, треба тільки не брати з шухляди і не вживати певний час таблеток із упаковки з двадцять однією таблеткою. Мене мучать незначні докори сумління, а потім після нетривалих вагань я роблю вчинок, який можна розглядати як мій власний вибір, а не щось, нав'язане обставинами, до того ж мене вітає і суспільство, і церква, і сам інститут родини. Я всім розповідаю, що роблю так, бо це сумно, коли дитина тільки одна, треба, щоб їх було двоє, Ремі й Колет, Андре і Жульєн, торкнися маминого животика, там маленька сестричка. А насправді я роблю так, бо все одно вже ніяк не змінити мого життя. Я вже не впаву нижче.

Минає вісім днів, і нічого, мені ще не віриться. Але настає лютневий ранок, дзвонить будильник, в мене сьогодні шість уроків. Жахливий напад нудоти, ніби отруїлася грибами. Тепер я відчуваю, що таки зробила свій вибір. Всі проблеми першого року життя, прогулянки, візочок в одній руці, Біку в другій. Прощайте, всі педагогічні стажування, центр дозвілля, засніжені вершини, з яких він вертається додому з чудовим рум'янцем. Попереду нескінченні вихідні з двома дітьми замість одного. Bravo, який політ фантазії. Його збентеження перед цією потихеньку підлаштованою вагітністю. Він займає обережну позицію: «Це все тобі на голову, моє серденько». Не варто й говорити про це, я знаю, що через дев'ять місяців буду сам на сам із пляшечками з молоком, оліями і присипками, знаю, що він не допомагатиме мені, як це робив, коли був молодший, адже він працює цілий день, я вже знаю цю пісню напам'ять. Як це буде чудово, співаю я йому у вухо, на мене чекає довга відпустка із догляду за дитиною.

Мій живіт починає рости, це вже не так дивує, я вже знаю, що воно таке. Літо, я вдома, сонце палить дорогу до озера, Біку несе свій надувний матрац, ми повертаємося тінявими вуличками, я зовсім заціпеніла, рука вперед, щоб захиститись від туристів. Проте я не поспішаю на ложе тортур до клініки Боріваж. Якомога довше пробути матір'ю однієї дитини. Вся моя історія — це історія жінки, яка опирається, і, одначе, все одно йде вниз.

Зі свого ліжка я бачу блакитну смужку озера, великі осінні мухи б'ються об вікно. За вікном золота

осінь, я дрімаю, мої груди нагадують великі валуни. Зосередься на народженні. Використовуй все, що можеш, стара, побільше спи, дозволяй співчутливим дамам з клініки розгодувати тебе, як величезну свиноматку, нехай твоя голова відпочиває, не став зайвих запитань, від того пропадає молоко, воно тоді гірчить в малому ротуку. Просто урочисто пиши число два. По десять разів на годину схиляйся над ліжечком, щоб краще вивчити нове маленьке личко, і переконатися, що воно дихає. До кінця пізнати на смак, що воно таке, та задумана мною авантюра. Бо це вже востаннє. Більше я не гратимусь в ці ігри. Ілюзія вибору, свідомого рішення, а що мені лишалося, окрім фабрикувати ідеальну родину, як Брижитта чи Хільда, всі, з ким я колись мріяла про майбутнє: двоє це те, що треба.

Те, що треба, тобто система стане повною, розчин насиченим, і вже не буде куди йти далі в тому лайні, яке наповнить твоє життя в прямому й непрямому значенні. Відпустка по догляду за дитиною, виглядає, як великі канікули. Стає все легше. О п'ятій ранку голова дуріє від крику, перше годування, потім грубо будять о сьомій, родинний сніданок, зібрати Біку в садочок, друге годування, потім домашні справи, потім спілкування з прислугою, тут пронизує думка, що це твій егоїзм. Але він взяв додаткову роботу, велике йому спасибі. Щоб не заснути перед останнім годуванням, я дивлюся з ним разом телевізор. Втома. Самота. Я щось забула? Ах, банальний образ жінки, яка чекає біля виходу з дитячого садочка із гарненьким візочком, де спить безцінне немовля. Я не скаржусь, останні місяці

вагітності були гірші, учні, колеги, вечірні приготування, незнайома жінка, яка опікуватиметься Пілю, інструкції, які їй треба давати щодня. Я усім серцем віддаюся материнству, по-справжньому, не так, як воно було з Біку, Боже мій, не можна, щоб він був записаний довше однієї хвилини! як це, бувало, траплялося, коли ми були студентами, я весь час гуляти-му з ним в Саду, я буду, наче з книги «Я виховую дитину», незалежно від обставин. Я строго дотримуватимусь режиму харчування, я зважуватиму його щотижня. Пральна машина завантажена брудною білизною, у вітальні ніжний присмерк, я будую будиночки з Лего разом з Біку і кажу йому: мерщій! треба дати пляшечку маленькому братику, тато скоро повернеться. Він цілує обох, лоскоче Пілю, щоб той засміявся, читає «Монд». Помивши посуд, я сідаю поряд з ним біля телевізора. Родинна гармонія. Коли гарна погода, я йду до Саду поважно, не налітаючи на перехожих на вулиці. Я сиджу на лавці поряд зі старенькими та мамами малих дітей. Я чекаю тої години, коли треба забрати Біку із садочка. Це справжнє життя.

Мені двадцять вісім років. Просто жахаєшся, які межі витривалості жінки, вони це називають серцем. Я цілком готова виховувати двох, викладати французьку в трьох класах, готувати їжу, купувати маленькі черевички. А що тут такого, я весь час думаю, що я у привілейованому стані, мені чотири з половиною дні на тиждень допомагає по господарству жінка. Втім, який чоловік не має привілеїв? Поряд з ним кохана дружина сім днів на тиждень. Природно, я перестаю бути тим викладачем, який

жадібно шукає нове в педагогіці, а центр дозволя, це добре для чоловіків і для самотніх жінок, а для мене, можливо, пізніше. І взагалі, навіщо лишатися в ліцеї, він забирає стільки часу, який можна було б присвятити дітям. Я, мабуть, також присо-ромлено піду в довготривалу відпустку для жінок-учительок, хоча це мені не дуже подобається. Робити кар'єру? Облишимо це чоловікам, мій це робить із великим задоволенням, і цього досить. Різниця? яка тут різниця, я її більше не помічаю. Ми їмо разом, ми спимо в одному ліжку, ми читаємо ті самі газети, слухаємо ті самі політичні дискусії з однаковою іронією. Наші проекти спільні, купити нове авто, нове помешкання або й старий будинок, поїхати кудись, коли діти підростуть. Ми вже розуміємо одне одного без слів. Іноді він зітхає, що шлюб дещо обмежив нашу свободу, але ми разом, і тому все гаразд.

Я більше не згадую роки навчання. Я вже звикла. Знадвору лунає якийсь гуркіт, гуде млинок для кави, каструлі, скромна учителька, по вулицях йде жінка, одягнена від Кашареля або від Родьє. Холодна жінка.

Я йду кроком Біку вулицями Аннесі. Надворі зима. У фонтані на привокзальній площі не струменіє вода. Пілю зі свого візочка дивиться на голубів, які ходять зигзагами навколо фонтана. Мені здається, що в мене немає тіла, тільки погляд, який ковзає по будинках майдану, по ґратах школи Сен-Франсуа, де граються діти, я вже й забула, як вона називається.

Вже скоро, скоро. Я скоро буду схожа на ті обличчя із заплющеними очима, які жахають мене у перукарні, коли я бачу їх, перекинуті, у баках із шампуню. Через кілька років. Скоро з'являться зморшки, яких не сховаєш. Сил немає це знести.

Це моє обличчя.

Е75 Ерно, Анні
Пристрасть: Романи / Пер. з фр. Є. Кононенко. —
К.: Факт, 2002. — 192 с.

ISBN 966-664-055-4

У романі «Пристрасть» зображено нібито жакливу залежність жінки від чоловіка, але насправді це пристрасть вільної жінки, яка є господинею свого тіла і своїх почуттів.

У романі «Застигла жінка» лірична героїня надзвичайно відверто без комплексів розповідає про своє дитинство, отроцтво, не обминаючи питань дитячої сексуальності. Вона мріє зустріти коханого, який був би їй побратимом, і врешті-решт зустрічає його. До одруження вони рівні у своїх інтелектуальних досягненнях, але згодом жінка змушена повністю відмовитись від будь-яких амбіцій і залишитися тільки матір'ю і дружиною.

ББК 84.4ФРА

ЕРНО Анні
ПРИСТРАСТЬ
Романи

Київ, «Факт», 2002, 192 с.

Редактор *Олена Шарговська*
Літературний редактор *Богдана Матіяш*
Технічний редактор *Оксана Кравцова*
Верстка та макетування *Дмитро Фінкельштейн*
Коректор *Дзвенислава Матіяш*

Видавництво «Факт»
(ТД «Лада-Вест»)
04080, Україна, Київ-80, а/с 76
Тел./факс: (044) 417 1366, 416 8754
Відділ збуту: (044) 417 5053
www.fact.kiev.ua
E-mail: office@fact.kiev.ua

Здано до виробництва 17.06.2002. Підписано до друку 02.08.2002. Формат 75×90 1/32. Друк офсетний. Папір офсетний № 1. Гарнітура «Таймс». Ум.-друк. арк. 7,5. Обл. вид. арк. 7,28. Наклад 5 000 екз.

Надруковано з готових форм на АТ «Віпол», м. Київ, вул. Волинська, 60.

Відома французька письменниця Анні Ерно народилась 1940 року в Нормандії. Ліценціат філології. Лауреат багатьох літературних премій.

Дебютувала 1974 року романом «Порожні шафи», який приніс їй неабиякий успіх та популярність.

Роман «Застигла жінка» вперше було видано у 1981-му і відтоді витримав багато перевидань. Роман «Пристрасть» вийшов друком у 1992 році.

Стислість форми, філософічність, почуття гумору, знання жіночої психології — ось привабливі особливості стилю Анні Ерно.

Українською мовою друкується вперше.